

IX 7,13d

IGU INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE
EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

ŠTUDIJA SPREJEMLJIVOSTI ENERGETSKEGA IN VODNOGOSPÖDARKEGA
SISTEMA HE TREBUŠA - DOBLAR II.

DRUŽBENO EKONOMSKI RAZVOJ

Ljubljana, november 1983

**INSTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE EDVARDA KARDELJA
V LJUBLJANI**

**ŠTUDIJA SPREJEMLJIVOSTI ENERGETSKEGA IN VODNOSPODARSKEGA
SISTEMA HE TREBUŠA - DOBLAR II.**

DRUŽBENO EKONOMSKI RAZVOJ

Naročnik : Inženirski biro Elektroprojekt Ljubljana

**Investitor: Zveza vodnih skupnosti Slovenije
Elektrogospodarstvo Slovenije**

Nosilec:

Špes Metka

Šp. Metka

Direktor:

mag. Rado Genorio

Rado Genorio

Avtorji teksta : Kladnik Drago
Ogrinc Tatjana
Piry Ivo
Špes Metka
Senegačnik Jurij

Analitska obdelava :

Antonič Jasmina
Černe Dora
Drole Znago
Gregorinčič Jožica
Hostnik Jože
Hrvat Mihaela
Kladnik Drago
Knez Ida
Ogrinc Tatjana
Piry Ivo
Rejec Irena
Sajko Istok
Senegačnik Jurij
Špes metka

Anketa :

Dovč Franci
Drole Znago
Gabrovec Matej
Horvat Uroš
Piry Ivo
Senegačnik Jurij

Avtor karte: Drole Znago

Računalniška obdelava:

Ogrinc Tatjana

K A Z A L O

Stran

I.	UVOD	
II.	SOCIALNO-DEMOGRAFSKE RAZMERE (Ogrinc, Piry)	11
	Metode dela	
	A. Opredelelitev gibanja prebivalstva v obdobju	
	od leta 1868 - 1961	13
	Spolna in starostna struktura	16
	Gospodinjstva po številu in velikosti	18
	Zdomci	20
	Projekcija prebivalstvene rasti	21
	B. Socialno-demografske razmere na ožjem	
	ogroženem območju	24
	Biološka struktura prebivalstva ožjega	
	območja; spolna in starostna struktura.....	25
	Gospodinjstva po številu in velikosti	26
	Socio-ekonomska struktura prebivalstva.....	27
	Delovni kontingent	28
	Kmečko prebivalstvo	29
	Aktivno prebivalstvo po dejavnosti	30
	Poklicna struktura aktivnega prebivalstva...	32
	Šolska izobrazba prebivalstva	32
	Dnevna migracija delovne sile	33
	Migracijska obeležja prebivalstva na ožjem	
	območju - preseljevanje.....	35
	Odseljevanje	36
	Nameravana odselitve prebivalstva z	
	ožjega območja	38
	Povzetek ugotovitev	40

	Stran
III. PRIMARNI SEKTOR (Kladnik)	44
A. Kmetijstvo	44
Kratek oris metodologije	44
Primernost površin za primarno rabo z vidika ohranjevanja kulturne pokrajine in naravnega ravnotežja	48
Pomen kmetijstva z gospodarskega, socialnega in oskrbnega vidika	55
Poklicna in starostna struktura gospodinjstev.	55
Posestna struktura	56
Problematika nasledstva	58
Opremljenost s kmetijsko mehanizacijo	59
Organizacija kmetijske proizvodnje	60
Tržnost kmetovanja	61
Gospodarska poslopja	66
Investicije	67
Prizadetost zemljišč, njihova izraba in socialno-posestna struktura	69
Razmerje med katastrsko in dejansko izrabo tal	70
Lastniški odnosi	72
B. Gozdarstvo (Piry)	75
Obseg gozdnih površin	76
Posestna struktura	77
Sestava in lesno proizvodni pomen gozdov.....	78
Možnosti za drugo rabo gozda	79
C. Nekovinske mineralne surovine (Špes)	81
IV. SEKUNDARNI SEKTOR (Piry, Špes)	82
Industrija na ožjem ogroženem območju	85
Onesnaževanje okolja	87

V. TERCIARNI SEKTOR (Špes)	88
Trgovina	88
Gostinstvo	89
Obrt	90
Turistično rekreativne vrednosti območja....	91
Sekundarna počitniška bivališča (vikendi)...	92
VI. KVARTARNI SEKTOR (Senegačnik)	95
Zdravstvo	99
Kulturne dejavnosti in ustanove	102
Delovanje krajevne samouprave	104
VII. ODNOS PREBIVALSTVA OŽJEGA OGROŽENEGA OBMOČJA DO IZGRADNJE HIDROENERGETSKEGA OBJEKTA	106
(Špes)	
VIII. GLOBALNA OCENA POSLEDIC PREDVIDENE IZGRADNJE HIDROENERGETSKEGA OBJEKTA IN MOŽNE REŠITVE..	111
IX. ZAPOREDNI SEZNAM TABEL V PRILOGI	

I. UVOD

Proučevanje družbeno-ekonomskih razmer na območju načrtovanega hidroenergetkega objekta na reki Idrijci, Trebuši in Hotenji je izhajalo iz analize statističnih podatkov popisov prebivalstva ter podatkov zbranih neposredno na terenu s pomočje ankete prebivalstva kot tudi gradiva, ki smo ga zbrali na sedežih delovnih organizacij in ustanov, ki so bodisi locirane na obravnavanem območju ali pa le-to sodi v njihovo vplivno območje in iz osnovnih obrazcev, ki jih zbira Zavod SRS za statistiko.

Analiza je zajela vsa naselja in krajevne skupnosti na neposredno prizadeta območju, torej tudi naselja v tistih krajevnih skupnostih, ki le z delom svojega ozemlja segajo v območje predvidene akumulacije. Večji del raziskave je potekal na osnovi dveh prostorskih enot:

- ožje ogroženo območje: sem spadajo naselja, v katerih bi bila v primeru izgradnje akumulacijskega jezera direktno prizadeta vsaj ena stanovaška zgradba,
- širše ogroženo območje: v to kategorijo smo uvrstili naselja, ki bi bila ob izgradnji hidroenergetkega objekta posredno prizadeta (prometna povezava, potopljen bi bil del njihovih kmetijskih površin) in naselja, ki spadajo v krajevno skupnost, katere del spada v ožje ogroženo območje.

V skupino prejšnjega ogroženega območja sodijo naselja:

- Hasore so razloženo naselje (to je tip naselja, kjer so domovi oddaljeni drug od drugega v manjših razdaljah, vendar ne tako tesno, da bi tvorili sklenjeno naselbino), brez središča. Naselje vključuje še samotne kmetije na levem bregu Idrijce. Med seboj najbolj oddaljene kmetije stoje v zračni razdalji do 8 kilometrov, prometna povezava med njimi in s cesto ob Idrijci je le po stezah. Na Otuški je krajevna hidrocentrala, vseh šest mlinov, ki so bili tu v preteklosti pa je danes opuščenih. V naselju Hasore je danes 24^x stanovanj z 20 gospodinjstvi.

^xpodatki popisa prebivalstva 1981

Obravnavano območje obsega naslednje krajevne skupnosti in naselja:

Občina	KS	Naselja	Naselja v ogra- ženem območju
IDRIJA	KRNICE-MASORE	Masore	Masore
		Idr.Krnice	
	OTALEŽ	Jazne	Jazne
		Lazec	
		Otalež	Otalež
		Plužnje	Plužnje
	RAVNE -- ZAKRIŽ	Ravne pri C.	Ravne pri Cerknem
		Zakriž	
	REKA	Jagršče	
		Police	
		Reka	Reka
		Straža	Straža
	SPODNJA IDRIJA	Gor.Kanowlja	
		Spodnja Idrija	
		Sp.Kanowlja	Sp.Kanowlja
		Sred.Kanowlja	
	CERKNO	Cerkno	Cerkno
Čeplez			
Labinje			
Planina			
Poljane			
Šebrelje		Šebrelje	
TOLMIN	DOL.TREBUŠA	Dol.Trebuša	Dol.Trebuša
		Stopnik	Stopnik
	GOR.TREBUŠA	Gorenja Trebuša	Gor.Trebuša
	SLAP OB IDRIJCI	Roče	Roče
Slap ob Idrijci		Slap ob Idrijci	

Ob planirani izgradnji hidroenergetskega objekta bodo direktno prizadete stanovanjske zgradbe od katerih je ena stara kmečka hiša, ki je bila zgrajena še pred letom 1918, druga pa ravno tako kmečka hiša vendar je kasneje doživela sunanje predelave - adaptacije, zgrajena pa je bila v času med obema vojnama.

- Jazne je hribovsko naselje nad desnim bregom Idrijce. K naselju sodita še dva saselka: Laniše in Mrzli vrh (zaselek v nanjše stranjeno naselje, ki šteje od 3 do 10 hiš). Po podatkih sedanjega popisa prebivalstva šteje naselje 41 hiš, 39 gospodinjstev. Akumulacijsko jezero bi zalilo 3 stanovanjske zgradbe v tem naselju: ena je stara kmečka hiša, ki je bila zgrajena še pred I. svetovno vojno, druga je ravno tako kmečka hiša, ki je bila adaptirana, zgrajena je bila med letoma 1918 in 1945, sedanja pa je delavska hiša, zgrajena po letu 1961.
- Otaleš je gruščasto hribovsko naselje v pobočju nad desnim bregom Idrijce na jugozahodni strani Bevkovega vrha. K naselju spada še zaselek Travnik, ki leži v dolini, ob Idrijci. Naselje ima od leta 1950 lasten vodovod z zajetjem v gripi Struci. Vas šteje danes 55 stanovanj z 58 gospodinjstvi. Izgradnja hidroenergetskega objekta bi v vasi prizadela 5 hiš, od tega sta dve delavski hiši, tri pa so stare kmečke hiše, ki so bile zgrajene pred letom 1918, vendar so bile vse tri kasneje adaptirane.
- Pluňje je hribovska vas nad desnim bregom Idrijce, jugozahodno od Pluňenjske gore. Vaški vodovod je še iz leta 1906 in ima zajetje na drugi strani bližnje vasi Lasec. Pluňje imajo 44 stanovanjskih zgradb in 47 gospodinjstev, od katerih bo akumulacijsko jezero zalilo 3; vse tri so adaptirane kmečke hiše, dve od teh sta bili zgrajeni pred I. svetovno vojno, ena pa v času med obema vojnama.
- Ravne pri Cerknem je naselje z izredno lepo lego na prisojnem slemenu, jugozahodno od Cerknega pod Malim in Velikim Kovkom. Vas obsega dve ločeni naselji, večje in bolj stranjeno pozidane so Gorenje Rašne, manjše pa Dolenje Rašne, kjer so kmečki domovi

bolj oddaljeni vsak k sebi. Pitno vodo pridobivajo v glavnem iz kapnice, deloma pa tudi iz studenčnice. Oba dela naselja Račne Štejeta danes skupaj 44 stanovanj z 47 gospodinjstvi. Predviden hidroenergetski objekt bo prizadel eno samo hišo - adaptirana kmečka hiša, ki je bila zgrajena še pred I. svetovno vojno.

- Reka je najhno naselje v dolini Idrijce ob cesti Želin - Tolmin. K naselju sodita tudi zaselka Laze na vzhodni strani Šentviške gore ter Sevnica, ki leži v Soteski na levi strani Idrijce pod Šebreljsko planoto. Vodovod za Reko je bil zgrajen že leta 1896 in ima lastno zajetje pri cerkvi. Na pritokih Grapnici in Sevnici sta bili zgrajeni lokalni hidrocentrali^x. V naselju - skupaj z zaselki je 24 stanovanj z 22 gospodinjstvi. Akumulacijsko jezero bo ogrozilo 22 stanovanjskih zgradb tega naselja: 11 od tega je starih kmečkih hiš, 8 adaptiranih kmečkih hiš, 3 pa delavske, dve od teh sta bili zgrajeni po letu 1961, ena med obema vojnama, vse kmečke hiše pa so stare več kot 65 let.
- Straža je razloženo naselje ob sotočju Cerknice in Idrijce. Ob sotočju, kjer se dolina Idrijce nekoliko razširi, stoji zaselek Želin. Naselja in zaselek imata skupaj 41 stanovanj in 42 gospodinjstev, od teh jih bo 20 prizadetih ob izgradnji hidroenergetskega objekta. Med hišami sta le dve stari kmečki, 10 je adaptiranih kmečkih hiš, 8 pa je delavskih. 12 stanovanjskih zgradb je bilo zgrajenih še pred I. svetovno vojno, 4 med obema vojnama in 3 šele v zadnjih 20 letih.
- Spodnja Kanonlja je razloženo naselje, ki leži zahodno od Spodnje Idrije v dolini Kanonljice in ob Idrijci ter po strmih pobočjih okoliških hribov. K naselju spadata tudi precej oddaljena zaselka Plestenice in Urščev ob vstopu v Grdo gremo, kjer je Urški izvir,

^x nekateri podatki o naseljih so iz krajevnega leksikona Slovenije, Ljubljana, 1968

Šigar vodo uporabljajo za dva mline in majhno hidrocentralo. Naselje ima 90 stanovanj in 94 gospodinjstev. 9 hiš bo prizadetih, ko bo prišlo do izgradnje akumulacijskega jezera, 5 od teh je delavskih hiš, 4 pa adaptirane kmečke hiše. Precej pestra je tudi starost potencialno prizadetih stanovanjskih zgradb: 4 od teh so bile zgrajene pred I. svetovno vojno, 2 med obema vojnama, 1 po vojni (do leta 1960) in 2 v zadnjih 20 letih.

- Cerklno: od tega največjega naselja v ožjem ogroženem območju je potencialno ogroženih le 5 hiš, od tega so 4 adaptirane kmečke hiše, ki so bile zgrajene že pred letom 1918, ena pa je delavska hiša, ki je bila zgrajena po letu 1961.
- Šebrelje je vas na robu kraške planote nad dolino Idrijce, od koder vodi iz Stopnika strma vijugasta cesta. Naselje obsega troje precej strnjanih delov: Dolenje, Srednje in Gorenje vas, razen tega mu pripada še nekaj samotnih kmetij in zaselek (Šebreljski vrh. Pri Gorenji vasi je studenec, ki so ga leta 1906 zajeli za vodovod. Električna dobiva naselje iz dveh krajevnih hidrocentral na Sevnici. Šebrelje so ob popisu leta 1981 štejele 97 stanovanj in 107 gospodinjstev, ob izgradnji HE pa bi bili prizadeti 2 hiši, ena je stara kmečka, druga pa adaptirana kmečka hiša, obe pa sta bili zgrajeni pred drugo svetovno vojno.
- Dolenja Trebuša je razloženo naselje v tesnih grapah Trebuše, Hotenje in Idrijce, posamezne domačije segajo tudi na strma pobočja. Del naselja v dolini ima hišni vodovod, v ostalih delih pa dobivajo pitno vodo iz studenčnice in ponekod tudi iz kapnice. V preteklosti je bilo v grapah precej vodnih mlinov in žag, ki pa so danes večji del opuščene. V grapah je ob hudih nalivih nevarnost poplav. Leta 1926 je narasla voda odnesla vse mostove ter opustošila mline in žage, kasneje je bil most čez Idrijco pri Dolenji Trebuši še petkrat porušen.

Naselje ima 135 stanovanj in 105 gospodinjstev in bo med vsami naselji v ogroženem območju ob izgradnji hidroenergetskega objekta izgubilo največ stanovanjskega fonda - 61 hiš, od tega je 7 starih kmečkih hiš, 35 adaptiranih kmečkih hiš in 19 delavskih hiš. 34 potencialno ogroženih stanovanjskih objektov je bilo zgrajenih pred letom 1918, 9 med obema vojnama, 1 med leti 1946 in 1960 in 17 po letu 1961.

- Stopnik je razloženo naselje deloma v ozki dolini Idrije med Šentviško in Šebrejsko planoto, deloma v grapah, ki se od tod stekajo v Idrijo. Na vodotokih je v preteklosti stalo mnogo mlinov ter žaga. Vas ima danes 42 stanovanj, od katerih je 27 potencialno ogroženih, 10 je starih kmečkih hiš, 16 adaptiranih kmečkih hiš in 1 delavska. Ogrožene hiše imajo še tudi kar častitljivo starost, saj je 25 od teh bilo zgrajenih še pred I. svetovno vojno, 1 med obema vojnama in 1 v zadnjih 20 letih.
- Gorenja Trebuša je razloženo naselje s številnimi velikimi kmečkimi domovi, ki stoje v glavnem na samem. K vasi spada še večje število raztresenih zaselkov, v dolino Trebuše se steka večje število grap in vodotokov. Pri mnogih hišah so vidni ostanki kovačij, kjer so do II. svetovne vojne še povsod kovali žeblice. Naselje skupaj s številnimi zaselki šteje 96 stanovanj in 78 gospodinjstev. Izgradnja hidroenergetskega objekta bi prizadela 5 domačij, katerih hiše so bile zgrajene še pred letom 1918, 3 od teh pa so bile kasneje delno adaptirane.

Na osnovi Prostorskih osnov za dolgoročni družbeni plan občin Tolmina in Idrije so med naselji ožjega ogroženega območja: Otalež, Šebrelje in Dolenja Trebuša lokalna središča A-ranga. To so naselja, kjer še prevladuje kmetijska funkcija, imajo vlogo lokalnega oskrbnega središča.

Osnovne značilnosti ekonomskega razvoja

Za vse slovenske regije je v povojnem obdobju značilen dokaj nagel razvoj, ki se kaže predvsem v visokih stopnjah rasti nominalnega družbenega proizvoda in hitrem naraščanju zaposlenosti v družbenem sektorju. K takšnim razvojnim trendom je največ prispeval hiter razvoj industrije ter drugih nekmetskih dejavnosti ob razmeroma visoki stopnji dezagrarnizacije.

Nekateri elementi ekonomskega razvoja:

območje	BP/preb.			š kmeč. preb.			%zaposl. v družb. sektorju			gibanje prebival.	
	1962	1972	1982	1962	1982	1982	1962	1972	1982	72/62	81/71
SRS	100	100	100	29,8	20,5	9,2	29,9	33,4	42,6	110	109,5
Posočje	95,7	98,2	93,9	33,6	18,6	5,9	22,8	31,2	34,1	103	93,0
Idrija	29,9	77,9	87,0	32,8	17,2	10,6	21,7	31,5	37,1	101	99,0
Tolmin	61,4	71,0	6,4	38,2	22,2	5,4	17,3	23,3	31,8	92	97,7

Vir: Družbeni razvoj SR Slovenije 1947-1972, Ljubljana 1974, str. 177-180
 Statistični letopis SR Slovenije, 1982, Ljubljana 1983

Primerjava razvojnih značilnosti za širše egoženo območje ni možna zaradi narave zbiranja ekonomskih kazalcev, ki se omejujejo na nivo občine. Kot orientacija za poznavanje razvojnih smeri podajamo goraje preglednico, ki nam predloži razvojne procese v občinah Idrija in Tolmin v odnosu do SR Slovenije in regije Posočja (v katero sodita poleg navedenih občin še občini Ajdovščina in Nova Gorica). Primerjava pokaže, da občina Idrija ohranja enak razvojni trend v odnosu do republiškega že celotno dvajsetletje, kar v določeni meri velja tudi za občino Tolmin, ki predvsem zaostaja v vrednosti ustvarjenega družbenega proizvoda na prebivalca. Vendar pa v vsem obdobju ni bil storjen pomembnejši razvojni korak v odnosu do regionalnega povprečja, tako da navedeni občini še vedno zaostajata za drugina dveena v okviru regije.

II. SOCIALNO? DEMOGRAFSKE RAZMERE

Metode dela

Demografske značilnosti območja, na katerem naj bi najbolj neposredno čutile posledice predvidene zaježitve potrebe elektroenergetskega in vodnogospodarskega sistema na rekah Idrijci, Trebuši in Hotenji, smo proučevali s pomočjo podatkov popisov, s težiščem na podatkih popisa prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 31.3.1981. Analiza je zajela naslednje krajevne skupnosti: v občini Idrija: Krnice, Masore, Otalež, Ravne-Zakriž, Reka, Spodnja Idrija, Šebrelje in Cerkno, v občini Tolmin: Dolenja Trebuša, Gorenja Trebuša, Slap ob Idrijci.

Da bi dobili odgovore na vprašanja, ki s popisom niso bila zajeta, oziroma da bi ugotovili karakteristike območja, ki bi bilo ob izgradnji sistema poplavljeno, smo anketirali gospodinjstva v naslednjih naseljih: Masore, Jazne, Otalež, Plužnje, Ravne pri Cerknem, Reka, Straža, Spodnja Kanonlja, Šebrelje in Cerkno v občini Idrija ter Dolenja Trebuša, Stopnik, Gorenja Trebuša, Roče in Slap ob Idrijci v občini Tolmin. Kot kriterij za anketiranje smo upoštevali vsaj eno gospodinjstvo oziroma stanovanjsko zgradbo, ki bi bilo ob zaježitvi v naselju poplavljeno.

Demografska analiza širšega območja je glede na program dela obsegala:

- opredelitev gibanja prebivalstva v obdobju od leta 1868 do 1981
- ugotavljanje biološke strukture prebivalstva (struktura prebivalstva po spolu in starosti leta 1981)
- analize gospodinjstev po številu in velikosti in sicer spreminjanje števila gospodinjstev od leta 1953 do 1981 in spremembe v velikosti gospodinjstev glede na število družinskih članov za leti 1971 in 1981
- ugotavljanje stopnje zaposlovanja v tujini (število zdomcev leta 1971 in 1981 ter povratniki glede na popis 1981)
- projekcijo prebivalstva po matematični metodi linearne ekstrapolacije-ekstrapolacije populacijskih gibanj v obdobju 1971-1981 do leta 1985 in 2000 za širše območje in sicer po krajevnih skupnostih ter projekcija prebivalstva po naravni rasti, ki temelji na podatkih po 5-letnih kontingentih prebivalstva v

krajevnih skupnostih širšega območja v letu 1981, do leta 2001.

Demografska analiza ožjega območja oziroma gospodinjstev, ki bi bila ob predvideni akumulaciji neposredno prizadeta, je obsegala:

- analize biološke strukture prebivalstva (starostne in spolne sestave, deleža žensk v fertilni dobi)
- sestavo gospodinjstev glede na število družinskih članov in glede na poklicno strukturo
- zaposlovanje v tujini
- migracijska obeležja prebivalstva (priseljivanje, odseljivanje, nameravane odseljivanje v prihodnosti).

Navedene analize so temeljile na podatkih ankete, ki je bila izvedena v vseh gospodinjstvih, ki bi ob predvideni izgradnji akumulacije bila prizadeta. Anketa je bila opravljena aprila leta 1983 in se vsi podatki za ožje območje nanašajo na ta čas.

A

Opredelelitev gibanja prebivalstva v obdobju od leta 1868 do 1981

Eden pomembnih kazalcev socio-demografskih razmer oziroma odsev le-teh v preteklosti nam kažejo spremembe v številu in spolni strukturi prebivalstva. Da bi zajeli čimdaljše obdobje smo se poslužili osnovnega gradiva za pregled prebivalstva od 1868 do 1971, ki je bilo zbrano na Inštitutu za geografijo pod vodstvom tov. Ž. Šifrerja.

Gibanje števila prebivalstva v omenjenem časovnem obdobju nam prikazuje tabela št.1: Število prebivalstva med leti 1868 in 1981 ter tabela št.2, kjer so izračunani verižni indeksi gibanja med posameznimi popisi ter indeksa gibanja od prvega evidentiranega stanja leta 1868 do zadnjega leta 1981 ter za obdobje 1961-1981. Omenjene tabele predstavljajo prebivalstvo širšega območja, torej vseh naselij v krajevnih skupnostih v občini Idrija in Tolmin, na območju predvidene zajezitve.

3.

Za celotno območje oziroma za večino naselij je značilno zmanjševanje števila prebivalstva, saj indeksi za obdobje 1868 - 1981 le v 4 naseljih segajo nad 100 in sicer v naseljih Jazne (105), Ravne pri Cerknem (146), Cerkno (182) ter Spodnja Idrija (440).

Indeks gibanja števila prebivalstva na celotnem analiziranem območju obeh občin znaša med leti 1868 in 1981 81, kar kaže na upadanje števila prebivalstva. Medtem ko je bila za čas od prvega popisa do leta 1910 opazna stagnacija števila prebivalstva (indeks gibanja med posameznimi popisi so se gibali od 101 do 103), po letu 1910 začne število prebivalstva upadati. 9253 prebivalcev leta 1910 pade v naslednjih 29-ih letih število za 245 prebivalcev, kar predstavlja slabe 3% vsega prebivalstva. Kot smo že omenili v naslednjem obdobju število prebivalstva le še upada in leta 1981 je znašalo 6954 prebivalcev in sicer 3418 moških in 3536 žensk. Glede strukture prebivalstva na analiziranem območju lahko rečemo, da gre za stalno prevlado ženskega prebivalstva, le leta 1939 je nekoliko več moških.

Območje predvidene zajezitve obsega več naselij v občini Idrija in tudi več prebivalcev kot v občini Tolmin. Med območji obeh občin v populacijski dinamiki ni bistvenih razlik. Za naselja, ki sodijo v občino Idrija je značilna stagnacija do leta 1910, nato v prvem obdobju do leta 1939 rahlo in do leta 1948 močno upadanje števila prebivalstva. Med letoma 1948 in leta 1953 število stagnira (indeks 1948-1953 znaša 103), do leta 1961 ponovno upade, nakar sledi ponovna stagnacija v gibanju števila prebivalstva. V naseljih na območju občine Tolmin število prebivalstva stagnira do leta 1939 (indeksi se med posameznimi popisi gibljejo od 94 do 102), nato opazimo izrazit upad števila v obdobju 1939-1948 (indeks 79), nakar število stagnira. Podobne spremembe v gibanju števila prebivalstva opazimo tudi v naseljih, katera sodijo v ožje ogroženo območje, torej naselja, katerih večji ali manjši deli bi bili ob predvideni zajezitvi poplavljeni.

Podrobnejši vpogled v populacijska gibanja po letu 1961 (obdobje 1961 + 1981) nas opozarja na močno depopulacijo, saj se indeksi gibljejo celo od 46 (Gorenja Trebuša) do 179 (Spodnja Idrija), le 4 naselja imajo pozitivno gibanje števila prebivalstva in sicer Spodnja Idrija, Cerkno, Planina ter Slap, če pa ugotovljamo spremembe v naseljih, ki bi bila delno prizadeta pa število prebivalstva prav v vseh nazaduje, izjema je Cerkno, vendar je delež prizadetih minimalen, saj bi bilo prizadetih le 5 gospodinjstev od skupnih 658 oziroma 21 prebivalcev od skupnih 2020.

Med letoma 1961 in 1971 je število prebivalstva upadalo v skoraj vseh naseljih analiziranega območja. Indeksi so se gibal med 65 (Jagršče) in 116 (Cerkno), za naselja v občini Idrija je znašal indeks 100, za naselja v občini Tolmin 77. Indeks gibanja števila prebivalstva je segal nad 100 le v naseljih Straža, Spodnja Idrija, Spodnja Kanoljša in Cerkno. Za obdobje med omenjenima letoma je torej karakteristično upadanje števila prebivalstva oziroma stagnacija.

Če podrobneje pogledamo še zadnje desetletje do popisa leta 1981 je za območje še vedno značilna stalna depopulacija, izjeme so le naselja Spodnja Idrija (indeks gibanja znaša 139) in Cerklno (indeks gibanja 132) ter Planina (indeks 121), stagnacija pa je značilna za naselji Zakriž (indeks 101) in Slap (indeks 126) in Čeples (102), v 20 naseljih prevladuje depopulacija.

V naseljih, ki bi bila z izgradnjo akumulacije delno ogrožena, (Masore, Jazno, Otalež, Plužnje, Reka, Straža, Spodnja Kanclija, Dolenja Trebuša, Stopnik, Gorenja Trebuša).

Spolna in starostna struktura prebivalstva

Strukturo prebivalstva po spolu smo ugotavljali od prvih podatkov popisa do leta 1981 in kot smo že omenili, je za obravnavano območje značilna stalna prevlada ženskega prebivalstva. Večji delež moških se pojavi le ob popisu leta 1939 (tabela št.1).

Starostno strukturo prebivalstva na širšem območju smo ugotavljali na osnovi podatkov popisa prebivalstva leta 1981. Eden pogostejše uporabljenih kazalcev biološke strukture prebivalstva je indeks staranja, ki ga izračunamo po naslednjem obrazcu:

$$\text{indeks staranja} = \frac{\text{preb.nad 65 let starosti}}{\text{preb. do 15 let starosti}} \times 100$$

Tabela št.10 prikazuje stanje v naseljih širšega območja, posebej za naselja, katerih deli bi bili ob zaježitvi ogroženi, ter za dele naselij, katere smo zajeli z anketo. Za zadnje lahko rečemo, da nudi skromno primerjavo, saj je število prebivalstva, ki je bilo zajeto v posameznih naseljih precej majhno.

Indeks staranja za celotno analizirano območje, ki sega v občini Idrija in Tolmin znaša 63, predvsem je starejše prebivalstvo v naseljih v tolminski občini (indeks staranja 114) kaže na večji delež ostarelih v primerjavi s prebivalstvom starim do 15 let.

Po podatkih o starosti prebivalstva, ki smo jih dobili z anketiranjem, lahko sklepamo, da ima prebivalstvo na ogroženem območju znatno slabšo starostno strukturo. Indeks staranja znaša leta 1983 71.

Med krajevnimi skupnostmi lahko izdvojimo Gorenjo Trebušo in Krnice-Masore kot KS z najslabšo starostno strukturo. Najugodnejšo strukturo z veliko mladega prebivalstva imata Spodnja Idrija in Cerklje, za kateri je značilno ugodno populacijsko gibanje. Stanje starostne strukture po naseljih se močno razlikuje. Največji delež ostarelega prebivalstva je v naselju Jagršče ter Police, malo

manj, vendar še vedno več kot mladih je v naseljih Masore, Gorenja Kanomlja, Gorenja Trebuša, enako število mladih kotsstarejših je v Dolenji Trebuši in Ročah.

Struktura prebivalstva po spolu za leto 1981, ki jo prikazuje tabela št.10 nas opozarja, da kljub temu, da za vsa popisna leta ugotavljamo na območju prevlado ženskega prebivalstva, je med naselji oziroma krajevnimi skupnostmi precej razlik: od skupno 27 naselij, v 10 naseljih opozarjamo več moškega prebivalstva. Če si posebej ogledamo naselja, ki bi bila deloma ogrožena, v 4 od 13 prevladuje moško prebivalstvo, kar pomeni, da na ogroženem območju prebiva znatno več ženskega prebivalstva. Za gospodinjstva, ki bi bila ob morebitni akumulaciji direktno prizadeta, je značilen večji delež moškega prebivalstva, enako velja za ogrožena gospodinjstva v občini Tolmin, medtem ko je v gospodinjstvih v občini Idrija spolna sestava enakomerna.

Pomemben pokazatelj biološke strukture prebivalstva in še posebej njegovega razvoja v prihodnje, je delež žensk v fertilni dobi v starosti od 14 do 49 let. Najmanj žensk v fertilni dobi je v naseljih Jagršče in Police, pod 40% žensk v fertilni dobi od skupnega števila ženskega prebivalstva imajo naslednja naselja: Otalež, Zakriž, Straža, Gorenja Kanomlja, Planina, Šebrelje, Gorenja Trebuša in Roče. Za celotno območje znaša delež žensk od 14 do 49 let starosti 43,8%, v občini Idrija 44,6% in v občini Tolmin 37,7%.

Gospodinjstva po številu in velikosti

Na obravnavanem območju smo spremljali spreminjanje števila gospodinjstev po naseljih in krajevnih skupnostih od leta 1953 do 1981. Gibanje števila gospodinjstev po naseljih prikazuje tabela št.4. Če naselja razporedimo v skupine glede na število gospodinjstev ugotavljamo, da se povečuje število naselij z manj kot 50 gospodinjstvi. Medtem ko jih je bilo leta 1953 in 1961 14, jih je leta 1971 že 16 in 1981 17, na drugi strani pa sta dve naselji: Spodnja Idrija in Cerkno, ki pa izdatno pridobivata na številu gospodinjstev v omenjenem obdobju.

Med letoma 1953 in 1981 se je število gospodinjstev zmanjšalo v 18 od skupno 27 naselij. V Masorah se je število gospodinjstev najbolj zmanjšalo in sicer skoraj za polovico. Izredno močan upad števila gospodinjstev pa beležijo še naselja Idrijske Krnice, Jagrčče, Police, Srednja Kanonja, Stopnik, Gorenja in Dolenja Trebuša. Število gospodinjstev pa se je povečalo v 8 naseljih in sicer najbolj v Spodnji Idriji in Cerknem.

Če si ogledamo spremembe v naseljih, ki bi bila delno ogrožena, je zanje značilno močno zmanjšanje števila gospodinjstev (indeks 1953 - 1981 znaša 81,5), stanje se nekoliko spremeni če upoštevamo tudi Cerkno. Posebno močno zmanjševanje števila gospodinjstev je v naseljih Dolenja, Gorenja Trebuša, Stopnik, Roče in Slač ob Idrijci, ki sodijo v občino Tolmin (indeks 1953-1981 63,0).

Spremembe velikosti gospodinjstev smo opazovali na podlagi podatkov popisov leta 1971 in 1981 (tabela št.3). Na območju je bilo leta 1971 1934 gospodinjstev in sicer v naseljih občine Idrija 1576 in Tolmina 358. Leta 1981 je bilo skupno število gospodinjstev 2212, od tega 1885 v Idriji in 327 v Tolminu. V desetletju se je število gospodinjstev v občini Tolmin zmanjšalo, v občini Idrija pa naraslo. Struktura gospodinjstev glede na število družinskih članov kaže, da je bilo leta 1971 največ tročlanskih gospodinjstev in le malo manj štiričlanskih, na tretjem mestu po številu so bila

sanska gospodinjstva. Do leta 1981 je najbolj naraslo število sanskih gospodinjstev, katerih je bilo največ, nato so sledila gospodinjstva s 4 člani in gospodinjstva s 3 člani. Na območju opažamo močno upadanje števila gospodinjstev s 6, 7, 8 in več družinskimi člani.

Tudi v naseljih v občini Idrija so leta 1971 predstavljala večino štiri- in tročlanska gospodinjstva, do leta 1981 pa se struktura gospodinjstev po številu spremenila. Prevladujejo štiričlanska, nato sanska in šele tem sledijo tročlanska gospodinjstva. V naseljih v občini Tolmin se je v zadnjem desetletju, kot smo že omenili, zmanjšalo število vseh gospodinjstev. Glede na število je bilo leta 1971 največ sanskih gospodinjstev, nato dvočlanskih in tročlanskih, procentualno pa je bil dokaj visok odstotek velikih gospodinjstev. Leta 1981 je bilo še vedno največ sanskih gospodinjstev in na drugem mestu ponovno dvočlanskih gospodinjstev.

Zdomci

Analizirano območje spada glede na populacijska gibanja v območja stagnacije števila prebivalstva oziroma posamezna naselja izkazuje celo upadanje števila prebivalstva. Prebivalstvo se je v preteklosti odeljevalo v zaposlitvena središča (Idrija, Cerkno, Tolmin) in še dlje, nekaj prebivalcev pa je poiskalo zaposlitev tudi v tujini. Leta 1971 je bilo v tujini zaposleno 33 prebivalcev (18 iz naselij občine Idrija in 15 iz Tolmina), leta 1981 je bilo v tujini zaposlenih le še 15 ljudi (6 iz Idrije in 9 iz Tolmina). Iz navedenega vidimo, da se število zdomcev hitro zmanjšuje in leta 1981 popis evidentira tudi povratnike. Na obravnavano območje se je vrnilo 14 zdomcev, 10 v Idrijo in 4 v Tolmin. Iz podatkov (tabela št.8) vidimo, da je precej več prebivalstva naseljenih v občini Tolmin iskalo delo v tujini kot iz Idrije. Največji delež zdomcev so imela leta 1971 naselja: Police, Čeplez in Stopnik ter Šebrelje in Gorenja Trebuša. Leta 1981 je bil delež zdomcev v vseh naseljih (od 27 naselij je 11 naselij imelo zdomce) znatno nižji, vendar so dajala procentualno največ zdomcev naselja Jagrče, Čeplez in Slap ob Idrijci. Številčno pa je bilo največ zdomcev leta 1971 iz KS Dolenja Trebuša in Cerkno in leta 1981 iz KS Slap ob Idrijci in Spodnja Idrija.

Projekcija prebivalstvene rasti

Za ugotovitev trendov populacijskih sprememb v prihodnosti smo izdelali projekcije razvoja po krajevnih skupnostih širšega območja. Na temelju trenda iz obdobja 1971-1981 smo izračunali matematično (aritmetično) projekcijo prebivalstva za leti 1985 in 2000. Aritmetična projekcija temelji na linearni ekstrapolaciji in je izdelana na osnovi naslednjega obrazca:

$$Pt = \frac{Pt_2 - Pt_1}{t_2 - t_1} \times (t - t_1) + Pt_1$$

Pt - število prebivalcev v letu projekcije (npr. 1985 in 2000)

Pt₁ - število prebivalstva v začetnem letu (npr. 1971)

Pt₂ - število prebivalstva v drugem letu (npr. 1981)

t - leto projekcije (npr. 1985, 2000)

t₁ - začetno leto (npr. 1971)

t₂ - drugo leto (npr. 1981)

Druga projekcija temelji na naravni rasti števila prebivalstva. Pri tem predpostavljamo, da je gibanje števila prebivalstva odvisno le od biološke strukture (starost, spol, rodnost in doživetje). Projekcija je izdelana po metodologiji Gosarja (3, 1964). Za osnovo so služili podatki o številu prebivalstva po 5-letnih starostnih skupinah, ločeno po spolu po krajevnih skupnostih v letu 1981..

Obe izračunani projekciji temeljita na predpostavki, da na populacijska gibanja v prihodnosti ne bodo vplivali in prikazujeta stihijski razvoj. Pri tem ne prikazujemo sprememb, ki bi nastale ob predvideni sajesitvi. Več o tem v poglavju, ki obravnava demografske karakteristike območja, ki bi bile neposredno prizadete s predvidežno akumulacijo in smo jih ugotavljali na osnovi podatkov ankete, ki je bila izvedena aprila 1983 v vseh gospodinjstvih, katerih bivalni prostor bi bil prizadet. Rezultate obeh projekcij prikazujeta tabeli 11 in 12. Pri tem opazimo velike razlike, predvsem v naseljih, v katerih je prišlo v desetletju 1971-1981

do močnega porasta oziroma močnega zmanjšanja števila prebivalstva predvsem zaradi migracijskih gibanj. Tak primer sta naselji Spodnja Idrija in Cerklje, ki sta v zadnjem desetletju močno povečala število prebivalstva predvsem na račun močnega doseljevanja in na drugi strani krajevna skupnost Gorenja Trebuša, ki je med letoma 1971 in 1981 izgubila kar 103 prebivalce ali 34,8%. Projekcija tako močnih pozitivnih ali negativnih trendov pripelje do odklonov, kar je razvidno prav pri omenjenih krajevnih skupnostih.

Sicer pa lahko pričakujemo v 5 krajevnih skupnostih analiziranega območja naraščanje števila prebivalstva, v 3 stagnacijo in v 3 krajevnih skupnostih nazadovanje števila prebivalstva, če upoštevamo izračune na osnovi naravne rasti prebivalstva. Število prebivalcev bi se zmanjševalo v krajevnih skupnostih Krnice Masore, Dolenja Trebuša in Gorenja Trebuša.

Tabela št.11: Projekcija prebivalstva po naravni rasti do leta 2000 nam podrobneje prikazuje strukturo prebivalstva po spolu in starosti v krajevnih skupnostih širšega območja. Izračun indeksa staranja za leto 2001 kaže na pomlajevanje prebivalstva, saj za vse krajevne skupnosti ugotavljamo ugodnejšo starostno strukturo prebivalstva. Največ mladega prebivalstva lahko pričakujemo v KS Ravne Zakriž, v KS Spodnja Idrija in Cerklje. Precejšen delež ostarelih pa bo značilno za Gorenjo in Dolenjo Trebušo, Krnice Masore in Šebrelje. Ugotavljamo, da lahko pričakujemo boljše starostno strukturo v naseljih v občini Idrija, kot v občini Tolmin. Glede strukture prebivalstva po spolu bo v naseljih v občini Idrija 50,9% moških in 49,1% žensk, v naseljih v občini Tolmin pa 52,2% moških in 47,8% žensk. Vidimo, da bo prišlo do sprememb v spolni strukturi, saj je do sedaj prevladovalo žensko prebivalstvo. Tudi spolna struktura po krajevnih skupnostih kaže na večje število moškega prebivalstva prav v vseh krajevnih skupnostih, poudariti pa moramo, da projekcija prebivalstva ne upošteva migracijskih gibanj, ki lahko prinesejo precejšnje spremembe tudi v spolno strukturo prebivalstva, medtem ko se v starostni strukturi to odraža z manjšim deležem prebivalstva v najbolj produktivnem obdobju in z višjim deležem ostarelih.

B.

~~Druga območje raziskave je zajel preostali del območja,~~
 Drugo območje raziskave je zajel preostali del območja, ki bi bilo ob predvideni akumulaciji neposredno prizadeto. V ta namen smo v aprilu 1983 izvedli anketo v 163 gospodinjstvih v naseljih Masore, Jazne, Otalež, Plužnje, Ravne pri Cerknem, Reka, Straža, Spodnja Kanomlja, Cerkno, Šebrelje, Dolenja Trebuša, Stopnik in Gorenja Trebuša. Pri tem je vprašalnik zajel 630 oseb oziroma približno 16% vsega prebivalstva, ki živi v teh naseljih. V posameznih naseljih je anketa zajela različno velik delež, tako približno lahko ocenimo (natančnega podatka ne moremo dati, ker ne razpolagamo s številom prebivalstva v posameznih naseljih v času izvedbe naše ankete), da je največ prebivalstva zajeta v naseljih Stopnik (95%), Reka (87%), Dolenja Trebuša (77%), nekako slabo polovico v naselju Straža (46%), znatno manj pa v Spodnji Kanomlji in v Otaležu (14%) ter v naselju Plužnjah (11%). V Masorah je anketa zajela 9% prebivalstva, v Jaznah 7%, najmanjši delež pa smo anketirali na Ravnah v Šebreljah (2%) ter Cerknem le 1%. Iz orientacijskih deležev anketiranega prebivalstva lahko ugotavljamo tudi približne deleže prizadetega prebivalstva po posameznih naseljih. Iz navedenega je tudi razvidno, da nam je bila onemogočena direktna primerjava med podatki dobljenimi s pomočjo ankete leta 1983 in podatki popisa leta 1981, čeprav smo želeli omogočiti boljšo primerljivost prav z načinom podaje teh podatkov v enako oblikovanih tabelah, kot so tabele s podatki popisa prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 31.3.1981 Zavoda SR Slovenije za statistiko.

Z anketo je bilo zajetih približno 16% prebivalstva omenjenih naselij, zato ni bilo mogoče ugotoviti sprememb v populacijskem gibanju na ožjem območju v preteklih obdobjih. Za navedena naselja pa smo ugotavljali tipe populacijskih sprememb, ki se glede na opredelitev sprememb v gibanju števila prebivalstva delijo v šest osnovnih skupin:

- močna depopulacija (indeks gibanja pod 80)
- zmerna depopulacija (indeks gibanja 80 do 95)
- stagnacija z značilnostmi depopulacije (indeks gibanja 100,1-105)
- zmerna koncentracija (indeks 105,1 - 120)
- močna koncentracija (indeks gibanja nad 120).

Naselja se uvrščajo le v 3 tipe in sicer v zmerno depopulacijo (Masore, Raka, Stopnik, Gorenja Trebuša), stagnacije z značilnostmi depopulacije (Jazne, Otalež, Plužnje, Ravne pri Cerknem, Straža, Spodnja Kanonlja, Dolenja Trebuša in Šebrelje) ter zmerna koncentracija (Cerkmno).

Biološka struktura prebivalstva ožjega območja

Spolna in starostna struktura

Na osnovi podatkov iz ankete je živel aprila leta 1983 na območju, ki bi bilo ob izgradnji akumulacije direktno prizadeto 630 prebivalcev. Glede spolne strukture smo ugotovili rahlo prednost moškega prebivalstva (51,7%). Strukturo prebivalstva po spolu prikazuje tabela št.13. V treh naseljih so v anketiranih gospodinjstvih ensko zastopana oba spola, v treh rahlo prevladajo moški, večje število žensk opazimo prav tako v treh naseljih, medtem ko prevlado moških tudi v treh naseljih. Največje razlike v strukturi se pojavljajo v Dolnji Trebuši, kjer je kar 55,9% moških in le 44,1% žensk.

Glede starostne strukture naj ponovno navedemo nekatere kazalce. Indeks staranja za vsa gospodinjstva znaša 70,8, kar pomeni, da je na obravnavanem območju prebivalstvo dokaj staro. Nad 65 let starosti je 90 oseb, medtem ko je število mladih dokaj nizko: le 127 oseb je mlajših od 14 let. Prebivalstvo na ožjem območju je precej starejše od prebivalstva, ki živi na širšem območju (v krajevnih skupnostih, katerim pripadajo ogrožena naselja). To potrjuje tudi indeks staranja, ki za širše območje, sveda za leto 1981, znaša 63. Drugi kazalec biološke strukture prebivalstva je delež žensk v fertilni dobi, torej v starosti od 15 do 49 let. Na ožjem območju znaša ta delež 43,7 in je skoraj enak kot na širšem območju (43,8).

Glede na dejstvo, da je največji delež prizadetega prebivalstva v naseljih Stopnik, Reka in Dolenja Trebuša, si oglejmo osnovne karakteristike prebivalstva omenjenih naselij.

Pri strukturi prebivalstva po spolu ugotavljamo v Reki in Dolenji Trebuši večji delež moškega prebivalstva. Indeks staranja kaže v vseh anketiranih gospodinjstvih dokaj neugodno stanje, saj znaša v Reki 64,3, v Dolenji Trebuši celo 89,1 in v Stopniku 69,5. V vseh naseljih je torej izredno neugodna starostna struktura z visokim deležem starejših od 65 let. Delež žensk v starosti od 15 do 49 let v Dolenji Trebuši znaša 44,2 kar je nekoliko več, kot je značilno za celotno območje, na Reki in v Stopniku pa je delež nižji (42,4 os. 38%).

Gospodinjstva po številu in velikosti

Omenili smo že, da smo izvedli anketo v 163 gospodinjstvih od 1241 gospodinjstev oz. približno 13%. V občini Idrija je bilo anketiranih 71 gospodinjstev in v občini Tolmin 92 gospodinjstev. Povprečna velikost gospodinjstev glede na število družinskih članov je na obeh območjih večja in sicer prevladujejo družine s 4 in 5 člani, nato sledijo gospodinjstva s dvema člena. Precej, kar 11%, je samskih gospodinjstev. V občini Idrija prevladujejo gospodinjstva s 4 člani, nato je 14 gospodinjstev s po 3 člani, medtem ko v Tolminu prevladujejo večja gospodinjstva. Kar 17 anketiranih gospodinjstev ima po 5 členov, 16 po 4 družinske člane, nato sledijo dvočlanska in samska gospodinjstva.

Vpogled v strukturo gospodinjstev naselij Reka, Dolenja Trebuša in Stopnik kaže naslednjo sliko: na Reki je anketiranih in ob morebitni sajesitvi prizadetih največ samskih in dvočlanskih gospodinjstev, v Dolenji Trebuši je od 61 gospodinjstev 12 gospodinjstev s 4 člani, 9 gospodinjstev je samskih, po 8 gospodinjstev pa ima 5 oziroma 2 družinska člana. V Stopniku je največ gospodinjstev s petimi člani in po 4 gospodinjstva so samska oziroma imajo 2 družinska člana (tabela št.14).

Socioekonomska struktura prebivalstva

Socioekonomske značilnosti prebivalstva smo proučili na podlagi podatkov popisa prebivalstva v letu 1981 in z anketo zbranih podatkov za ožje ogroženo območje v letu 1983. Različnost podatkov izvira iz nivoja analize, ki je popisne podatke zajela na nivoju posameznih naselij, medtem ko je anketa zajela le posamezne dele teh naselij. Direktna primerjava zato ni mogoča, vendar moremo kljub temu ugotavljati zakonitosti v strukturi prebivalstva na širšem in ožjem območju, če jih primerjamo med seboj.

Aktivnost prebivalstva je osnovna kategorija v socioekonomski analizi prebivalstva in eno njegovih pomembnejših obeležij. V naseljih v širšem ogroženem območju je živele leta 1981 4228 prebivalcev, med katerimi jih je bilo 2044 ali 48,3% aktivnih. V naseljih v širšem ogroženem območju občine Idrija je bilo aktivnega 49,9% vsega prebivalstva, v ogroženih naseljih na območju občine Tolmin pa 42,3% aktivnega prebivalstva. Neposredno ogroženo prebivalstvo v občini Idrija predstavlja 144 aktivnih prebivalcev oziroma 8,6% vseh aktivnih v širšem ogroženem območju občine, v tolminski občini pa je med neposredno ogroženim prebivalstvom 197 aktivnih oziroma 51,1% vseh aktivnih v širšem ogroženem območju. Največji delež aktivnega prebivalstva v ožjem ogroženem območju občine Idrija živi v naseljih Reka 22,2%, Straža 29,2%, Spodnji Kanolji 15,9%. V občini Tolmin je delež neposredno aktivnega ogroženega prebivalstva največji v naselju Dolenja Trebuša 69%, sledita pa naselji Stopnik s 25,4% in Gorenja Trebuša s 5,5%.

Za vsa naselja v ožjem ogroženem območju je značilna dokaj visoka stopnja aktivnosti prebivalstva, ki v vseh naseljih, z izjemo Otaleža in Flušnjega presega plovico vsega neposredno ogroženega prebivalstva. Značilen je tudi velik odstotek ženskega aktivnega prebivalstva, ki prav tako v večini naselij ožjega ogroženega območja presega plovico vsega kot tudi samo ženskega prebivalstva. Podrobno so podatki navedeni v tabelah v prilogi, zato vseh absolutnih števil za posamezna naselja v tekstu ne navajamo.

Kategorija prebivalstva z lastnim dohodkom je zastopana v ožjem ogroženem območju občine Idrija z 14,5% vsega ogroženega prebivalstva, v občini Tolmin pa 24,9%.

Obsežnejše je število vzdrževanega prebivalstva. V širšem ogroženem območju živi v občini Idrija 12,17 oziroma 36,6% vzdrževanih prebivalcev, v občini Tolmin pa 297 oziroma 32,6% vzdrževanih prebivalcev širšega ogroženega območja. V neposredno ogroženih naseljih ožjega območja živi v občini Idrija 91 vzdrževanih prebivalcev oziroma 7,4% vsega vzdrževanega prebivalstva v širšem območju, v občini Tolmin pa je v takšnem položaju 98 vzdrževanih prebivalcev oziroma 32,9%. Spolna struktura vzdrževanega prebivalstva odraža enakomerno zastopenost obeh spolov, nekoliko večji delež žensk v vzdrževanem prebivalstvu je v naseljih Otalež in Spodnja Kanolija.

Delovni kontingent

Aktivnost prebivalstva je tesno povezana z delovno sposobnostjo prebivalstva kot tudi njegovo zaposlenostjo. Delovni kontingent ali delovno sposobno prebivalstvo sestavlja prebivalstvo v starosti od 15 do 64 let za moške in 15 do 59 let za ženske, torej tiste starosti, ko je večina prebivalstva aktivna oziroma zaposlena. Zato nam ta kazalec ponazarja možnosti prebivalstva za ustvarjanje in pridobivanje dohodka. Razmerje med delovnim kontingentom in aktivnim prebivalstvom pa nam da podatek o razpoložljivi delovni sili. V naši analizi smo primerjali tako delež delovno sposobnega prebivalstva v skupnem prebivalstvu kot tudi delež aktivnega prebivalstva v delovno sposobnem prebivalstvu, kar imenujemo tudi stopnja izkoriščenosti delovnega kontingenta. Analizo delovnega kontingenta smo izvedli ločeno po spoloma. Delovni kontingent moškega prebivalstva v širšem ogroženem območju občine Idrija tvori 66,4% vsega moškega prebivalstva, v občini Tolmin pa le 60,9%. Prav zaradi manjšega števila moških v delovnem kontingentu pa je izkoriščenost kontingenta toliko boljša. Aktivno moško prebivalstvo v občini Tolmin tvori namreč kar 88,4% delovnega kontingenta. V občini Idrija je le-ta nekoliko manjša in znaša 62%.

Pri ženskah je delež delovnega kontingenta skorajda enak v obeh občinah (Tolmin 52,5%, Idrija 56,7%), zato je toliko bolj opazna veliko večja stopnja izkoriščenosti delovnega kontingenta žensk v občini Idrija, ki znaša 78,94%, v občini Tolmin pa le 57,5%. V ožjem ogroženem območju je za vsa naselja značilna visoka stopnja izkoriščenosti delovnega kontingenta, ki v večini primerov pri obeh spolih presega vrednost 70%. Podatki kažejo, da so zlasti v ožjem ogroženem območju rezerve delovne sile že skoraj povsem izkoriščene in bi ob sedenji stopnji rasti prebivalstva, ko le-to stagnira, v nekaj letih začutili problem pomanjkanja delovno sposobnega prebivalstva.

Kmečko prebivalstvo

Stopnje gospodarskega razvoja karakterizira proces socialnega preslojevanja prebivalstva iz prvotnega kmečkega v polkmečko in nekmečko, zato kot kazalec za razvojne spremembe v prebivalstvu uporabljamo odstotek kmečkega prebivalstva. Deagrarizacija je močno prisotna tudi v širšem ogroženem območju, saj je bilo ob popisu leta 1981 v celotnem obsevanem območju samo 16,3% kmečkega prebivalstva. V delu širšega ogroženega območja, ki sodi v občino Idrija je bilo ob popisu še 20,8% kmečkega prebivalstva, na območju občine Tolmin pa le 7,1%. Razlika v stopnji deagrarizacije je predvsem rezultat razvoja industrije v tolminski občini v drugi polovici sedemdesetih let, ko je bil tudi v to območje postavljen edini industrijski obrat v ožjem ogroženem območju v Dolenji Trebuši. Ožje ogroženo območje izkazuje enake značilnosti kot širše, saj je na območju občine Idrija dosegel delež kmečkega prebivalstva v neposredno ogroženih naseljih 15%, v občini Tolmin pa 11,7%. V vsem ožjem območju je bil delež kmečkega prebivalstva 13,2%, torej je le malo presegel slovensko povprečje.

Glede na delež kmečkega prebivalstva lahko opredelimo naselja oziroma njihove dele, ki so v ožjem ogroženem območju kot močno deagrarizirana, med njimi pa imajo nekatera še vedno bolj poudarjen agrarni značaj kot na primer naselja Reka (31,3% kmečkih prebivalcev), Šebrelje (28,6%) in Jazne (20,0%).

Dodatno nam pomen kmetijstva kot vir dohodkov tukajšnjega prebivalstva ponazarja delež aktivnega kmečkega prebivalstva v vsem aktivnem prebivalstvu. Le-ta dosega znatno višje deleže kot samo kmečko prebivalstvo kar kaže na dokajšnje število vzdrževanega, ostarelega prebivalstva v obranavanem območju. V ožjem ogroženem območju na območju občine Idrija dosega aktivno kmečko prebivalstvo 29,2% vsega aktivnega prebivalstva, medtem ko obsega v tolminski občini le 20,8%. Povprečje za celotno ožje ogroženo območje znaša 24,3%. Med posameznimi naselji izstopajo tista, kjer aktivno kmečko prebivalstvo presega povprečje obravnavanega območja, to pa so naselja Reka (63,6%), Šebrelje (60,0%), Jazne (40,0%), Stopnik (33,3%) in Gorenja Trebuša (27,3%). Prebivalstvo, ki živi v navedenih naseljih oziroma njihovih delih je torej najtesneje povezano s kmetijstvom kot virom dohodkov, čeprav za takšno proizvodnjo nima optimalnih pogojev.

V primeru izvedbe akumulacije bo potrebno zagotoviti temu delu prebivalstva ustrezne nadomesne površine, saj so ti prebivalci - posestniki večinoma starejši in tudi emocionalno vezani na kmetijstvo oziroma zemljo kot osnovno dobrino.

Aktivno prebivalstvo po dejavnosti

Popisni podatki za leto 1981 še niso bili objavljeni v takšni obliki, da bi mogočili vpogled v dejavnostno strukturo aktivnega prebivalstva po posameznih naseljih. Zato smo ta del naše analize naslonili le na podatke zbrane z anketo gospodinjstev v ožjem ogroženem območju.

V ožjem ogroženem območju je 336 aktivnih prebivalcev, ki so zaposleni po posameznih sektorjih dejavnosti v naslednjem številu:

ožje ogroženo območje	delež naselij v občini:	
	občini Idrija	Tolmin
primarni sektor 80 ali 23,8%	43,7%	56,2%
sekundarni sektor 166 ali 49,4%	39,7%	60,2%
terciarni sektor 70 ali 20,8%	40,0%	60,0%
kvartarni sektor 20 ali 5,9%	60,0%	40,0%

Struktura aktivnega prebivalstva po dejavnostih po posameznih naseljih nam jasno pokaže pomen zaposlitve v industriji, saj aktivni v tem sektorju prevladujejo v vseh naseljih ožjega ogroženega območja, z izjemo naselij Šebrelje, Masore in Jazne, v katerih prevladuje aktivno prebivalstvo v primarnih in terciarnih dejavnostih (Masore). Po številu aktivnega prebivalstva so na drugem mestu primarne dejavnosti, kamor uvrščamo tudi gozdarstvo, na tretjem mestu po številu aktivnega prebivalstva pa se terciarne dejavnosti. Medtem, ko je število aktivnih v kvartarnem sektorju omejeno le na posameznike v nekaterih naseljih kot na primer Dolenci, Trebuši, Spodnji Kanomlji, Straži in Otaležu.

Pričujoča razporeditev aktivnega prebivalstva po sektorjih dejavnosti je predvsem rezultat razpoložljivih delovnih mest na obravnavanem območju in njegovi bližnji okolici, kjer z ozirom na počasno industrializacijo še vedno zavzema najpomembnejše mesto zaposlovanja v industriji, terciarni sektor pa se zaradi manjšega zaledja počasneje uveljavlja in je omejen le na večje centralne kraje s pestrejšo paleto oskrbnih funkcij.

Poklicna struktura aktivnega prebivalstva

Tudi pri tej analizi smo izhajali iz podatkov zbranih z anketo po gospodinjstvih. Grupiranje aktivnega prebivalstva v nekaterih značilnih poklicih je značilno za vse ožje ogrožene območje in še dodatno potrjuje predhodno tezo, da struktura aktivnega prebivalstva predstavlja rezultat obstoječe strukture gospodarskih dejavnosti v širšem ogroženem območju in njegovi neposredni okolici. Prevladujejo kmetijski poklici (23,5%) in industrijski delavci (20,8%), na tretjem mestu so transportni delavci (7,4%), neposredno nanje vezani so mehaniki (5,3%), njim sledijo organizatorji dela (4,2%), veliko je aktivnih brez poklica (3,8%), večji delež zasedajo tudi administrativni poklici (3,6%), pomembni so tudi poklici varnostnikov (2,6%), enako število pa imajo gradbeni delavci, gostinski poklici in učitelji (2,3%). Pomembnejši poklici v ožjem ogroženem območju so še v kovinarski stroki, lesni industriji oziroma industriji pohištva, obrtnih dejavnostih ter terciarnih dejavnostih.

Poklicna struktura prebivalstva je torej v veliki meri prilagojena potrebam nemotenega proizvodnega procesa obstoječih industrijskih obratov. Z izjemo dokaj velikega števila kmetovalcev, je sedanja poklicna struktura prebivalstva dovolj pestra in ne monostrukturna, tako da tudi v primeru preseljevanja prebivalstva omogoča lažje premeščanje prebivalstva s ožjega ogroženega območja v sorda gospodarsko bolj razvita in diferencirana delovna okolja.

Šolska izobrasba prebivalstva

V temi zvezi s poklicno strukturo in zahtevami po morebitni prekvalifikaciji je tudi izobrasbena raven prebivalstva starejšega od 10 let. Skupno število tega prebivalstva v ožjem ogroženem območju je 543 prebivalcev, od tega jih ima le slaba petina več kot končano osnovno šolo. Med njimi je 17% prebivalcev s srednjo šolo, 2,9% pa jih ima višje ali visoko šolo. Brez šolske izobrasbe, torej dejansko nepismenih je 5,1% prebivalcev v ožjem ogroženem območju.

Končano osnovno šolo ima v celotnem območju 37,4%, nepopolno pa 37,6%. Izobrazbena struktura prebivalstva ni najbolj ugodna, saj predstavlja dokaj nisko raven, ki ne omogoča vključevanja v zahtevnejše delovno intenzivne proizvodne procese na morebitnih novih industrijskih lokacijah.

Dnevne migracije delovne sile

V naselju širšega ogroženega območja Živi po podatkih popisa 1981 1659 delavcev, od tega jih je 837 ali 50,4% zaposlenih izven kraja stalnega bivališča. V delu, ki ga zaveza območje občine Idrija je delež zaposlenih izven kraja bivanja 46,2%, v občini Tolmin pa dosega 69,6% zaposlenih delavcev. Položaj v ožjem ogroženem območju je še bolj specifičen, saj se razpoložljiva delovna mesta omejena le na nekaj krajev. V delu ožjega ogroženega območja v občini Idrija od skupno 109 zaposlenih delavcev kar 94 delavcev ali 86,2% dnevno potuje na delo v druge kraje izven kraja stalnega bivališča. Vendar je dnevna migracija omejena na teritorij idrijske občine in tako povzroča le interno pretakanje delovne sile znotraj meja občine. V delu ožjega ogroženega območja v občini Tolmin je od skupno 144 zaposlenih delavcev 95 ali 65,9% zaposlenih izven kraja bivanja. V primeru tolminske občine ne prevladajo interne migracije, saj nanje odpade le 32,6% vsega delavstva v ožjem ogroženem območju, 33,3% pa je zaposlenih v drugih občinah Slovenije. Od skupno 253 zaposlenih prebivalcev ožjega ogroženega območja jih 189 ali dobre tri četrtine biva izven kraja dela. Podrobna razporeditev delavcev glede na kraj dela in stalno prebivališče je podana v tabeli, zato nadaljnemu opisovanju absolutnih vrednosti ne bomo namenili pozornosti. Omenimo naj le, da obstoje delovna mesta v ožjem ogroženem območju le v naseljih Otalež, Straža, Dolenja Trebuša in Šebrelje, iz vseh ostalih naselij delavci dnevno migrirajo na delo.

Z anketo smo zbrali podatke o kraju zaposlitve dnevnih migrantov in načinu prihoda na delo. Podatki so tabelirani, zato povzemimo le nekatere značilnosti. Od skupno 253 zaposlenih delavcev ožjega ogroženega območja jih največ hodi na delo v Cerklno (53 ali 22,9%) iz naselij Reka, Straža in Stopnik. Druga večja skupina delavcev odhaja na delo v Idrijo (43 ali 16,9%), največ iz naselij Spodnja Kanonija, Straža, Stopnik, Reka, Masore in Otaleš. Tretji večji zaposlitveni center za prebivalstvo ožjega ogroženega območja je Tolmin, kamor hodi dnevno 30 ali 11,8% prebivalcev tega območja in to največ iz naselij Dolenja Trebuša, Stopnik in Reka.

Četrta večja skupina delavcev je vezana na zaposlitev v enem izmed krajev v matični občini (23 oziroma 9,1%), približno 4% delavcev z ožjega ogroženega območja pa dnevno migrira na delo v sosednje občine. Interna migracija delovne sile v okviru ožjega ogroženega območja je prisotna zaradi tovarne Giciban v Dolnji Trebuši, v kateri je zaposleno poleg 58 domašinov tudi 5 prebivalcev iz Stopnika.

Glede načinov prihoda na delo so najpogosteje uporebljena redne avtobusne zveze, le v nekaj primerih avto ali motorno kolo, nekaj delavcev pa je vezanih na pešačenje do delovnega mesta (predvsem v Trebuši).

V primeru ohranitve disperznega modela poselitve poleg ohranjenja obstoječe zaposlitve prebivalstva, bi kazalo posvetiti več pozornosti lokalnim zvezam do območnih zaposlitvenih središč. Vendar podatki o številu dnevnih migrantov kažejo, da gre v tem primeru za manjše število zaposlenih, ki ne opravičujeje vlaganj v drago prometno infrastrukturo. Zato bi verjetno kasale razmišljati o prestrukturiranju delovnih mest, bodisi premeščanju proizvodnih kapacitet v manjše obrate v bližino bodočih naselitvenih jeder oziroma prerazporeditev delavcev v bližje zaposlitvene obrate.

Zdomci

Z anketiranjem smo na ožjem območju ugotovili, da je le osem ljudi na začasnem delu v tujini in sicer po en prebivalec iz Reke in Straže ter Cerknega in 5 oseb iz Dolenje Trebuše (tabela št.28).

Migracijska obeležja prebivalstva na ožjem območju
Priseljevanje

Za prebivalstvo na ožjem območju je karakteristična nizka stopnja mehanskih gibanj, saj je 70,9% prebivalstva avtohtonega, kar pomeni le 29,1% priseljenih. Izredno malo doseljenega prebivalstva je v naseljih v občini Tolmin, samo 24,3%, medtem ko je prebivalstvo v naseljih v občini Idrija nekoliko bolj gibljive in je delež avtohtonega prebivalstva 65%. (tabela št.15)

Selitvena gibanja prebivalstva so se zlasti okrepila v zadnjih desetletjih (30% doseljenih v obdobju 1972 + 1983, 27,3% doseljenih med letoma 1962-1971). Med vzroki, ki so jih anketiranci navajali, pa je najpogostejši poroka (61,7%) in stanovanje (28,4%), kar je značilno za naselja v obeh občinah.

V naselju Reka znaša delež avtohtonega prebivalstva slabih 63%. Najmočnejše doseljevanje je bilo med leti 1962 in 1971, najpogostejši vzrok pa stanovanje in poroka. V Dolenji Trebuši je le 22,9% priseljenega prebivalstva in sicer je močnejše doseljevanje šele po letu 1962, najpogostejši vzrok poroka. V Stopniku večina (94,1%) anketiranega prebivalstva stalno živi v tem naselju.

Med naselji ožjega območja je najmočnejše doseljevanje v Jazne in Cerkno, za ostala naselja pa lahko rečemo, da je bilo doseljevanje slabo.

Tabela št.16: Priselitve prebivalstva glede na kraj prejšnjega bivanja nam kaže, da migracije niso zajele širokega prostora. V večini so se vršile znotraj občinskih meja (59,5%) ali so se

razširile le na sosednje občine (25,7%), kar 7,6% selitev pa se je vršilo znotraj posameznih krajevnih skupnosti. Za prebivalstvo v občini Idrija je značilno preseljevanje v okviru občine, medtem ko prebivalstvo naselij v občini Tolmin, predvsem zaradi obrobne lege krajev, migrira tudi preko občinskih meja v sosednje občine (40%) in manj znotraj občine (32,6%).

V naseljih Reka in Dolenja Trebuša, ki jih posebej navajamo zaradi visokega deleža prizadetega prebivalstva ob predvideni akumulaciji, opašamo največ priselitev z območja iste občine, torej Idrije v prvem in Tolmina v drugem primeru. V Dolnji Trebuši opašamo visok odstotek doseljenih tudi z območja sosednjih občin.

Odseljevanje

S pomočjo ankete smo zbrali podatke o odseljevanju prebivalstva z ožjega, ogroženega območja v zadnjih desetih letih. Ugotavljali smo leto in vzrok odselitve, starost in izobrazbo odseljenih in kraj, kamor so se prebivalci odselili. Posebej smo ugotavljali nameravane odselitve družinskih članov v bližnji prihodnosti in sicer vzroke teh odselitev in kraj, kamor se namerava odseliti.

V zadnjem desetletju se je z ožjega območja odselilo 97 prebivalcev in sicer 47 iz naselij v občini Idrije in 50 iz naselij v občini Tolmin. Kar 26 prebivalcev se je odselilo v letih 1980 - 1982 (tabela št.17). Tudi pri odselitvah je bil najpogostejši vzrok poroka (53,6%) na drugem mestu pa zaposlitev (25,8%). V naseljih Reka, Dolenja Trebuša in Stopnik se je največ prebivalcev odselilo do leta 1973 in sicer predvsem zaradi poroke.

Kot priselitve, tudi odseljevanje prostorsko ni zajelo širokega območja; omejilo se je na območje občine oziroma se je razširilo na sosednje občine. V zadnjem desetletju se je 47,4% selitev izvršilo na območju iste občine, 22,7% na območju sosednje občine, kar 13,5% celo na območju iste krajevne skupnosti. Med migracijskimi značilnostmi naselij v obeh občinah ni bistvenih razlik, le da je v naseljih v občini Idrija večji delež odselitev znotraj krajevnih skupnosti.

Odseljenci iz Reke so se selili predvsem na območju občine Idrija iz Dolenje Trebuše na območje občine Tolmin, kot v sosednje občine, podobno je bilo razmerje tudi v Stopniku.

Po letu 1973 se je 8 prebivalcev odselilo tudi v tujino in sicer 5 iz Dolenje Trebuše ter po eden iz Reke, Straže in Cerknega, kar smo že omenili, saj gre za odselitve zaradi zaposlovanja v tujini.

Če primerjamo število odseljenih družinskih članov glede na poklicno strukturo gospodinjstva, je največ odseljenih iz mešanih gospodinjstev (55%), nato iz delavskih (35%) in le 9,3% odseljenih kmečkih gospodinjstev. Odseljevalo se je predvsem prebivalstvo v starosti od 16 do 49 let (93,8% vseh odseljenih).

Med občinama Idrija in Tolmin ni bistvenih razlik, medtem ko med naselji zaznavamo precejšnje razlike. Kmečka gospodinjstva so izgubljala prebivalce le v naseljih Reka, Dolenja in Gorenja Trebuša, mešana gospodinjstva so se zmanjševala zaradi odseljevanja v skoraj vseh naseljih in sicer se je odselilo še posebno veliko članov mešanih gospodinjstev iz Dolenje Trebuše, Šebrelj in Straže, medtem ko se je iz delavskih gospodinjstev odselilo veliko družinskih članov predvsem iz naselij Dolenja Trebuša, Šebrelje in Reka. V vseh tipih gospodinjstev je odhajalo predvsem prebivalstvo v starosti od 16 do 49 let, torej za delo najbolj sposobno prebivalstvo.

Naselja ožjega območja so z odseljevanjem izgubljala predvsem prebivalce z osnovno in srednjo šolsko izobrazbo (93,8% vseh odseljenih). Primerjava stopnje šolske izobrazbe po poklicnih skupinah gospodinjstev kaže na večji delež odseljenih z osnovno šolo v vseh treh tipih gospodinjstev, pri mešanih in delavskih gospodinjstvih pa se je odselilo precej prebivalcev s srednješolsko izobrazbo. Naselje Reka je izgubilo 14 prebivalcev in sicer 7 iz delavskih gospodinjstev (osnovno-šolska izobrazba in srednješolska izobrazba), 4 iz kmečkih gospodinjstev (5-7 razredov

osnovne šole in osnovna ter srednja šola) in 3 iz mešanih gospodinjstev (osnovna in srednja šola). Iz Dolenje Trebuše se je odselilo največ prebivalcev iz mešanih gospodinjstev s srednješolsko izobrazbo in iz delavskih gospodinjstev prav tako s srednješolsko izobrazbo. Iz Stopnika se je iz anketiranih gospodinjstev odselilo največ prebivalcev iz mešanih gospodinjstev (63,1%) s srednjo in osnovnošolsko izobrazbo ter iz delavskih gospodinjstev z osnovnošolsko izobrazbo in 5-7 razredov osnovne šole.

Iz navedenega vidimo, da je ožje območje v zadnjem desetletju zgubljalo prebivalstvo predvsem v delavskih in mešanih gospodinjstvih, odhajalo je prebivalstvo v starosti 16 do 49 let in z osnovno in srednješolsko izobrazbo.

Z ozirom na dejstvo, da v naseljih na ožjem območju prevladuje prebivalstvo z dokaj nizko šolsko izobrazbo (tabela št.29) 37,4% prebivalstva ima končano osnovno šolo, 25,4% 5-7 razredov osnovne šole, 12,2% 1-4 razrede osnovne šole in 1,8% višjo, 1,7% srednjo in 1,1% visoko šolo ter kar 5,1% prebivalstva je brez šolske izobrazbe, pomeni odseljevanje prebivalstva tudi slabšanje šolske izobrazbe.

Nameravana odselitve prebivalstva z ožjega območja

Ob anketiranju smo spoznavali tudi želje in načrte prebivalstva v prihodnje. Tako smo ugotovili, da se v bližnji prihodnosti namerava izseliti iz ožjega območja 15 prebivalcev (2,4% od 630 prebivalcev). Kot je bilo že za migracijska gibanja, bodisi da gre za doseljevanje ali odseljevanje v preteklosti značilno, se tudi v bodoče prebivalstvo ne namerava seliti v bolj oddaljene kraje. Večina nameravanih selitev naj bi se izvršila v okviru iste občine (8 od 15 odseljencev), najpogostejši vzrok pa sta stanovanje (5 oseb) in zaposlitev (4) (tabela št.21).

Za naselja v občini Idrija je značilno, da kot najpogostejši vzrok navajajo zaposlitev (polovica nameravanih selitev), za naselja v občini Tolmin pa stanovanje (več kot polovica nameravanih selitev).

Največ prebivalcev se namerava odseliti iz Dolenje Trebuše (6 oseb), nato iz Spodnje Kanomlje (5 oseb), 2 osebi iz Reke in po ena oseba iz Gorenje Trebuše in Straže.

Povzetek

Za demografska gibanja, ki smo jih spremljali od prvega popisa leta 1868 do zadnjega leta 1981, lahko rečemo, da prevladuje stagnacija s rahlimi pozitivnimi ali negativnimi odmiki do leta 1910, nakar se pojavlja upad števila prebivalstva na celotnem območju do leta 1948, pri čemer sledi ponovno stagnacija. V večini naselij se število prebivalstva manjša, stalna rast števila v povejnem obdobju pa je značilna predvsem za naselji Spodnja Idrija in Cerkno.

Struktura prebivalstva po spolu kaže na prevlado ženskega prebivalstva na analiziranem območju in sicer od prvega popisa 1868 do 1981, izjema je le leto 1939, ko je delež ženskega prebivalstva nižji. Glede starostne strukture je opaziti velik delež ostarelih, saj je več mladega prebivalstva le v dveh središčih in sicer Spodnji Idriji in Cerknem. Slabša je starostna struktura prebivalstva v naseljih, ki sodijo v občino Tolmin, saj znaša indeks staranja, to je razmerje med ostarelimi nad 65 let in mladimi do 15 let, 114 in pomeni znatno prevlado ostarelega prebivalstva. Neugodno starostno strukturo nam kaže tudi delež fertilnega prebivalstva, to je žensk v starostni kategoriji od 14 do 49 let. Delež za celotno območje znaša 43,8%, vendar je mnogo naselij, kjer ni niti 40% žensk v fertilni dobi in ponovno opažamo slabše razmere v naseljih v občini Tolmin.

Struktura gospodinjstev glede na število družinskih članov se je med analiziranima letoma 1971 in 1981 spremenila. Zmanjšalo se je število velikih gospodinjstev s 6, 7, 8 in več družinskimi člani. Povečalo se je število majhnih gospodinjstev (samskih, dvočlanskih). V naseljih širšega območja so prevladovala gospodinjstva s 3 ali 4 člani, med obema občinama pa so razlike. V naseljih v občini Tolmin v obeh letih prevladujejo samska in dvočlanska gospodinjstva in leta 1971 opažamo precejšnje število veččlanskih gospodinjstev, v naseljih v občini Idrija je največ štiri in tročlanskih gospodinjstev, vendar tudi tu opažamo manjšanje gospodinjstev (leta 1981 je število samskih gospodinjstev že na drugem mestu).

Obravnavano območje je dalo le malo zdomcev. Ob pregledu stanja v letih 1971 in 1981 smo ugotovili, da se veliko število zdomcev vrača oziroma se zmanjšuje število zaposlenih v tujini. Iz naselij v občini Tolmin je v preteklosti odšlo precej več ljudi na delo v tujino, kot iz občine Idrija. Vzroke lahko iščemo predvsem v večji možnosti za zaposlovanje v Idriji, kot v Tolminu.

Glede populacijskih gibanj v prihodnje smo izdelali aritmetično projekcijo prebivalstva po krajevnih skupnostih širšega območja in sicer do leta 1985 in 2000. Kot osnova so nam služili podatki popisov 1971 in 1981 oziroma trend gibanja števila prebivalstva v omenjenem obdobju. Iz projekcije je razvidna močna depopulacija v večini krajevnih skupnosti: Krnice, Masore, Otalež, Ravne Zakriž, Reka, Šebrelje, Dolenja in Gorenja Trebuša, naraščanje števila prebivalstva pa lahko pričakujemo v KS Spodnja Idrija, Cerklje in Slap ob Idrijci.

Projekcija prebivalstva po naravni rasti kaže nekoliko ugodnejše perspektive glede populacijskih gibanj in sicer naj bi v treh krajevnih skupnostih število prebivalstva upadalo in sicer v KS Krnice Masore, Dolenja in Gorenja Trebuša, v 3 naj bi stagniralo: KS Ravne Zakriž, Reka in Šebrelje, rast števila prebivalstva pa bi se javljala v KS Otalež, Spodnja Idrija, Cerklje in Slap ob Idrijci. Ugodno sliko dobimo predvsem, ker projekcija temelji le na biološki strukturi prebivalstva in ne upošteva migracijskih gibanj. Kot osnova za izračun projekcije so služili podatki o številu prebivalstva po 5-letnih obdobjih, kot so bili ugotovljeni ob popisu leta 1981.

V drugem delu demografske analize smo ugotavljali razmere v delih naselij, ki bi bili ob predvideni izgradnji akumulacije direktno prizadeti. Iz podatkov, zbranih s pomočjo ankete v aprilu 1983, smo ugotavljali strukturo gospodinjstev in prebivalstva. Glede starostne strukture lahko trdimo, da je na ožjem območju večje število ostarelih, manj je mladega prebivalstva, medtem ko se delež žensk v fertilni dobi ne razlikuje od deleža ugotovljenega na širšem

območju. Glede strukture prebivalstva po spolu opažamo nekoliko več moškega prebivalstva, precejšnje neskladje pa je značilno v anketiranih gospodinjstvih v naselju Dolenja Trebuša. Velikost gospodinjstev glede na število družinskih članov se med posameznimi naselji spreminja, predvsem pa so za ožje območje značilne večje družine, kar še posebej velja za naselja v občini Tolmin. Na ožjem območju pa opažamo tudi večji delež samskih gospodinjstev.

Glede delavcev na začasnem delu v tujini lahko rečemo, da je njihov delež glede na skupno število prebivalstva izredno nizek in sicer je po en prebivalec Reke, Straže in Cerknega na začasnem delu v tujini in 5 prebivalcev Dolenje Trebuše.

Za migracijska gibanja prebivalstva na ožjem območju lahko rečemo, da so bila slabotna in so se prostorsko vršila predvsem na območju občine bivanja oziroma so pri prebivalcih v naseljih občine Tolmin pogosteje segla preko občinskih meja v sosednje občine. Da so bila migracijska gibanja koncentrirana na ozkem prostoru pove tudi dejstvo, da se je precejšen del migracij (priselitev in odselitev) vršil znotraj samih krajevnih skupnosti.

Priseljevanje prebivalstva je bilo močnejše v zadnjih desetletjih predvsem po letu 1962, največji delež doseljenih pa je bil v obdobju 1972-1983. Vzrok doseljevanja je bila sklenitev zakonske zveze oziroma nakup stanovanja oziroma gradnja hiše. Odseljevanje prebivalstva smo ugotavljali v zadnjem desetletju. Kot za priseljevanje, tudi za odseljevanje prebivalstva lahko rečemo, da je najmočnejši tok zajel ožje območje prav v zadnjih letih in sicer po letu 1980. Tudi odseljevanje je bilo omejeno na matično občino in v manjšem obsegu na sosednjo občino, kar 18,5% odselitev pa se je izvršilo znotraj krajevnih skupnosti. Prebivalstvo se je odseljevalo največ iz mešanih gospodinjstev, torej iz gospodinjstev, ki so pridobivala dohodek za preživljanje iz agrarne in še neke druge dejavnosti, precej odseljenih pa je izhajalo iz delavskih gospodinjstev, medtem ko je iz kmečkih gospodinjstev le malo odseljenih in sicer le iz naselij Reka, Dolenja in Gorenja Trebuša.

Struktura odseljenih glede na starost kaže, da je odšlo predvsem najbolj produktivno prebivalstvo v starosti od 16 do 49 let in tudi prebivalstvo z boljšo šolsko izobrazbo. Največ odseljenih je imelo osnovno in srednje-šolsko izobrazbo, medtem ko je za prebivalstvo na ožjem območju značilna dokaj nizka izobraženost. Glede odseljevanja v prihodnosti smo zasledili le 15 oseb oziroma 2,4% prebivalstva, ki se namerava odseliti. Najpogostejši vzrok je zaposlitev ter stanovanje, selitve pa naj bi se izvršile znotraj matične občine. Glede na mahen delež nameravanih odselitev lahko smatramo, da selitve v prihodnje ne bodo bistveno spremenile populacijskih gibanj, kot jih predvidevamo s projekcijo prebivalstva po naravni rasti, zato tudi težko predvidimo posledice, ki bi jih v populacijski dinamiki povzročila predvidena akumulacija.

III. PRIMARNI SEKTOR

A Kmetijstvo

1.1. Kratek oris metodologije

Oglejmo si na tem mestu kratek oris metodologije proučevanja kmetijske problematike in problematike proučevanja strukture zemljišč, ki smo ju uporabili v pričujoči raziskavi.

Poudariti je potrebno, da večine uporabljenih kazalcev ni mogoče dobiti iz podatkov statističnega popisa, različnih evidenc ter registrov oziroma katastrov, če izzamemo zemljiški kataster, katerega vrednost pa je zaradi nemožnosti spremljanja sprememb v zemljiško-posedni strukturi zmanjšana.

Zato smo se morali poslužiti anketiranja potencialno ogroženih gospodinjstev (163 enot). S področja kmetijstva smo postavili 15 vprašanj, ki se nanašajo predvsem za zemljiško posedne razmere, kmetijsko proizvodnjo, opremljenost s kmetijsko mehanizacijo, tržnost, živinski fond, gospodarska poslopja in na problematiko nasledstva. S pomočjo ankete smo skušali prodreti v gospodarski ustroj gospodinjstev, vendar so spričo nezaupljivosti anketirancev podatki v tolikšni meri popačeni oziroma pomanjkljivi, da nam ne omogočajo predstavitev realne podobe.

Kot izhodišče za primerjalno analizo sta nam služili predvsem starostna in poklicna struktura gospodinjstev, ki smo ju določili na podlagi starosti in zaposlitve posameznih družinskih članov.

Gospodinjstva smo glede na starostno strukturo sklenili grupirati v šest skupin. Vse prebivalce v družini smo razvrstili v eno izmed naslednjih treh starostnih skupin:

* Za tabele od št. 50 do št. 83 je vir anketa IGU, opravljena v aprilu 1983, za tabele št. 84 do št. 102 a pa analiza podatkov zemljiškega katastra.

0-19, 20-60 in nad 60 let. Na osnovi zastopanosti posameznih skupin v določenih gospodinjstvih smo izvedli naslednjo členitev:

- a) 0 - 19 in 20 - 60 let ali MLADO gospodinjstvo (perspektivno)
- b) 20 - 60 let ali ZRELO gospodinjstvo (pogojno perspektivno)
- c) 0 - 19, 20 - 60 in nad 60 let ali GENERACIJSKO gospodinjstvo (perspektivno)
- d) 20 - 60 in nad 60 let ali STARAJOČE gospodinjstvo (pogojno perspektivno)
- e) nad 60 let ali OSTARELO gospodinjstvo (neperspektivno)
- f) 0 - 19 in nad 60 let ali KOMBINIRANO gospodinjstvo (pogojno perspektivno).

Tovrstna opredelitev nam zagotavlja podobno notranjo členitev in možnost primerjave z drugimi študijami. Kombinirani tip. gospodinjstev se v anketirani populaciji ne pojavlja.

Kar se poklicne strukture tiče, moramo omeniti, da je v popisih prebivalstva klasifikacija običajno zasnovana na osnovi izvora dohodka gospodinjstva. Tovrstnih podatkov z anketiranjem ni bilo mogoče zbrati z zadovoljivo natančnostjo. Za klasifikacijo na osnovi zaposlovanja vseh aktivnih družinskih članov smo se odločili, ker smatramo, da je gospodinjstvo v naših agrarnih območjih še vedno razmeroma trdna vez vseh pripadajočih posameznikov. Na ta način smo oblikovali naslednjih pet skupin gospodinjstev:

- a) ČISTO KMEČKO GOSPODINJSTVO - vsi aktivni družinski člani delajo na kmetiji,
- b) MEŠANO, PRETEŽNO KMEČKO GOSPODINJSTVO - večji del aktivnih družinskih članov dela na kmetiji, manjši pa je redno zaposlen izven kmetije,
- c) MEŠANO, ENAKOVREDNO GOSPODINJSTVO - enako število redno zaposlenih in aktivnih, ki delajo na kmetiji,

- d) MEŠANO, PRETEŽNO NEKMEČKO GOSPODINJSTVO - večji del družinskih članov je redno zaposlen,
- e) ČISTO NEKMEČKO GOSPODINJSTVO - vsi družinski člani so redno zaposleni.

Pri analiziranju živinskega fonda smo se poslužili poenotenja na nivoju GNŽ (glava normalne živine) oziroma GVŽ (glava velike živine). Obadva izraza sta identična in predstavljata na enoto 500 kg težke krave preračunane ekvivalente posameznih vrst živine, pri čemer smo upoštevali naslednje pretvornike:

krava - 1
 bik - 1,4
 vol - 1,2
 konj - 1,3
 junica (6.-18 mes.) - 0,7
 telica (do 6 mes.) - 0,15
 ovca - 0,1
 jagnje - 0,05
 koza - 0,8
 kozliček - 0,04
 svinja, prašič - 0,25
 mladi pujsek - 0,03
 perutnina - 0,0015
 zajci - 0,01.

Poseben sklop proučevanj zavzema analiza zemljišč na prizadetem območju. Pri tem se nismo omejili le na ožje prizadeto območje, ki bi bilo v primeru zaježitve zalito z vodo, temveč smo vključili tudi širše območje, nekako do vrha doline Idrijce in pritokov, to je do pričetka uravnar nad dolinami. Na ta način smo v raziskavo vključili 68,3 km² veliko območje z 8262 parcelami, od tega odpade na ožje prizadeto območje 10,8 km² ali 15,8 % površin. Za vsako parcelo smo proučili naslednje parametre pripadnosti:

- politični občini,
- katastrski občini,
- zemljiški kategoriji,
- lastništvu,
- kraju bivanja lastnika,
- strukturi družbenega sektorja,
- starostni strukturi gospodinjstev,
- poklicni strukturi gospodinjstev,
- potencialni prizadetosti bivalnega prostora.

Zemljišče z ozirom na starostno in poklicno strukturo gospodinjstev smo opredelili le za lastnike v ožjem prizadetem območju, kajti podrobna opredelitev za vse površine v zasebni lasti zaradi težav pri zbiranju osnovnih podatkov ni bila mogoča. Vse podatke smo računalniško obdelali.

S pomočjo računalnika pa smo opredelili tudi osnovna razhajanja med katastrsko in dejansko izrabo tal. Zaradi zahtevne analize smo se odločili za vzorčenje in smo problematiko podrobno proučili na primeru proučevanih delov katastrskih občin Spodnja Kanomlja, Spodnja Idrija ter Pečine. Na ta način smo v analizi zajeli 3,7 km² veliko območje ali 5,5 % od vsega proučevanega ozemlja.

Primerjali smo katastrsko in dejansko izrabo na posameznih parcelah (skupaj je bilo proučenih 308 parcel). Kot skupni imenovalec sta nam služili katastrska mapa in osnovna državna karta (ODK) v merilu 1 : 10000. S prekrivanjem smo lahko za vsako parcelo ugotavljali stopnjo ujemanja oziroma razhajanja. Ker je ODK razmeroma nov izdelek, narejen na osnovi aerofotosnemanja, ni dvoma, da je njegova točnost v primerjavi s katastrsko bistveno večja. Na ODK so razpoznavne tudi vse osnovne zemljiške kategorije, medsebojno ločene s standardiziranimi šiframi.

Na problematiko neustreznega vrednotenja opozarja predvsem izredno veliko ugotovljeno odstopanje med površinami travnikov in pašnikov, ugotovljenih po obeh metodah. Odpira se vprašanje, ali so v katastru podcenjeni travniki in prevrednoten delež pašnikov ali pa so na ODK precenjene površine travnikov na račun pašnikov. Verjetno gre za prepletanje obeh razlogov, čeprav je prvi s funkcijskega vidika nedvomno prevladujoč.

Za razhajanja smo skušali poiskati osnovne vzroke, zato smo jih opredelili z ozirom na:

- potencialno prizadetost proučevanega območja,
- sektor lastništva,
- kraj bivanja lastnikov parcel ter
- starostno strukturo gospodinjstev.

1.2. Primernost površin za primarno rabo z vidika ohranjanja kulturne pokrajine in naravnega ravnotežja

Pri vrednotenju primernosti površin za primarno rabo (kmetijstvo in gozdarstvo) bi morali izhajati iz podrobne kategorizacije kmetijskih in gozdnih zemljišč. Ker pa le-teh v trenutku končne izdelave elaborata še nimamo na voljo, smo se prisiljeni omejiti na načelne ugotovitve in predvsem na terenska zapažanja.

Kot poglavitve naravne dejavnike opredelitve za primarno rabo lahko opredelimo predvsem:

- naklon,
- ekspozicijo,
- nadmorsko višino ter
- litološko zgradbo.

Dejavniki so na proučevanem območju po pomenu razvrščeni v smeri navajanja. Nadmorska višina vpliva predvsem na

makroklimatske, ekspozicija pa predvsem na mikroklimatske razmere. Na mikroklimo vpliva v precejšnji meri tudi naklon. Posamezni dejavniki se medsebojno tesno prepletajo in predvsem splet njihovih součinkovanj predstavlja stopnjo primernosti za primarno rabo, pri čemer sta si primernosti za kmetijstvo in gozdarsko izrabo v precejšnjem nasprotju. Pa tudi znotraj kmetijskega sektorja so z ozirom na proizvodno usmerjenost stopnje primernosti dokaj različne.

Naklon je v večjem delu proučevanega območja precejšen. Lahko ugotovimo, da je v primerjavi s "povprečnimi" slovenskimi razmerami, kljub njeni siceršnji razgibanosti, izrazito nadpovprečen. Le še na Koroškem naletimo na podobno reliefno razgibanost in tudi na podoben sistem izrabe zemljišč. Samo v dnu doline Idrijce so na rečnih terasah skromne kmetijske površine na ravnici, večina zemljišč pa je na pobočjih doline. Takšen nagib je za poljedelsko proizvodnjo povsem neprimeren (oranje je fizično oteženo, obenem pa pospešuje erozijo zemljišča), boljše pa so razmere za živinorejo, še posebno za pašno živinorejo. Intenzivno pridelovanje travinja za hlevsko živinorejo je namreč oteženo.

Drugače je z gozdarstvom, ki mu nagib ne predstavlja nepremostljive ovire, čeprav posebno pri spravilu lesa tudi tu nastopajo težave. Spravilo mora biti opravljeno po drčah, kar zmanjšuje kvaliteto lesa. Fizično nakloni za rast gozda ne predstavljajo ovire. Gozdovi imajo v močno nagnjenih območjih izrazito varovalno funkcijo, ko zmanjšujejo različne oblike erozije, predvsem erozijo prsti.

Relief je v tolikšni meri dominanten faktor, da lahko v konkretnem primeru pripišemo ekspoziciji, nadmorski višini in litološki zgradbi povsem drugoten značaj, saj nobeden od navedenih dejavnikov sam zase ne omogoča po-

drobnejše členitve primernosti, čeprav se znotraj določenega območja pojavljajo različnosti, ki pa jih ne moremo opredeliti kot bistvene.

Kot bistveno različna območja primernosti bi na podlagi prepletanj naravnih dejavnikov lahko opredelili:

- dno rečnih dolin,
- pobočja dolin in
- uravnave nad dolinami.

Dno rečnih dolin je površinsko skoraj zanemarljivo majhno območje. Njegovo vrednost zmanjšujeta, kljub dokajšnji različnosti od obeh preostalih kategorij, predvsem ozkost doline in hudourniški značaj vodotokov. Prvi faktor povzroča neugodno mikroklimo, predvsem slabo osončenost, temperaturno inverzijo in vetrovnost, drugi pa fizično škodo (erozijo, poplave) na kmetijskih površinah, bliže rekam.

O problematiki izkoriščenosti pobočij smo že govorili, zato si na kratko pogledjmo še tretje območje - uravnave. Za njih je značilna že precejšnja nadmorska višina (nad 600 m), ki spričo razmeroma neugodnih klimatskih potoz (velika namočenost, dolgo obdobje pod snegom, debela snežna odeja, podpovprečne temperature) otežuje kmetijsko izrabo. Boljši so pogoji za živinorejo (predvsem pašno), še posebno pa so ugodni za rast gozda, zato ne preseneča velik del gozdnih površin in njihovo naglo povečevanje.

Vseeno pa moramo reči, da ima varovanje kulturne (kmetijske) pokrajine tudi v teh krajih precejšen pomen, pa če ga opredelimo iz funkcionalnega ali pa naravovarstvenega vidika.

Kulturna krajina je odsev dolgotrajnih zgodovinskih procesov v prostoru. Takšna kot je, izraža uravnoteženo stanje mnogoterih naravnih in družbenoekonomskih dejavnikov. Oboji pomenijo nerazdružljivo celoto, naraščanje ali upadanje vrednosti enega ali več dejavnikov pa se odraža na vseh drugih.

Kulturna krajina je zgodovinsko nastala izoblikovanost prostora. Njeno nastajanje in spreminjanje se odraža v deležu kmetijskih in gozdnih površin, zemljiški strukturi, legi, velikosti in značaju naselij, prometnic vseh vrst, infrastrukturnega omrežja, načinu gradnje stanovanjskih in gospodarskih poslopij in v drugih podrobnostih. Posebnost zgodovinskega razvoja kulturne pokrajine je v njegovi dokajšnji počasnosti, saj se le tako lahko harmonično usklajujejo raznovrstni medsebojni vplivi.

Procesi oblikovanja kulturne krajine seveda v sedanosti niso prenehali in moramo tudi v prihodnje računati z nenehnim razvojem. Še več, procesi preobrazbe so v zadnjem obdobju celo zelo izraziti. Priča smo obsežnemu prilagajanju maksimalne optimalni izrabi kmetijskih površin, ko se opuščajo obsežna marginalna zemljišča, neprimerna za moderno agrotehniko. Ta proces je na proučevanem območju močno prisoten, čeprav so pojavi inovacij v smislu preoblikovanja stare, klasične, tradicionalistične pokrajine razmeroma šibki, seveda če izvzamemo močno deagrarizacijo in spremljajoče procese, ki navedene procese še pospešujejo, ne prispevajo pa k ohranjanju kulturne pokrajine.

Mnenja smo, da lahko le enakomeren in usklajen razvoj zagotovi smotrne in uravnotežene spremembe v kulturni pokrajini, ne pa skokovite in nasilne spremembe celotnega prostora. Vsaka korenita proučitev ravnotežja, bodisi naravnih bodisi gospodarskih dejavnikov, pomeni hkrati nepovraten propad v dolgih stoletjih nastale krajine in podivjano prevladovanje tega ali onega dejavnika.

Pri tem seveda ne mislimo na absolutno ohranitev sedanjega stanja. Nemogoče bi bilo namreč v sedanjih gospodarskih in splošnih življenjskih razmerah vztrajati pri preživelem načinu obdelovanja in izkoriščanja zemlje. Da pa je možno kljub novi kmetijski tehnologiji, zlasti še specializaciji in usmerjanju zasebnega kmetijstva, ohranjovati kmetijske površine in tako obvladovati razvojni proces v kulturni pokrajini tudi v relativno slabših naravnih pogojih, nam kažejo številni zgledi iz alpskega sveta pri naših severnih in zahodnih sosedih. Gospodarska politika in družbeni procesi so v neposredni zvezi z ohranjanjem naravnega okolja in kulturne krajine, s tem pa je vezana tudi odgovornost političnih dejavnikov.

Tudi, če se kulturna pokrajina ne bo mogla v celoti prilagajati novim funkcijam, jo moramo obravnavati pred propadom (nadomestiti izgubljene površine) iz naslednjih funkcijskih razlogov:

- zaradi naraščanja prebivalstva in povečanih teženj po samooskrbi je potrebno pridelati čim več hrane,
- obnoviti je potrebno določeno število mladega, perspektivnega kmečkega prebivalstva, brez katerega ni mogoče doseči povečanja proizvodnje hrane,
- zaradi narodnoobrambnih razlogov je potrebno zagotoviti poselitev območij,
- ob ugodnejšem demografskem in gospodarskem razvoju lahko kmečko prebivalstvo predstavlja rezervo zdravega, za delo v drugih dejavnostih sposobnega prebivalstva,
- v času kriznih situacij lahko delo na zemlji preživi določen delež prebivalstva in s tem blaži splošne krizne učinke.

Podobne ugotovitve kot za kulturno pokrajino, veljajo za naravna gozdna območja. Naravni gozd nam je bil doslej

pogosto varuh in pomočnik v naravnih in gospodarskih krizah. Njegova pomoč in varovalna vloga se v bistvu menjata in bosta postali z jutrišnjem dnevom še mnogo pomembnejši.

Naravni gozdovi so zelo popolno razvite tvorbe, ki jih živi del narave nenehno ustvarja v boju proti silam nežive narave. Nastajali so tisočletja na določenem rastišču, zato so se prilagodili določenemu okolju, so se sposobni upirati surovim silam nežive narave, prav tako pa so se sposobni prilagajati spremembam v okolju. Naravni gozd je živa, med seboj povezana skupnost številnih organizmov. Dinamično se prilagaja določenemu rastišču, ga izkorišča in uravnava sebi v prid posamezne rastične komponente, kot so voda, svetloba, tla, ipd. To opravlja tako, da ostaja življenjski prostor gozda neokrnjen. V tem neokrnjenem življenjskem prostoru ostaja tudi živi del gozda zdrav in nenehno sposoben za samoohranjanje. V nenehni borbi živega dela gozda z neživo nastajajo številne gozdne oblike in raznovrstne tvorbe v spreminjajočih se življenjskih razmerah.

Takšen gozd vpliva močno tudi na svoje okolje. Še posebno je izrazit vpliv na lokalno klimo in mikroklimo:

- vpliv na temperaturo zraka in tal,
- vpliv na množino vlage v zraku,
- vpliv na izhlapevanje vlage,
- vpliv na padavine,
- povečanje količine CO₂ v zraku,
- zmanjševanje hitrosti vetrov.

Gozd blaži temperaturne ekstreme. Naj za ilustracijo navedemo, da je poleti temperatura zraka v smrekovem gozdu za 3,7°C nižja kot na prostem, pozimi pa je za 1,9°C višja.

V okrilju gozda nastajajo zelo različni pogoji za razvoj mnogih spremljevalcev gozda. Pri tem je še posebej zanimiv "gozdni rob" s svojim gozdnim zaledjem. Na določenih delih gozdnega roba nastajajo posebne ekološke razmere, optimalne za razvoj življenja. Gozd in njegov rob vse premalo cenimo, ker pač gozd imamo. Pravo ceno mu vedo le tisti, ki gozda nimajo. Z nadaljnjim ustvarjanjem naravnega gospodarskega gozda in njegovega roba bo potrebno oblikovati ekološko zdrav življenjski prostor.

Da bi bil gozd vsem prvotnim in novim nalogam kos, je potrebno varovalno in blagodejno moč gozda in njegovega roba pospešeno krepiti. To je mogoče le z gospodarnim oblikovanjem našega gozda v mejah naravnosti.

Dogaja pa se, da nenadzorovano zaraščanje z gozdom in propad kulturne pokrajine grozita, da bosta spremenila zunanjo podobo življenjskega okolja. Ne samo, da je samonikel gozd brez prave vrednosti ter da so za njegovo ureditev in preoblikovanje v gospodarsko obliko potrebna sredstva, ki jih naša družba nima na voljo, z močno prevladujočim gozdom se ustvarja tudi docela novo okolje, ki se mu naše potrebe po določenih gospodarskih potencialih, predvsem še po kmetijski proizvodnji, ne bi mogle prilagoditi. Mimo tega je lahko le raznovrstna in v svojem pokrajinskem izrazu bogata kulturna pokrajina podlaga za razvoj turizma.

Procesi zaraščanja nekdanjih kmetijskih površin so lahko do neke mere odraz uravnoveženih procesov, seveda le v primeru, da človek takšne procese načrtno uravnava in obvladuje. Prav tega pa za območje Idrije ne bi mogli trditi.

1.3. Pomen kmetijstva z gospodarskega, socialnega in oskrbnega vidika

Gre za širok spekter problemov, ki se medsebojno tesno prepletajo in imajo skupen odraz v kmetijski proizvodnji. Problematiko smo temeljito proučili in jo predstavljamo v številnih tabelah v prilogi, zato ni naš namen, da na tem mestu podrobno razpredamo o ugotovljenih dejstvih. Opozoriti nameravamo predvsem na bistvene, sintetične ugotovitve ter na absolutni in relativni velikostni red posameznih pojavov. Vsa proučena dejstva se nanašajo na ožje prizadeto območje, torej so vključena v analizo samo gospodinjstva, ki bi jih bilo potrebno v primeru izgradnje HC Trebuša preseliti.

1.3.1. Poklicna in starostna struktura gospodinjstev

Med proučevanimi gospodinjstvi z ozirom na poklicno strukturo (tabela št.50) močno prevladujejo čista nekmečka gospodinjstva (55,8 %), njim pa sledijo mešana - pretežno nekmečka gospodinjstva. Na preostale grupe, ki odražajo višjo stopnjo agrarnosti, odpade skupaj samo 19,6 % proučevanih enot. Več jih je predvsem v prometno odmaknjenih območjih, ker je oteženo dnevno pretakanje delovne sile.

Starostna struktura je mnogo bolj enakomerno razporejena znotraj populacije. Vendar je že na prvi pogled očitno, da prevladujeta obe grupi perspektivnih gospodinjstev (mlada in generacijska gospodinjstva) s skupaj 52,8 %. Ostarelih, neperspektivnih gospodinjstev je najmanj (11,7%); vendar njihovo število (19) ni zanemarljivo. Prav pri njihovi preselitvi in adaptaciji bi bile nedvomno težave največje, saj je rešitev v domu za ostarele občane brez dvoma nehumana.

Značilno je, da je grupa čistih kmetij vezana skoraj izključno na ostarela gospodinjstva (3 primeri), v enem primeru pa gre za starajoče gospodinjstvo. Mešana gospodinjstva pa so tudi v grupi mladih in generacijskih družin, kjer so še posebno številna. Brez dvoma je kmetovanje za mnoge družine zaradi skromnih dohodkov še vedno eksistenčna nuja, kot drugi dejavnik njihove precejšnje številčnosti pa lahko opredelimo majhne možnosti za zaposlitev oziroma odmkajenost primernih delovnih mest.

1.3.2. Posestna struktura

Kljub razmeroma nizkemu številu gospodinjstev, katerim je delo na kmetiji še vedno bistvena ali celo osnovna preokupacija oziroma eksistenčna nuja (44,2 %), pa je na proučevanem območju brez zemlje samo 27 družin oziroma 16,6 % od celote proučevane populacije. Večina gospodinjstev torej živi na kmetijah. Še več! Za slovenske razmere celo na zelo velikih kmetijah (39,9 % na večjih od 10 ha), pri čemer je potrebno upoštevati, da je zelo velik delež gozda na eni strani, na drugi strani pa je posest dokaj razdrobljena. V podobnih naravnih razmerah najdemo v SR Sloveniji večji delež kmetij v celkih. Zlasti razdrobljenost obdelovalnih površin znatno otežuje kmetijsko proizvodnjo, otežuje oziroma onemogoča uporabo kmetijske mehanizacije in kljub razmeroma velikim proizvodnim naporom dosegajo kmečka gospodarstva relativno skromne proizvodne rezultate. Še posebno izrazito so razdrobljene njivske in travniške parcele, ki so povsem prilagojene nekdanji tradicionalni ročni obdelavi.

Ugotavljamo, da je največ gospodinjstev brez zemlje v grupi mladih gospodinjstev in z ozirom na poklicno strukturo seveda v grupi čistih nekmečkih gospodinjstev (tabeli št. 51 in št. 52.). Na največjih kmetijah žive v nadpovprečni meri generacijska, zrela in starajoča gospodinjstva. Opazno je, da ostarela gospodinjstva prenašajo

lastništvo nad zemljo na otroke, ki pa žive v lastnih gospodinjstvih. Razumljivo je, da večina čistih kmečkih, mešanih - pretežno kmečkih in mešanih - enakovrednih gospodinjstev živi na največjih kmetijah. Kljub temu, da se z zmanjševanjem stopnje agrarnosti zmanjšuje število velikih kmetij, pa je še vedno očitno dejstvo, da živi na kmetijah z več kot 10 ha 57,5 % mešanih, pretežno nekmečkih ter 22 % čistih nekmečkih gospodinjstev.

Kot že rečeno, je obdelovalne zemlje razmeroma malo, saj prevladujejo gozdovi in degradirani pašniki (tabela št. 53). Le dve kmetiji posedujeta več kot 10 ha obdelovalnih površin, naslednjih 7 pa več kot 5 ha. Torej ima kar 93,9 % gospodinjstev manj kot 5 ha obdelovalne zemlje, katere strukturne pomanjkljivosti smo že omenili. Največ je gospodinjstev v velikostnih razredih do 0,5 ha ter v razredu 3-5 ha obdelovalnih površin.

Poljedelske kulture so v celoti namenjene samooskrbi, zato še vedno prevladuje polikulturalna proizvodna usmerjenost. Na njivah prevladujejo krmne rastline (koruza, repa, pesa, korenje), za potrebe prehrane pa sejejo odporne žitarice (ječmen, rž) oziroma se sadijo različne kulture v smislu vrtno izrabe (krompir, zelje, fižol, ipd.). Intenzivnost izkoriščenosti je nizka in je opazna tendenca po njenem zmanjševanju. Res pa je, da je gospodarska kriza pripomogla k skrbnejši obdelanosti.

Na velikost posesti se tesno navezuje problematika zaščitenih kmetij (tabela št. 54). Gre za agrarno in socialno politiko, ki jo je uzakonil zakon o dedovanju kmetijskih zemljišč in zasebnih kmečkih gospodinjstev. Le-ta ureja poseben dedni režim za kmetijska zemljišča posebej določenih kmetij, po katerem se omejuje prehod kmetijskih zemljišč v last tistih, ki zemlje ne obdelujejo, preprečuje drobitev določenih kmetij in omogoča prevzem kmetij pod pogoji, ki dediča ne obremenjujejo preveč. Na podlagi tega naj

bi se ustvarili pogoji za smotrno uporabljanje kmetijskih zemljišč in za krepitev proizvodnega sodelovanja med tistimi, ki jim kmetijsko zemljišče rabi za osebno delo ter OZD. Ta dedni režim izhaja iz splošnih pravil dedovanja, s tem da določene vidike prilagaja dedovanju kmetij.

Pri opredeljevanju primernih kmetij za zaščitenost se upošteva primerno velikost kmečkega gospodarstva (kmetijskih površin ter gozda) ter urejena problematika nasledstva. V proučevani populaciji gospodinjstev smo ugotovili 15 zaščitene kmetij, 12 z več kot 10 ha zemlje, 3 pa so v velikostnem razredu 5-10 ha. Rečemo lahko, da bo v primeru izgradnje HC prav populacija zaščitene kmetij utrpela največjo škodo, saj so možnosti za njihovo revitalizacijo na drugih območjih minimalne.

1.3.3. Problematika nasledstva

Problematika nasledstva je na proučevanem območju izredno pereča (tabele št. 55, št. 56 in št. 57). Prav to dejstvo je mogoče upoštevati kot pomemben vidik v odločanju za ali proti izgradnji HC Trebuša.

Kar 81 gospodinjstev ali 49,7 % nima naslednika. Urejeno nasledstvo ima 52 ali 31,9 % gospodinjstev. V preostalih primerih je naslednik mladi in še ne vedo, kako se bo odločil (13,5 %) ali pa je mladi gospodar, tako da o nasledstvu še ne razmišljajo (4,9%).

Opazno je, da se z ostarevanjem gospodinjstev problematika nasledstva zaostrojuje, kar pa je spričo opredeljitvenih kriterijev za grupiranje razumljivo. Kar tri četrtine ostarelih gospodinjstev je brez naslednika.

Med čistimi kmečkimi gospodinjstvi jih je večina brez naslednika, prav takšno pa je stanje tudi v grupi mešanih - enakovrednih in čistih nekmečkih gospodinjstev.

Zanimivo je, da med 52 nasledniki nihče ne namerava kmetovati kot čisti kmet. Velika večina (49) jih namerava delati na zemlji po delu kot polkmetje, preostali pa samo občasno, ljubiteljsko kot nekmetje.

1.3.4. Opremljenost s kmetijsko mehanizacijo

Stopnja opremljenosti s kmetijsko mehanizacijo v veliki meri odraža problematiko kmetijske proizvodnje. Ugotovljene razmere so precej presenetljive (tabele št. 58, št. 59 in št. 60), saj bi spričo naravnih pogojev, stopnje usmerjenosti kmetovanja in proizvodnih rezultatov pričakovali nižjo stopnjo opremljenosti s stroji. To se še posebno nanaša na število traktorjev, ki jih v danih naravnih razmerah ni mogoče polno izkoristiti.

Razumljivo je, da je daleč največ gospodinjstev, ki posedujejo motorno kosilnico - 50,9 % (primerna za uporabo na večjih strminah) ter motorno žago - 58,9 % (gozdarstvo je pomembna dopolnilna dejavnost). Delež gospodinjstev s traktorji je kot že rečeno presenetljivo visok - 33,1 %. Med traktorskimi priključki je najpogostejši obračalnik - 13,5 %, manj pa je nakladalnih prikolic - 5,5 %. Trosilnik hlevskega gnoja posedujeta dve kmetiji. Zaradi usmeritve v živinorejo in znotraj nje v proizvodnji mleka je razumljiv relativno dokaj visok delež kmetij z molznimi stroji - 4,9 %. Na strmih zemljiščih nadomešča traktor motokultivator, ki ga poseduje 7,4 % gospodinjstev.

Z ozirom na starostno strukturo sta najboljše opremljeni grupi mladih ter generacijskih gospodinjstev. Nanju odpadejo vsi molzni stroji, skoraj vsi motokultivatorji in večina traktorskih priključkov. Manjše so razlike pri kosilnicah, ki jih v večjem obsegu posedujejo tudi starajoča in ostarela gospodinjstva. Upoštevati je po-

trebno, da so se v prvi fazi mehanizacije kmetije opremljale prav s kosilnicami, tega pa je sedaj že skoraj 20 let, ko so bila današnja ostarela gospodinjstva še na višku moči.

Navidez je presenetljivo, da čista kmečka gospodinjstva praktično nimajo kmetijskih strojev. Ugotovitev je bolj razumljiva, če upoštevamo, da so nekatera od njih ostarela, druga pa ne premorejo sredstev za nakup, saj jim nizka stopnja tržne proizvodnje in izostanek rednih dohodkov onemogočajo investiranje. Najbolje so opremljene vse tri grupe mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev, kar pa je pravilo, ki ni značilno samo za proučevano populacijo. Mešane kmetije namreč precejšen delež rednih dohodkov porabijo za olajšanje del na zemlji ter za dosego ugodnejših proizvodnih rezultatov. Omeniti velja tudi, da so dobro mehanizirana tudi nekatera čista nekmečka gospodinjstva.

Povsem razumljivo je, da se opremljenost s kmetijsko mehanizacijo povečuje sorazmerno z naraščanjem velikosti posesti, ker večjih površin samo z ročnim delom ni mogoče zadovoljivo obvladovati.

1.3.5. Organizacija kmetijske proizvodnje

Organiziranost kmetovanja je v največji meri odvisna od poklicne strukture gospodinjstev. Pri proučevanju organiziranosti kmetijskih opravil imamo v mislih predvsem porazdelitev določenih opravil med posamezne družinske članke. Ker je tovrstno proučevanje izredno zamudno, pogledjmo na kratko osnovne značilnosti v organiziranosti kmečkega dela, kakršne izhajajo iz drugih študij.

Najbolj obremenjena oseba je brez dvoma kmečka žena, katere odgovornost in obseg opravil se poveča še zlasti

v primeru moškeve zaposlitve. Tedaj mora kmečka žena poleg gospodinjske in vzgojnovarstvene funkcije prevzeti še večino kmečkih del. Pri tem ji pomagajo otroci in starši (v kolikor jim dopuščajo moči), po delu, konec tedna in v času dopusta pa ima glavno besedo na kmetiji mož.

Posamezna kmečka opravila lahko razdelimo glede na prevladujočega "izvajalca". Poznamo tipično "moška" opravila: oranje, škropljenje, siliranje krme, setev in gnojenje. Med tipično "ženska" opravila uvrščamo molžo, čiščenje hleva in svinjaka, skrb za perutnino, okopavanje ter pletev, paša pa je ali otroška domena ali opravilo ostarelih. Preostala kmečka opravila so skupinska, vezana na takozvane proizvodne konice: delo na travniku, delo v sadovnjaku in spravilo pridelkov.

Drugi vidik pri proučevanju organizacije kmečkega dela je vezan na proučevanje medsebojne pomoči v proizvodnih konicah (tabeli št. 61 in št. 62). Večina proučevanih gospodinjstev ne potrebuje pomoči (71,8 %), 5,5 % gospodinjstev pa le-te ne uspe dobiti, četudi jo potrebuje. Največkrat pomagajo pri posameznih opravilih sorodniki in sovaščani kmečkega porekla. Najmanj pomoči potrebujejo mlada gospodinjstva, največ pa - razumljivo - ostarele družine. Z ozirom na poklicno strukturo je očitno, da prav vse grupe potrebujejo in dobivajo pomoč v podobnih razmerjih.

1.3.6. Tržnost kmetovanja

Tržnost kmetovanja je razmeroma skromna, čeprav je v različne oblike tržnosti vključen navidezno visok delež gospodinjstev - 46 % (tabele št. 63, št. 64 in št. 65).

Pravo podobo bi dobili šele s podrobno proučitvijo deleža kmetijskih pridelkov, namenjenih za prodajo, z ozirom na celotno kmetijsko proizvodnjo. Vendar zaradi nezaupljivosti anketirancev tovrstnih podatkov ni mogoče zbrati z zadovoljivo natančnostjo. Vendar prevladuje ocena, da kmetijski proizvajalci v večini primerov prodajo manjši del pridelkov, tako da še vedno lahko govorimo o prevladujoči samooskrbi na osnovi polikulturnega kmetovanja.

Nad polovico gospodinjstev je vključeno v tržno proizvodnjo z ozirom na starostno strukturo v grupi mladih, generacijskih ter starajočih gospodinjstev, z ozirom na poklicno strukturo pa v vseh grupah z izjemo čistih nekmečkih gospodinjstev. Opazno je, da prodajajo kmetijske pridelke prav vsa mešana - pretežno kmečka gospodinjstva, da pa na čistih kmetijah obe ostareli gospodinjstvi nista vključeni v proizvodnjo za trg. Razumljivo je, da se z večanjem površine kmetij povečuje tudi stopnja tržnosti. Mejo za poudarjeno tržno usmerjenost predstavljajo 3 ha veliki obrati.

Nizko stopnjo tržnosti potrjujejo podatki, zbrani v tabeli št. 66. Prodaja kmetijskih pridelkov je proučena po posameznih tržnih artiklih. Že na prvi pogled je očitno, da ni nobene kmetije, ki bi v letu 1982 prodala za več kot 200.000 dinarjev določenega proizvoda. Tudi vrednosti prodaje nad 100.000 din so prej izjema kot pravilo, podobno pa velja tudi za vrednosti nad 50.000 din. Ker je vrednost ugotovljene prodaje tudi v teh izjemnih primerih še vedno relativno nizka, lahko zaključimo, da kmetijstvo v večini proučevanih primerov ne pomeni pomembnejše finančne postavke, pač pa omogoča ob precejšnji samooskrbi cenejše življenje. Tako na mešanih kmetijah in še posebno pri čistih nekmečkih gospodinjstvih predstavljajo glavni dohodkovni vir redni osebni dohodki,

pomembne pa so tudi pokojnine ter otroški dodatki. Čista kmečka gospodinjstva so v drugačnem položaju. Pri njih je prodajanje kmetijskih pridelkov prevladujoč finančni vir, v primeru ostarelosti pa so leta socialno ogrožena, saj razen skromne kmečke pokojnine in socialne podpore ni drugih dohodkov.

Ugotavljamo, da je tudi pomen gozdarstva v finančni konstrukciji dohodka gospodinjstev skromen. Le štiri kmetije so prodale v letu 1982 les v vrednosti 50.000 - 100.000 din. Vendar je pri gozdarstvu potrebno upoštevati nestalnost dohodka, saj se večje finančne vrednosti dosegajo samo obdobje. Tudi če vzamemo, da so anketiranci zaradi strahu pred morebitnimi novimi davčnimi obremenitvami in prodaje na črno del prodaje zamolčali, velja ugotovitev o skromni tržnosti tako kmetijstva kot gozdarstva.

Večina prodanih artiklov je dosegla vrednost med 10.000 in 50.000 dinarji. To velja še posebno za prodajo govejega mesa in mleka kot glavnih tržnih pridelkov. V posameznih primerih se prodajajo tudi sadje, zelenjava in okopavine, vendar vrednosti praviloma ne presegajo 10.000 din. Zanimivo je, da smo registrirali celo prodajo žitaric.

1.3.7. Živinski fond

Živinoreja predstavlja najpomembnejšo postavko v kmetovanju na proučevanem območju. Kar 71,8 % gospodinjstev poseduje živino (tabele št. 68, št. 69 in št. 70). Med njimi so najvišji deleži v grupi mladih, generacijskih in starajočih gospodinjstev, medtem ko je v grupi ostarelih gospodinjstev že opazna prevlada družin brez živine.

Zanimivo je, da je prav v vseh poklicnih grupah več gospodinjstev z živino kot brez nje, vendar je znotraj

populacije bistvena razlika. V grupi čistih nekmečkih gospodinjstev je le rahla prevlada, medtem ko se kmetije brez živine v preostalih skupinah samo izjemoma pojavljajo.

Delež gospodinjstev z živino se praviloma z naraščanjem velikosti posesti povečuje, čeprav tudi na največjih kmetijah najdemo gospodinjstva brez živine, kar je posledica ostarelosti. Takšne kmetije lahko opredelimo kot neaktivne kmetije.

Kljub temu, da je ugotovljen izredno visok delež gospodinjstev z živino, pa nadaljnja analiza kaže, da je živinski fond razmeroma skromen (tabele št. 70, št. 71 in št. 72). Le na šestih kmetijah smo registrirali več kot 10 GNŽ (pri mladih in generacijskih gospodinjstvih), pri enajstih pa več kot 5 GNŽ. Kmetije z manj kot 5 GNŽ lahko opredelimo kot takšne, ki nimajo večjega gospodarskega pomena. Le-te prevladujejo, saj je največ takšnih z manj kot 1 GNŽ ter z 1-3 GNŽ.

Žal, najdemo v skupini z malo živine tudi vsa čista kmečka gospodinjstva. Najbolj napolnjeni hlevi so očitno v grupah mešanih - pretežno kmečkih ter mešanih - pretežno nekmečkih gospodinjstev.

Razumljivo je, da so samo največje kmetije sposobne vzrediti večje število živine, zato najdemo kmetije z več kot 10 GNŽ samo v skupini nad 10 ha in izjemoma nad 5 ha.

Živinski fond na kmetijah nikakor ni konstantna kategorija, saj se število neprestano menja, bodisi znotraj leta, bodisi v daljšem časovnem razdobju. Za nas je bolj zanimiva druga postavka, ki odraža širši splet družbenih,

socialnih, ekonomskih in prostorskih dogajanj v primarnem sektorju na proučevanem območju.

Za potrebe naše raziskave smo napravili primerjavo današnje številčnosti živinskega fonda z ono izpred desetih let. Podatki niso razveseljivi in kažejo na počasno upadanje živinskega staleža (tabele št. 73, št. 74 in št. 75). Do zmanjšanja je prišlo pri 46,2 % gospodinjstev, do povečanja pa le pri 23,9 % enotah. Pri preostali populaciji smo ugotovili stagnacijo.

Zmanjševanje prevladuje nad povečevanjem v vseh starostnih skupinah z izjemo ostarelih gospodinjstev, kjer je presenetljivo uravnoteženo stanje. Vendar v tej grupi niso upoštevana gospodinjstva, ki so še pred desetletjem posedovala živino, sedaj pa so brez nje. Podobno razmerje je značilno tudi za vse poklicne grupe, pa tudi za velike razrede kmetij z izjemo skupine 2-3 ha, kjer je velika prevlada povečanja. Posebnost predstavlja skupina štirih gospodinjstev brez zemlje, ki na novo redi živino. Pojav velja razlagati z učinki ekonomske krize, ki v okviru možnosti povečuje težnje po samooskrbi.

V desetletju 1972-1982 se je skupno število GNŽ zmanjšalo s 359 na 312,5, kar pomeni z 2,20 na 1,92 na gospodinjstvo (tabeli št. 76 in 77). Število živine se je zmanjšalo v vseh starostnih kategorijah, razen pri mladih gospodinjstvih, kjer smo registrirali celo rahel porast. Največji padec smo zabeležili pri zrelih in še posebno pri ostarelih gospodinjstvih. Povprečno še vedno daleč največ živine posedujejo generacijska gospodinjstva (3,02 GNŽ), čeprav se je tudi pri njih stalež rahlo zmanjšal.

Z ozirom na poklicno strukturo sta daleč najvišji obremenitvi z živino pri mešanih - pretežno nekmečkih (7,26 GNŽ) ter mešanih - pretežno kmečkih gospodinjstvih (5,23 GNŽ),

najnižja pa je razumljivo v grupi čistih nekmečkih gospodinjstev (0,76 GNŽ).

Na ha obdelovalnih površin pride povprečno 1,15 GNŽ. Če bi lahko upoštevali tudi pašne površine, bi bila obremenitev bistveno nižja in bi se približala realnim vrednostim, saj so v večini drugih območij obremenitve nižje: občina Škofja Loka 0,83 GNŽ/ha, Kočevsko celo samo 0,25 GNŽ/ha, občina Ptuj pa 1,32 GNŽ/ha. Z vidika tega pokazatelja pa lahko pomen živinoreje označimo kot precejšen.

1.4. Gospodarska poslopja

Skupaj je na potencialno ogroženem območju 105 gospodinj-skih poslopij, pri čemer je eno predelano v druge namene. V analizi smo upoštevali samo gospodarska poslopja - hleve za živino, ne pa tudi preostalih objektov kot posebnih oblik kmetijske infrastrukture, kot so svinjaki, kokošnjaki, kozolci, kašče, steljniki ipd.

Dve gospodarski poslopji sta stari in se ne uporabljata več (tabela št. 78). Gledano v celoti je stanje gospodar-skih poslopij precej slabo. Le 9 objektov je novejših, ki ustrezajo sodobnim zahtevam živinoreje. Večina poslopij je adaptirana (54), precej (39) pa je tudi zastarelih, neprenovljenih, ki še vedno služijo svojemu name-nu. Največ modernih objektov je v grupah mešanih - ena-kovrednih ter mešanih - pretežno nekmečkih gospodinjstev, pri katerih je tudi nadpovprečni delež adaptiranih poslopij.

Z ozirom na obdobje izgradnje gospodarskih poslopij (ta-bela št. 79) ugotavljamo, da tri četrtine objektov dati-ra že izpred 1. svetovne vojne, druga najštevilčnejša skupina pa je iz obdobja med obema vojnama (16,2 %). In-tenzivnost izgradnje je bila najmanjša v času od konca

2. svetovne vojne do leta 1960, ko je večina gospodinjstev vlagala sredstva v izboljšanje bivanjskih razmer. Šele v zadnjih dvajsetih letih se je število gradenj rahlo povečalo, vendar je še vedno skromno, zlasti ob upoštevanju dejstva, da se je v tem času živinoreja precej posodobila. Iz tega lahko sklepamo, da se samo v izjemnih primerih pojavljajo moderni sistemi reje živine.

Podrobnejša členitev po poklicnih grupah nam pokaže, da je stanje malenkostno bolj ugodno v skupini mešanih - enakovrednih, mešanih - pretežno kmečkih ter presenetljivo - čistih nekmečkih gospodinjstev, kar pa je mogoče pojasniti z njihovimi večjimi investicijskimi sposobnostmi.

1.5. Investicije

Investicijsko politiko na ožjem proučevanem območju obravnavamo v okviru primarnega sektorja samo zato, ker nas zanimajo predvsem naložbe v posodabljanje kmetovanja, oziroma povečevanje kmetijske proizvodnje.

Obenem pa lahko na ta način na indirektn način ugotovimo reakcije prebivalstva in njihovo lastno oceno perspektiv. Žal je mogoče problematiko razmeroma natančno opredeliti le za obdobje enega leta, kar do neke meri modificira dejanska vlaganja, saj so nekatera kratkoročna, druga srednjeročna, določena pa tudi dolgoročna.

V letu 1982 je investiralo v nabavo te ali one dobrine 99 gospodinjstev ali 60,7 %. Problematiko z ozirom na starostno in poklicno strukturo smo prikazali v tabelah št. 80 ter št. 81. Največji delež gospodinjstev, pri katerih smo evidentirali naložbe, smo ugotovili po pričakovanju v obeh perspektivnih grupah - pri mladih in generacijskih gospodinjstvih (66,7 % oziroma 74,4 %) v skupini ostarelih gospodinjstev pa je le 15,8 % ustreznih enot. Glede na poklicno strukturo je opazno, da je v vseh

grupah z izjemo čistih kmečkih gospodinjstev opazna prevlada tistih, pri katerih smo evidentirali investicije. Nadpovprečna deleža sta predvsem s skupini čistih nekmečkih in mešanih - pretežno nekmečkih gospodinjstev.

Analizo strukture investicij smo predstavili v tabelah št. 82 in št. 83. Že bežen vpogled v tabelo pove, da je večina naložb v zadnjem času namenjena izboljšanju osebnega standarda, iz česar sklepamo, da potencialno ogroženo prebivalstvo v kmetijstvu ne vidi večjih perspektiv. Od vseh ugotovljenih investicij predstavljajo kmetijske samo 20,6 %.

Večina investicij je bila v letu 1982 namenjena adaptacijam stanovanjskih objektov (30,6 % vseh naložb), bistveno manj pa je vlaganij v nakup gospodinjskih aparatov, nakup pohištva, nakup osebnega avtomobila ter v gradnjo nove stanovanjske hiše. Podatek, da je vlaganje v adaptacije štirikrat bolj pogosto od gradnje novih hiš, kaže na dejstvo, da so si mnogo družine šele v novejšem času zagotovile sredstva za prenavljanje, deloma pa je to še vedno posledica postopnega saniranja popotresnih posledic.

Med kmetijskimi naložbami močno prevladuje izdvajanje sredstev za nakup kmetijske mehanizacije, precej manjši pomen pa imata modernizacija gospodarskih objektov ter nakup živine. Nakup zemlje ter gradnja novega hleva sta le izjemoma zastopani kategoriji.

Zanimivo je, da gradijo nove hleve mlada gospodinjstva v grupi čistih nekmečkih gospodinjstev. Takšno stanje je mogoče razložiti samo s težnjami, da se s kmetovanjem blaži vpliv gospodarske krize. Nasploh je opazna precejšnja živahnost v kmetijskih naložbah v skupini čistih nekmečkih gospodinjstev, čeprav seveda še ne dosegajo aktivnosti vseh treh mešanih tipov gospodinjstev. Pri njih

ter pri mešanih - pretežno nekmečkih gospodinjstvih pa je opazna prevlada naložb v nekmetijski sferi, pa tudi raznolikost investicij je precej velika.

1.6. Prizadetost zemljišč, njihova izraba in socialno-posestna struktura

Izgradnja HC Trebuša bi potopila 1076 ha zemljišč, kar predstavlja 15,8 % od vseh podrobno proučenih površin (tabeli št.84 in št.84a). 58,7 % potencialno ogroženih površin je v občini Tolmin, preostalih 41,3 % pa v občini Idrija.

Potencialno ogrožene površine se nahajajo v enajstih katastrskih občinah (tabeli št.85 in št.85a). Glavnina poplavljenih zemljišč bi bila v katastrskih občinah Prepretno brdo, Šentviška gora, Otalež in Reka (skupaj 76,6 % površin). Z ozirom na širše proučevano območje odpade na potencialno prizadeto območje največji delež površine v K.O. Utre (34,4 %), sledita pa K.O. Šentviška gora in Reka s 24,5 %. V širšem proučevanem obdobju so še katastrske občine Pečine, Orehek in Spodnja Idrija, v katerih pa ni ogroženih zemljišč. Le malo ogroženih površin (pod 10 %) je v naslednjih katastrskih občinah: Gorenja Trebuša, Police in Spodnja Kanomlja.

Struktura izrabe zemljišč (tabeli št.86 in št.86a) kaže, da na proučevanem območju prevladujejo gozdovi (47,0 %), močna pa je še udeležba pašnikov (22,2 %) ter travnikov (19,2 %). Zastopanost drugih oblik zemljiške izrabe je mnogo manjša in ne posega vrednosti 5 % za posamezno kategorijo. Pripomniti velja, da govorimo o katastrski izrabi in da je dejanska izraba precej drugačna.

Na potencialno ogroženem področju je nadpovprečno visok delež intenzivnih kultur: njiv, travnikov in še posebno izrazito sadovnjakov, kar kaže na relativno ugodnejše pogoje za kmetijstvo. V dnu doline Idrijce je tudi populacijska zgostitev s spremljajočimi infrastrukturnimi koridorji lokalnega in regionalnega pomena, zato ne preseneča, da je tudi pri kategoriji cestišč, pozidanega in nerodovitnega sveta močno nadpovprečen delež. Med vsemi zemljiškimi kategorijami je tako v ožjem ogroženem območju relativno manj le pašnikov in gozdov, ki pa sta absolutno poleg travnikov še vedno prevladujoči obliki izrabe. V potencialno prizadetem območju odpade precejšen delež tudi na vodovje (18,5 %).

1.6.1. Razmerje med katastrsko in dejansko izrabo tal

Registracija sprememb namembnosti zemljišč v zemljiškem katastru zaradi različnih razlogov (objektivnih in subjektivnih) vselej zaostaja za dejanskim stanjem v naravi. Med objektivne vzroke lahko štejemo pomanjkanje časa za terensko delo in neprimerno organizacijo dela v katastrskih službah, med subjektivne pa nezainteresiranost oziroma špekulantske težnje individualnih lastnikov.

Obstaja še drug pomemben razlog za neujemanje površin posameznih zemljiških kategorij z ozirom na katastrsko in dejansko izrabo. Za opredeljevanje določenih kategorij so namreč ohlapni, neekzaktni kriteriji, ki omogočajo razvrščanje obarvano s precejšnjim subjektivizmom. Pri tem se mešata funkcijski in fiziognomski vidik. Tovrstni pojavi so še posebno izraziti pri razlikovanju pašnikov in travnikov na eni ter travnikov in sadovnjakov oziroma pašnikov ter sadovnjakov na drugi strani.

Analiza razlik med katastrsko in dejansko izrabo nam kljub omenjenim problemom in kljub razmeroma majhni proučeni površini omogoča spoznati osnovna neujemanja

ter osnovne trende v spreminjanju kulturne pokrajine. Kot smo že v metodološkem prikazu navedli, smo podrobno proučili 377 ha veliko področje v katastrskih občinah Spodnja Kanomlja, Spodnja Idrija in Pečine.

Tabeli št. 87 ter št. 87a nam kažeta zanimive razlike v razmerju dejanske in katastrske izrabe na ožjem in širšem ogroženem območju. Medtem ko je na širšem proučevanem območju dejansko bistveno več gozdov in travnikov, je na potencialno prizadetem področju travnikov in gozdov dejansko manj. Več pa je nerodovitnih površin, ki jih je v komparativnem območju manj. Pojavijo se tudi njive, ki jih kataster ne vodi v evidenci, medtem ko je gledano v celoti, površina njivskega sveta v katastru precejnena. V obeh območjih je tudi več sadovnjakov, pa manj pašnikov, kar je posledica neustreznih opredelitvenih kriterijev pri obeh kategorijah. Če povzamemo, lahko zaključimo, da je dejanska izraba v potencialno ogroženem območju intenzivnejša, v širšem proučevanem območju pa ekstenzivnejša od katastrske.

Glede na dejstvo, da večina površin spada v širše območje, je splošna značilnost celotnega proučenega teritorija ekstenzifikacija: gozdov je za 18,7 % več kot v katastru, travnikov za 49 % več, sadovnjakov je skoraj petkrat več, za 52 % več je tudi pozidanih in za 24 % več nerodovitnih površin. Njiv je za 33,3 % ali tretjino manj, pašnikov pa je samo 23,5 % katastrskih površin, kar je deloma posledica ogozdovanja, deloma pa drugačnega vrednotenja (sadoxnjaki in travniki).

Z ozirom na predpostavko, da v določenem obsegu zaostaja registracija sprememb zemljiških kategorij zaradi objektivnih vzrokov, smo skušali opredeliti tudi osnovne vzvode v lastniških odnosih, ki vplivajo na ekstenzifikacijo oziroma intenzifikacijo zemljiške izrabe (tabele št. 88, št. 88a, št. 89, št. 89a, št. 90 in št. 90a).

Predpostavka, da bi bil lahko eden izmed razlogov sektor lastništva, se je pokazala za nebitveno. Preseneča dejstvo, da so razlike v prid ekstenzifikaciji v družbenem sektorju večje kot v zasebnem. Tako je v njem kar 44,1 % manj njiv, v zasebnem pa je odgovarjajoča vrednost le 32,6 %. V družbenem sektorju je tudi močnejše ogozdovanje. Pomembnejše razlike so v kategoriji pozidanih površin, ki so v družbenem sektorju dejansko mnogo obsežnejše. Čudno je, da takšne razlike (6,5 kratna vrednost) ni zabeležila katastrska služba.

Druga hipoteza je, da na spremembe v izrabi vpliva oddaljenost bivališča lastnika od parcele oziroma njegova organska odvisnost od dela na zemlji. Členitev v kategorije z ozirom na kraj bivanja lastnikov je našo domnevo potrdila. Z oddaljevanjem bivališča oziroma s trganjem odvisnosti od zemlje se zmanjšuje dejanski delež njiv, obenem pa narašča dejanski delež gozdov. Dejanska površina pašnikov se zmanjšuje, povečujeta pa se površini travnikov in sadovnjakov.

Podrobna členitev z ozirom na starostno strukturo gospodinjstev je zaradi majhnih površin, ki smo jih lahko upoštevali, nepopolna. Kljub temu se kaže, da je pri ostarevanju ekstenzifikacija izrazitejša.

1.6.2. Lastniški odnosi

Vsi navajani podatki izhajajo iz katastrskih podatkov. Poglejmo si najprej členitev glede na sektor lastništva (tabeli št. 91 in št. 91a). V zasebnem sektorju je na celotnem proučevanem območju 74,7 % površin, od tega na širšem 76,8 %, na ožjem ogroženem pa samo 63,7 %. Iz povedanega sledi, da je delež družbenega sektorja na ožjem območju nadpovprečen. V primeru izgradnje hidroenergetskega objekta bi bilo zalitih 390 ha zemljišč v družbenem ter 686 ha v zasebnem sektorju.

Lastništvo v družbenem sektorju pa je dokaj heterogeno (tabeli št.92 in št.92a). Največji deleži odpadejo na posesti gozdnega gospodarstva, občine in javnega dobra. Kmetijska zadruga ima v lasti 94 ha zemljišč ali 5,5 %, od tega 91,5 % na širšem proučevanem območju. V potencialno ogroženem območju je še posebno izrazita prevlada kategorije javno dobro (kar 61,1 % od celotne družbene posesti), vse ostale kategorije pa posedujejo podpovprečne deleže.

V zasebnem sektorju je nadpovprečen delež gozdov, njiv in še zlasti travnikov, v družbenem sektorju pa so nadpovprečno zastopane vode in ceste, od zemljiških kategorij pa pašniki in sadovnjaki (tabeli št.93 in št.93a). V kategorijo javno dobro spadajo vode in večina cest, v lasti gozdnega gospodarstva razumljivo prevladujejo gozdovi (81,6 % od vseh njihovih površin), v lasti zadruge pa travniki (40 %), gozdovi (36 %) in pašniki (21,7 %). Tudi v občinski lasti je prevlada pašnikov in gozdov (tabeli št.94 in št.94a).

V domači katastrski občini žive lastniki 90,3 % zemljišč v ožjem ogroženem območju ter 86,1 % zemljišč v širšem ogroženem področju (tabeli št.95 in št.95a). Lastništvo je torej v prevladujoči meri vezano na bližino kmečkega doma. Drugo najmočnejšo grupo predstavljajo zemljišča v lastni posestnikov iz sosednjih katastrskih občin, ki pa so pogostejša v širšem kot v ožjem območju. Na večino preostalih lastniških kategorij na potencialno ogroženem območju odpadeta dobra 2 % zemljišč. V lasti lastnikov iz tujine je na tem območju 8225 m² zemljišč. Z oddaljevanjem bivališča od zemlje se rahlo večata deleža gozdov in travnikov, pri pašnikih in njivah pa ni globljih zakonitosti. Delež sadovnjakov se hitro znižuje. Sadovnjaki so pretežno vezani na neposredno okolico kmetije. Drevesa so stara, nenegovana, zato je skromen pridelek namenjen izključno samooskrbi (tabeli št.96 in št.96a).

Poglejmo si na kratko še strukturo lastništva z ozirom na starostno in poklicno strukturo gospodinjstev (tabele št. 97, št. 97a, št. 98 ter št. 98a). V analizi so upoštevana samo potencialno ogrožena gospodinjstva, ki posedujejo 42 % zemlje v ožjem (potencialno prizadetem) ter 20,6 % zemlje v širšem (nad območjem predvidene zajezitve) ogroženem območju.

Največ zemlje je v lasti generacijskih in mladih gospodinjstev (skupaj 54,6 %). Čeprav posedujejo ostarela gospodinjstva le 7,2 % zemljišč, pa je absolutno vzeto njihov atar še vedno dokaj velik (119 ha, od tega 27 ha v potencialno ogroženem območju). V ožjem ogroženem območju sta nadpovprečno visoka deleža zemlje v lasti mladih in zrelih gospodinjstev. Z ozirom na zemljiške kategorije med posameznimi starostnimi kategorijami ni bistvenih razlik.

Absolutno so glede na poklicno strukturo največje površine v lasti čistih nekmečkih gospodinjstev (561 ha ali 34,2 %), njim pa so s 555 ha ali 33,8 % tesno za petami mešana - pretežno nekmečka gospodinjstva. Čiste kmetije posedujejo le 2,8 % zemljišč ali 46 ha, od tega v potencialno ogroženem območju vsega 10,5 ha. V ožjem ogroženem območju v dnu doline Idrijce in njenih pritokov je z lastništvom nadpovprečno zastopana grupa mešanih - pretežno kmečkih gospodinjstev, medtem ko je udeležba mešanih - pretežno nekmečkih gospodinjstev podpovprečna. Tudi z ozirom na poklicno stratifikacijo ni v strukturi zemljiških kategorij bistvenih razlik, čeprav lahko izdvojimo nadpovprečno visoke deleže njivskega sveta v vseh grupah mešanih gospodinjstev ter izredno visok delež pašnikov pri mešanih - enakovrednih gospodinjstvih (35,6 %). Pričakovali bi, da se z upadanjem agrarnega značaja povečuje delež gozda v ataru posameznih skupin, vendar tega pojava naše analize niso potrdile, kar pojasnjuje, da je prišlo do deagrarizacije in socialnega preslajanja v večjem obsegu šele v novejšem času, vsekakor po drugi svetovni vojni.

B. Gozdarstvo

V vsem širšem ogroženem območju pokriva gozd večji del površine. Po podatkih gozdno gospodarskih načrtov za obravnavano območje pokriva gozd v večini katastrskih občin več kot polovico vseh površin, povsem dominanten pa je gozd v katastrskih občinah Šebrelje in Gorenja Trebuša, v katerih zavzemajo gozdne površine več kot 75% celotnega teritorija katastrskih občin. Takšen značaj površja je v tesni zvezi s prevladujočim tipom reliefa in klimatskimi karakteristikami. Strmi bregovi doline Idrijce in njenih pritokov ne dajejo osnove za rast gospodarsko visoko produktivnih gozdov. Gozdovi na tem območju sodijo po svoji funkciji predvsem med trajno varovalne gozdove in pa gozdove z vsestransko poudarjenim varovalnim značajem, kot jih opredeljuje karta "Gozdovi po varovalnem pomenu" (Ž. Košir, Zasnova uporabe prostora 3/2, 1975, Zaved SRS za družbeno planiranje). Tudi podroben pregled obstoječega gozdnega fonda, na osnovi analize podatkov zbranih v gozdnogospodarskih načrtih, za gozdno gospodarske enote Cerklje, Kanomlja, Most na Soči ter Dole nad Idrijo, nam pokaže, da ga v večini gozdnih oddelkov v vseh obravnavanih katastrskih občinah za gozd, ki ima predvsem varovalno funkcijo. Zaradi težje dostopnosti, ki onemogoča načrtno urejanje in ne vedno optimalnih rastiščnih pogojev, je na širšem ogroženem območju gozd tudi vedno bolj degradiran. Vsi preje navedeni elementi otežkočajo namreč gospodarsko izrabo in vzdrževanje gozdov. V veliki meri vplivajo na takšno stanje tudi zemljiško posestne razmere.

Gozdovi v širšem ogroženem območju imajo torej predvsem funkcijo varovalnih gozdov, ki jo označujemo tudi kot primarno funkcijo gozda. Le-ta je podlaga vseh splošno koristnih funkcij gozda, med katere prištevamo gospodarsko oziroma lesno-proizvodno funkcijo, socialno ali turistično-rekreativno funkcijo, vzgojno-raziskovalno in ljudsko obrambno funkcijo. Lesno proizvodna funkcija gozdov v širšem ogroženem območju se omejuje na potrebe zasebnih posestnikov, predvsem glede pridobivanja drv. Turistično-rekreativna funkcija pa je prav tako omejena na individualne uporabnike, ki v obravnavanem območju nimajo posebej urejenih gozdnih poti

in rekreacijskih objektov. Izjema je le izletniška pot ob Trebušici, ki ima urejene tudi prostore za piknike.

Obseg gozdnih površin

Območje doline Idrijce in njenih pritokov, oziroma širše ogroženo območje sodi pod upravo Gozdnega gospodarstva Tolmin in njegove enote v Idriji, kjer smo zbrali osnovne podatke o gozdovih na tem območju. Širše ogroženo območje se deli med štiri gozdnogospodarske enote, katerih meje se ne ujemajo povsem z mejami katastrskih občin, ki nam sicer služijo za prikazovanje zemljiške problematike. V naši analizi smo obravnavali gozdne površine v širšem ogroženem območju, v odnosu do gozdnih površin v posameznih k.o. Podatki podani v naslednji razpredelnici predstavljajo oceno, ker posamezni oddelki ne sodijo v celoti v ogroženo območje.

ime k.o.	gozdna površ. v ha	% od vseh gozd. površ. v k.o.	% od skup. površin k.o.
Cerkno	138,52	31,2	13,2
Sp. Kanomlja	136,88	21,9	10,5
Trebuša	582,44	31,6	24,7
Šebrelje	436,45	25,1	19,9
Reka	286,81	60,4	31,8
Police	185,64	63,5	38,6
Pečine	23,67	9,5	4,8
Praprotno brdo	1.068,45	65,7	46,9
Slap	149,24	26,0	17,1
Otalež	1.065,35	57,6	32,3
	4.073,45		

Vir: Gozdno gospodarski načrti: 1. GGE Kanomlja 1976-1985
2. GGE Cerčno 1976 - 1985
3. GGE Most na Soči 1979-1988

Soško gozdno gospodarstvo, Tolmin

Absolutni delež gozdov v širšem ogroženem območju je manjši, ker smo bili zaradi narave podatkov (delitev na gozdno gospodarske oddelke) vezani tudi na vključevanje površin, ki so izven omejitve ogroženega območja. Podatek verjetno odstopa tudi od ocene gozdnih površin izdelane na podlagi katastra. Vendar gozdarji SGG Tolain (op.cit. št.3, str.10) navajajo dokajšnjo netočnost katastra, saj je povprečna gozdnatost v GGE Kost po katastru 38%, medtem ko je dejanska gozdnatost 63%. Zato menimo, da je naša ocena dokaj blizu realnemu obsegu gozdnih površin v širšem ogroženem območju. Tega smo ugotavljali na podlagi katastrskih podatkov, ki za širše ogroženo območje izkazujejo 3.213,76 ha gozdnih površin, od teh naj bi bilo le 8,3% prizadetih s akumulacijo.

Posestna struktura

Gozdne površine v širšem ogroženem območju so večinoma v lasti zasebnih posestnikov, družbena posest pa je omejena na manjše enklave med zasebnimi površinami, ki so nastale bodisi z odvzemanjem odvečnih gozdov pri agrarni reformi ali pa so jih posamezniki derovali družbeno političnim skupnostim. Rezultati naše analize, v katero smo vključili še gozdnogospodarske oddelke v širšem ogroženem območju nam za posamezne katastrske občine pokaže naslednjo posestno strukturo ogroženih gozdnih površin:

k.o. Cerkno 89,5% gozdov v zasebni lasti, k.o.Sp.Kanoulja 65,5%, k.o. Ttebuša 50,6%, k.o.Šebrelje 86,7%, k.o.Sp.Idrija 20,5%, k.o.Reka 70,8%, k.o.Police 11,7%, k.o.Pečine 100%, k.o.Praprotno brdo 87,9%, k.o. Slap 94,1% in k.o. Otalež 94,7%, gozdov v širšem ogroženem območju, ki so v lasti zasebnih posestnikov.

Druga značilnost posestne strukture, navezana na prevladujočo zasebno posest, je velika razdrobljenost zemljiške posesti gozdnih površin. Prevladujejo majhne parcele do 1 ha gozda, v vseh gozdno gospodarskih enotah pa se pojavlja tudi velik delež gozdnih posestnikov, ki niso kmetije. Ti lastniki predstavljajo dokajšnje oviro pri gospodarjenju s gozdovi zaradi odnosa nekmetijskih

lastnikov do gozdnih površin, ki so bolj ali manj prepulčene naravnemu razvoju in niso vključene v načrtno gospodarjenje z gozdovi.

V širšem ogroženem območju je po katastrskih podatkih 3.213,76 ha gozdnih površin, od tega je 804,74 ha oziroma 25% v lastni posestnikov, katerih bivalni prostor bo prizadet v primeru izvedbe akumulacije; 1.657,33 ali 51,5% pa je v lasti posestnikov, ki ne žive na ožjem ogroženem območju. Razlika 751,69 ha ali 23,3% predstavljajo površine v lasti združenega sektorja.

Sestava in lesno-proizvodni pomen gozdov

Podatki zbrani za posamezne gozdno gospodarske oddelke po katastrskih občinah v širšem ogroženem območju nam kažejo sestavo in lesno-proizvodni pomen gozdnih setojev v posameznem oddelku. Značilnost obravnavanega območja je prevlada listavcev, saj le nekateri gozdnogospodarski oddelki na območju k.o. Reka, k.o. Otalež, k.o. Trebuša in k.o. Prapetno brdo ter k.o. Spodnja Idrija izkazujejo tudi posebnost lesne zaloge iglavcev, ki se sicer sporadično pojavljajo tudi v nekaterih drugih k.o. Primerjava podatkov o lesnih zalogah po drevesnih vrstah po posameznih oddelkih, s povprečnimi vrednostmi za SR Slovenijo, nam pove, da z izjemo posameznih oddelkov skoraj povsod lesne zaloge dosegajo slovensko povprečje (iglavci 100 m³/ha, listavci 84,5 m³/ha). Praviloma se le-te višje v družbenem sektorju, vendar se tudi te gibljejo v okvirih slovenskega povprečja. Obseg skupnih lesnih zalog se po posameznih k.o. giblje v razponu od 15 m³/ha v nekaterih oddelkih na območju k.o. Police, do 503 m³/ha v enem izmed oddelkov v k.o. Trebuša. Na več kot 100 m³/ha lesnih zalog imajo skoraj vsi oddelki v k.o. Reka, k.o. Police, k.o. Otalež, k.o. Šebrelje ter del k.o. Prapetno brdo, podobne značilnosti pa ima tudi k.o. Spodnja Idrija. Večje lesne zaloge imajo gozdno gospodarski oddelki na območju k.o. Cerkno ter delu k.o. Trebuša in k.o. Prapetno brdo.

Za lesnoproizvodni potencial gozda je posebej pomemben tekoči prirast lesne mase, ki zagotavlja obnavljanje sestojev in opredeljuje količini etata. V tem pogledu gozdovi na širšem ogroženem območju znostajajo za slovenskim povprečjem saj prirast le izjemna preseže vrednost $4 \text{ m}^3/\text{ha}$. Lesnoproizvodni pomen gozdov v tem območju nam predloži tudi desetletni etat, ki le redko presega 300 m^3 lesa v desetletju. Direktna ocena gozdnih združb po lesnoproizvodnem pomenu nam pokaže bonitetni razred gozdov v posameznem oddelku. Na širšem ogroženem območju prevladujejo dinarski jelovi in bukovi gozdovi, bukovje s gračnom in gorsko bukovje, manj pa je jelovja skupaj s smreko. Gospodarska raba teh bonitetnih razredov se omejuje z osirom na varovalni značaj gozda, le na pravljanje drv, pridobivanje drobnega tehničnega lesa, izredno malo pa je oddelkov, kjer je etat predvsem za hlo-dovino.

Možnosti za drugo rabo gozda

Gozdovi v širšem ogroženem območju nimajo posebne lesno proizvo-dne vrednosti, v kolikor se ne omejimo le na izkoriščanje zasebnih lastnikov predvsem za pridobivanje drv. Gozd v tem območju ne omogoča velikih dodatnih dohodkov s prodajo lesa, predvsem zaradi manjših zalog in pa težje dostopnosti gozdov.

Kot surovinska osnova za lesnopredelovalno industrijo tega območja tudi ni bistvenega pomena, ker le ta sajema surovine iz širšega območja. Neposredno so z gozdnimi površinami povezana delovna mesta v SGG, posredno pa v predelovalnih obratih, kot so žaga v Spodnji Idriji, tovarna pohištva v Idriji, Spodnji Idriji in Cerkljen, ki zaposlujejo skupno 970 delavcev.

Tudi turistično-rekreativna funkcija ni močneje zastopana, omejuje se le na nekaj gozdno gospodarskih oddelkov, s posebno ambientalno in vegetacijsko vrednostjo, ki je primerna za razvoj izletniškega turizma, ki sicer posega v vse ambientalno zanimive

in dostopne gozdne površine. Rekreativna funkcija se odraža tudi v možnostih za nabiranje gozdnih sadežev in zelišč kot tudi možnostih lova na divjad. Površine za tovrstno dejavnost niso točneje opredeljene v gozdno-gospodarskih načrtih, saj se prištevajo med splošno koristne funkcije celotne gozdne površine.

Druge rabe dosedanjih gozdnih površin so v nasprotju z naravno funkcije gozdov, saj pomenijo uničevanje in krčenje gozdnih površin. Tu mislimo predvsem na potek prometnic (izjema so gozdne ceste), daljnovodov, zazidanih površin in ne nazadnje sajesitve. V navedenih primerih se postavlja vprašanje nadomestil za nastalo škodo, ki pa jo je moč oceniti na podlagi podrobnih proučitev na podlagi elementov, ki so bili že opredeljeni v študiji "Oblikovanje in ureditev koridorjev 380 kV daljnovoda v Sloveniji", ki jo je leta 1976 izdelal Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo pri Biotehniški fakulteti v Ljubljani.

C. Nekovinske mineralne surovine

V dosedanjem razvoju je Slovenija kljub razmeroma visokim zalogam številnih nekovinskih rudnin zelo slabo oziroma nezadostno izkoriščala nekovinske mineralne surovine. Predvideti je, da bo v prihodnje prišlo do intenzivnejšega izkoriščanja teh surovin in predvsem se predvidevajo celovita tehnološka raziskovanja o njihovih nahajališčih ter o možni uporabi v ustreznih industrijskih panogah in bo tako izkoriščanje nekovinskih mineralnih rudnin pridobivalo na posemi.

a) okrasni kamen

Do sedaj je bila na omejenem območju občasna eksploatacija zgornje stitskega apnenca v dolini Idrijce in Kanolje. V bodoče bi kazalo izkoriščanje teh kamenin obnoviti in zaradi vse višje tržne cene teh kamenin preučiti tudi možnost prodaje na domačem in predvsem tujem tržišču.

b) gradbeni material

- Karbonski skrilavci se nahajajo v ozkem pasu med Srednjo Kanoljo in Rovtami. Dosedanje raziskave so pokazale, da je karbonski skrilavec primeren za keramične ploščice in nekatere vrste opečnih izdelkov.
- Kremenov keratofin - obsežen pas teh surovin je med Stopnikom in Šebreljskim vrhom. Kamenina je primerna za proučevanje cementnih betonov in asfaltnih betonov.

IV. SEKUNDARNI SEKTOR

Območje akumulacije sodi v teritorij dveh občin, ki sta doživeli najmočnejši razvoj industrije v sedemdesetih letih. Lokacija te industrije je bila omejena na občinska središča in večje lokalne centre s tradicijo neagrazne zaposlitve. Spreminjanje koncepta lokacije industrijskih obratov je bilo tesno povezano z zasnovo policentričnega razvojnega modela, ki naj bi služil za odpravljanje neskladij v regionalnem razvoju na vseh nivojih. Rezultat tega načela in specifičnega elementa popotresne obnove, je v Dolnji Trebuši nastali obrat industrije otroških igrač "Ciciban". To je tudi edini industrijski obrat, ki bi bil prizadet ob morebitni uresničitvi načrtov za akumulacijo.

Industrijska dejavnost se omejuje v občini Idrija na 25 delovnih organizacij, od katerih je 23 proizvodnih. Zaposlujejo skupno 3574 delavcev, od tega v proizvodnji 71,6%. Podobne značilnosti ima industrija v občini Tolmin, tudi tu število organizacij ni večje od 28, zaposlujejo pa 3746 prebivalcev, od tega 67,5% v proizvodnji. Industrijski obrati so manjšega obsega, kar nam pokaže naslednja razporednica:

Št.zaposlenih	I D R I J A		T O L M I N	
	Št. delav.	Št. del.org.	Št. delavcev	Št. del.organizacij
pod 30	73	9	28	7
31 - 60	-	-	90	2
61 - 125	468	5	360	4
126 - 250	720	4	1885	11
251 - 500	1582	4	1275	3
501 - 1000	526	1	-	-

Vir: Industrijske organizacije po občinah, 1981
Rezultati raziskovanj, Zavod SRS za statistiko, št. 300, Lj. 1983

Zaposleni v industriji predstavljajo v obeh obravnavanih občinah po 55% vsega zaposlenega prebivalstva, kar je značilno za razvojno fazo industrializacije v kateri se obe občini nahajata. Nosilka gospodarskega razvoja je v obeh primerih še vedno industrija, ki ustvarja večji del družbenega proizvoda in daje zaposlitev

največjemu delu prebivalstva. Značilna je tudi razmestitev industrije, ki je koncentrirana v občinskih središčih in večjih naseljih, ki so še v preteklosti izgubila agrarni značaj, bodisi zaradi razpoložljivih surovinskih ali energetskih virov (vodni pogoni, elektrika, ruda).

Kraji z industrijo, ki so pomembni za zaposlitev prebivalstva v širšem ogroženem območju so Idrija, Spodnja Idrija, Cerklje, Dolenja Trebuša in Tolmin. Največ delavcev iz ožjega ogroženega območja je zaposlenih v Cerklju (67), sledi zaposlitev v Dolenji Trebuši (63), v Idriji je zaposlenih 43 delavcev, v Tolminu 30, Anževca 9 in Kostu na Soči 1 delavec z ožjega ogroženega območja.

Industrija na oštem ozročenem območju

Od industrijskih obratov bo ob planirani izgradnji hidroenergetskega objekta direktno prizadeta tovarna Ciciben - TOZD igrač in potrebščin Dolnja Trebuša. Tovarna je bila ustanovljena leta 1977, zaseda pa prostore bivše italjanske kasarne. Celoten tovarniški kompleks obsega 8836 m². Tovarna je od svoje ustanovitve postopoma povečevala število zaposlenih, ob nespremenjeni kvalifikacijski strukturi, v kateri prevladujejo nekvalificirani in kvalificirani delavci. Kako se je spreminjala sestava zaposlenih nam prikazuje naslednja razpredelnica:

kvalifikacija	1979	1980	1981	1982	1983
NKV	42	42	38	45	46
KV	4	4	10	13	8
srednja	4	5	3	3	10
visoka	1	-	-	-	1

Razvojni načrt tovarne do leta 1990 predvideva nadaljno kadrovsko rast, v kolikor bodo zagotovljeni normalni pogoji za širjenje proizvodnje. Tako naj bi do leta 1990 zaposlili lahko še 30 novih delavcev.

Značilno je, da tovarna zaposluje predvsem mlajšo delovno silo, saj je 42 zaposlenih ali 63,6% mlajših od 40 let.. Prevladuje ženska delovna sila, ki predstavlja 54,5% vseh zaposlenih v tovarni. Del delavcev prihaja na delo v tovarno iz drugih naselij, skupno se vozi na delo 26 delavcev od tega 5 iz Stopnika, 4 iz Tolmina, 7 iz Slapa ob Idrijci, po 2 iz Fešin in Ponikev ter po 1 delavec iz Cerknega, Roč, Idrije pri Baši, Modreja in Prapetnega brda. Med zaposlenimi v tovarni bi v primeru izgradnje objekta imelo 43 delavcev prisadet bivalni prostor. Zato bi v tem primeru ob preselitvi prebivalstva bilo smotno preseliti tudi celotno proizvodnjo v bližino nove lokacije naselja.

Letna proizvodnja je danes 260 000 kosovov lesenih igranj, načrtujejo pa, da bi s povečanjem števila zaposlenih lahko proizvedli 460.000 kosovov, seveda bi se ob tem povečala tudi poraba surovin, od današnjih 600 m³ lesa na 1500 m³.

Tovarna porabi letno 423000 kWh električne energije in 35 ton kurilnega olja, s vodo, ki jo letno porabi okoli 200 m³. V tehničnem postopku in kot sanitarno vodo, se oskrbuje iz javnega vodovodnega omrežja. Surovine za proizvodnjo - les dovažajo s kamionom v glavnem iz smeri Idrija, Škofja Loka in Most na Soči. Ob proizvodnji ostane letno tudi 1200 m³ trdnih odpadkov, ki pa jih oddajajo tovarni Hoble - TOZD Iverka kot sekundarno surovino za nadaljno predelavo.

Tovarna Metalflex Tolmin - obrat Gorenja Trebuša bo ob predvideni izgradnji hidroenergetskega objekta le posredno prizadeta: dovoz surovin, odvoz končnih produktov, dnevna migracija delovne sile. Metalflex - montaža termoregulatorjev je kovinsko predelovalni industrijski obrat, ustanovljen je bil leta 1982, uporablja pa prostore bivšega združenega doma. Tovarniški kompleks obsega 250 m². Po podatkih ankete (maj, 1983) zaposluje danes tovarna 10 delavcev, v perspektivi pa jih nameravajo zaposliti še 30. Tovarna se oskrbuje z energijo iz električnega omrežja - letno porabi 22000 kWh električne energije, poleg tega pa pokuri letno 40 m³ drv. Vodo dobiva iz lastne vodovodne napeljave in jo letno porabi 1250 m³ za hlajenje, nekaj pa tudi kot sanitarno vodo. V lanskem letu - prvega letu svojega obstoja so proizvedli 120.000 kosovov termoregulatorjev, v naslednjih letih pa načrtujejo proizvodnjo 450.000 kosovov na leto. Sedanja poraba surovin je 15 ton letno, v perspektivi pa se bo povečala na 30 ton. Surovine oziroma material za montažo dovažajo s kamionom iz Tolmina, v isti smeri gre tudi odvoz končnih izdelkov. Na komunalno odlagalnišče odpadkov odvažajo letno 10 m³ trdnih odpadkov - to so v glavnem smeti, tako da škodljivih vplivov tovarne na življensko okolje dejansko ni.

Onesnaževanje okolja

Vpliv obeh industrijskih obratov, ki sta danes locirana na omejenem območju na Šivljenjsko okolje je neznaten. Najšji problem predstavljajo le odpadne vode iz gospodinjstev in negospodarskih dejavnosti, ki se neočiščene izlivajo v tekoče vode. Največje breme onesnaženosti je na reki Idrijci, ki je predvsem za naselje Spodnja Idrija v II.razredu onesnaženosti, vendar se dolčeline še toliko očisti, da je od tu dalje v I.-II.razredu onesnaženosti.

Vedeti pa je potrebno, da bi ob izgradnji hidroenergetskega objekta akumulacijsko jezero predstavljalo velik usedalnik, kjer bi ostala vsa onesnaženost, ki bi jo s seboj nosila reka Idrija.

Dodatno nam pomen kmetijstva kot vir dohodkov tukajšnjega prebivalstva ponazarja delež aktivnega kmečkega prebivalstva v vsem aktivnem prebivalstvu. Le-ta dosega znatno višje deleže kot samo kmečko prebivalstvo kar kaže na dokajšnje število vzdrževanega, ostarelega prebivalstva v obravnavanem območju. V ožjem ogroženem območju na območju občine Idrija dosega aktivno kmečko prebivalstvo 29,2% vsega aktivnega prebivalstva, medtem ko obsega v tolminski občini le 20,8%. Povprečje za celotno ožje ogroženo območje znaša 24,3%. Med posameznimi naselji izstopajo tista, kjer aktivno kmečko prebivalstvo presega povprečje obravnavanega območja, to pa so naselja Reka (63,6%), Šebrelje (60,0%), Jazne (40,0%), Stopnik (33,3%) in Gorenja Trebuša (27,3%). Prebivalstvo, ki živi v navedenih naseljih oziroma njihovih delih je torej najtesneje povezano s kmetijstvom kot virom dohodkov, čeprav za takšno proizvodnjo nima optimalnih pogojev.

V primeru izvedbe akumulacije bo potrebno zagotoviti temu delu prebivalstva ustrezne nadomestne površine, saj so ti prebivalci - posestniki večinoma starejši in tudi emocionalno vezani na kmetijstvo oziroma zemljo kot osnovno dobrino.

Aktivno prebivalstvo po dejavnosti

Pepisni podatki za leto 1981 še niso bili objavljeni v takšni obliki, da bi omogočili vpregled v dejavnostno strukturo aktivnega prebivalstva po posameznih naseljih. Zato smo ta del naše analize naslonili le na podatke zbrane s anketo gospodinjstev v ožjem ogroženem območju.

V ožjem ogroženem območju je 336 aktivnih prebivalcev, ki so zposleni po posameznih sektorjih dejavnosti v naslednjem številu:

ožje ogroženo območje	delež naselij v občini:	
	občini Idrija	Tolmin
primarni sektor 80 ali 23,8%	43,7%	50,2%
sekundarni sektor 166 ali 49,4%	39,7%	60,2%
terciarni sektor 70 ali 20,8%	40,0%	60,0%
kvartarni sektor 20 ali 5,9%	60,0%	40,0%

III. TERCIARNI SEKTOR

1. Trgovina

Tako ožje kot širše ogroženo območje sodi med manj razvito, kjer prevladuje prebivalstvo z nizko kupno močjo in skromnejšo zahtevnostjo, zato je temu primerno tudi slabše razvita mreža trgovin, ki za kratkoročno vsakodnevno oskrbo še nekako zadovoljuje potrebe prebivalstva, za srednjeročno oskrbo jim zadošča opremljenost trgovin v obeh občinskih središčih (Tolmin, Idrija) in v Cerknem, dolgoročna oskrba pa je vezana poleg omenjenih centrov še na nakupe v Novi Gorici, Ljubljani in Italiji. Obe občini (Tolmin in Idrija) spadata v okviru Slovenije med občine z nadpovprečno razvitim trgovskim omrežjem, kar se kaže predvsem v gostoti prebivalcev na trgovino in številu naselij s trgovinami. Ob slovenskem povprečju 20,3% naselij, v občini z vsaj eno trgovino je ta vrednost za občino Idrija med 25-30% in za občino Tolmin med 35 in 40%, kar pa gre na primeru te občine v glavnem na račun njenih obmejnih krajev z nadpovprečno gostoto trgovskega omrežja. V SRS pride 284 prebivalcev na eno trgovino, v občini Idrija 286, v občini Tolmin pa 170.

Kratkoročna - vsakodnevna oskrba se omejuje na nakup prehranskih artiklov in je tesno povezana z dnevno migracijo v neagrarnih dejavnostih zaposlenega dela prebivalstva oziroma šolsko migracijo, šele na drugem mestu je bližina trgovine ali prometna dostopnost. Prebivalci ožjega ogroženega območja se najpogosteje oskrbujejo z osnovnimi življenjskimi artikli v Dolnji Trebuši (42% anketiranih gospodinjstev), v Cerknem (18,5) in v Reki (16%). Poleg teh oskrbnih središč se pojavljata še Tolmin in Idrija, ki sta v povezavi z dnevno migracijo, nato pa sledijo še trgovine v Spodnji Idriji, Straži, Otaležu.

V celotnem širšem in ožjem ogroženem območju so trgovine za kratkoročno oskrbo v naslednjih krajih:

^x Pak M.: Geografska problematika demografskega razvoja industrije in oskrbnega omrežja v obmejnem območju Zahodne Slovenije, Geographica Slovenica 12.

Gostinstvo

Gostinska dejavnost v privatnem in družbenem sektorju naj bi zadovoljevala potrebe domačega prebivalstva, tranzitnih potnikov, kakor tudi dodatno dejavnost pri razvoju turistično-rekreativnih potencialov pokrajine. Po podatkih, ki so zbrani na Zavodu SRB za statistiko, so na ogroženem območju v glavnem gostinski obrati v privatni lasti z izjemo Cerknega.

a) družbeni sektor

V Cerknem so poleg hotela B kategorije s 56 zaposlenimi in 33.195.405-din prometa v letu 1982 še dve restavraciji s 5 zaposlenimi (2.207.168.- din prometa v letu 1982), 7 bifejev (2.918.082.-7 s 8 zaposlenimi in 1 gostilna s 4 zaposlenimi (10.713.455.- prometa v letu 1982).

b) gostinski obrati v privatni lasti

Ostaleš: 1 bife	1 zaposlen ^x	40 sedežev	1.225.448.-	(prometa v 1.82)
Sp.Idrija: 2 bifeja	1 zaposlen	- " -	7.977.638.-	- " -
Cerkno: 2 bifeja		85 - " -	3.650.898.-	- " -
Dol.Trebuša: 1 bife		45 - " -	1.155.294.-	- " -
Stopnik: 1 gostilna		42 - " -	967.476.-	- " -
Gor.Trebuša: 1 gostilna		50 - " -	1.220.360.-	- " -

^x V vseh tabelah o gostinskih obratih v privatni lasti so med zaposlene šteti le delavci, ki imajo status delavca v združenem delu, ne pa tudi domači, ki v gostinskem obratu tudi delajo.

Cerkno: prodajalna kruha	2 zaposlena
samopostrežba	14 zaposlenih
kmetijska zadruga-trgovina	3 zaposleni
Sp.Idr.:dve trgovini z mešanim blagom	49 zaposlenih
mesnica	1 zaposlen
Slap ob Idrijci: trgovina	1 zaposlen
Dolenja Trebuša: trgovina	1 zaposlen
Gorenja Trebuša: trgovina	1 zaposlen
Otalež: trgovina	2 zaposlena
Reka: trgovina	1 zaposlen

Za srednjeročno in dolgoročno oskrbo so na tem območju trgovine:

Cerkno: KIT - K&K Gorenjske trgovina nadrobno	1 zaposlen
manufaktura	2 zaposlena
železnina	3 zaposleni
veleblegovnica	37 zaposlenih
Petrol - bencinski servis	3 zaposleni
odkupna postaja DOM	1 zaposlen

(podatki iz Zavoda SRS za statistiko)

Kot posledica obstoječe oskrbne mreže se pojavljajo dnevni, tedenski, mesečni in letni obiski večjih oskrbnih središč, katerih pomen se z oddaljenostjo znižuje (glej tabelo!).

Obrt

Med vsemi oskrbnimi dejavnostmi je na ogroženem območju najslabše z uslužnostno-obrtno dejavnostjo, zato se morajo prebivalci tega območja v celoti posluževati obrtnih uslug v obeh občinskih središčih v Cerknem.

Med privatnimi obrtniki potencialno ogroženega območja gre omeniti mizarja v Otaležu, avtoprevoznika v Šebreljah, v Dolnji Trebuši sta dva avtoprevoznika in en električar, ki pa razen zadnjega poleg domaših ne zaposlujejo delavcev.

Turistično-rekreativne vrednosti območja

Primernost območja za rekreativne aktivnosti je predvsem potencialna, kajti privlačna moč območja je v prvi vrsti odvisna še od prívratnega položaja in opremljenosti ter morebitnih negativnih vplivov človeka na prostor, torej od parametrov, ki jih človek s svojim delovanjem spreminja. Raba prostora za rekreacijo pa je hkrati le dodatna uporaba in je zato od razvoja primarnih uporabnikov in njihovih sprememb neodvisna tudi rekreacijska vrednost oziroma primernost prostora (od gozdarstva, kmetijstva).^x Kulturna pokrajina, nastala s stoletnim delom domačega prebivalstva, ima tudi za rekreacijo in turizem večjo vrednost kot neobdelane in opuščene površine, katerih delež se v tem območju neprestano večja. Negovana kulturna pokrajina s svojo harmonično podobo in oblikami, kontrasti, svetlobnimi efekti vpliva na optični vtis, na samo doživljanje pokrajine. Z zaraščanjem, brisanjem ostre meje med posameznimi kategorijami se atraktivnost prostora za turizem zmanjšuje. Kmečko prebivalstvo naj bi imelo torej tudi funkcijo čuvarja estetske pokrajine. Potreba po rekreaciji se uspešneje realizira v okolju, ki je drugačno od vsakodnevnega delovnega in stanovanjskega okolja. Iz teh vidikov ima dolina Idrijce, Trebuše in Hotenje vsekakor visoke turistično-rekreativne potencialne, ki so bili do sedaj izkoriščeni v glavnem za gradnjo sekundarnih počitniških bivališč (vikendov) oziroma so bile v ta namen preurejene - adaptirane opuščene kmečke hiše. Pri izbiri lokacije za vikend je odločal kompleks privlačnih naravnih dejavnikov. V manjši meri pa je bilo raziskovano območje kljub izrednim naravnim potencialom izkoriščeno za ostale oblike rekreacije: isletništvo-hoja v zelenju, plavanje, ribarjenje, še najmanj smučanje.

Rekreacija v zelenju: sem sodi skupina rekreativnih aktivnosti, ki potrebuje pohodno zemljišče. Osnovna rekreativna aktivnost je hoja povezana z občasnim zadrževanjem oziroma bivanjem v pokrajini in uživanjem ob naravnih pojavih ali ogledu zgodovinskih, etnoloških

^xD.Plut: Sekundarna počitniška bivališča(vikendi),nov pejsažni in funkcijski element okolja v dolini Zgornje Krke,Geographica Slovenica 5, 1977.

ali naravnih značilnosti v pokrajini. Na osnovi materiala Regionalno prostorskega plana SR Slovenije - Zasnove uporabe prostora se večji del ogroženega območja uvršča v II. stopnjo primernosti za rekreacije v zelenem, kjer predvsem izstopa možnost isletov po gozdovih v razgibanem svetu, poleg tega pa so obrežja rek Idrijce in Trebuše v I. - najvišji stopnji primernosti za islete.

Del desnega porečja Idrijce od Jazen do Straže ter levo porečje Trebuše od Gorenje do Dolenje Trebuše sodi v III. stopnjo primernosti. Poleg tega sodita Otalež in Ravne v I. - najvišje stopnjo privlačnih razglednih točk pri isletih v zelenju. Pomembno dodatno vrednost izletniškemu turizmu dajejo tudi spomeniki naravne in kulturne dediščine. Med zgodovinskimi gre spomniti predvsem vrsto obeležij, ki spominjajo na dogodke iz NOB, med naravnimi pa zanimiva izletniška točka bogate nahajališče glacialnih relikvtov med Gorenje in Dolenje Trebuše, ki so mešana s ilirsko in srednjeevropsko floro, s avtonimi sestoji črnega bora, kar predstavlja tudi znanstveno posebno botanično kvaliteto.

Rekreacija ob vodi: sem sodi v prvi vrsti plavanje, nato pa še ostale oblike vodne rekreacije (veslanje, jadrnanje). Za plavanje je pogosto pogojno primerna Idrijca in to le v srednjem in spodnjem toku in sodi v tretjo primernostno skupino kopalnih vod, saj ima v dolgoletnem povprečju le 7 dni s temperaturo nad 20°C in 8,8 dni s temperaturo nad 18°C. Poleg tega ima Idrijca še negativno oznako - deroča reka, ker ima več kot 1,3% povprečnega padca.

Z izgradnjo hidroenergetskega objekta in s tem akumulacijskega jezera pa se odpirajo izredne možnosti za razvoj rekreacije ob vodi, posebno še za vodne športe.

Sekundarna požitniška bivališča (vikendi)

Isjema krajinske vrednosti območja (čist zrak, mir, manjša gostota prebivalstva) agrarne pokrajine, možnosti za sprehode po gozdu, nabiranje gob) in atraktivnost prirodnih elementov so zvišali rekreacijsko vrednost celotnega območja tako, da je postalo privlačno za del urbanega prebivalstva, da te mere, da se pojavlja v širšem

in ožjem ogroženem območju relativno veliko število sekundarnih počitniških bivališč - vikendov. Turističen - vikendski prostor še ni posebna kategorija in predstavlja del ruralnega okolja in kot tak naj bi upošteval potrebe domačega prebivalstva.

Na ožjem ogroženem območju sta med naselji po številu vikendov daleč na prvem mestu obe Trebuši, v Dolenji je 20 "stanovanj za počitek in rekreacijo", v Gorenji pa 15. Po podatkih popisa iz leta 1981, ki pa ne daje vseh potrebnih podatkov zaradi znanih težav popisovalcev pri inventarizaciji vikendov, je veliko vikendov nastalo iz obnovljenih kmečkih stanovanjskih zgradb, kjer so počitniška stanovanja v družinskih hišah. Večina počitniških hiš je bilo zgrajenih pred letom 1960. Žal pa popis ini diferenciral obdobja izgradnje vikendov pred letom 1901, saj bi na podlagi teh podatkov lažje ločevali vikende, ki so nastali z adaptacijo starih kmečkih hiš.

Stanovanja za počitek in rekreacijo so relativno dobro komunalno opremljena (vodovod, kanalizacija, elektrika). V ožjem ogroženem območju ima le 14 tovrstnih stanovanj od skupaj 56 le elektriko, 8 pa jih je brez napeljave, ostala pa imajo še vodovod in v glavnem tudi kanalizacijo. 52 stanovanj za počitek in rekreacijo je v stavbah iz trdega materiala, zelo pa se razlikujejo po stanovanjski površini oziroma številu sob: največ je trosobnih stanovanj, frekvenca pogostosti je pri velikosti stanovanj dokaj enakomerno razporejena v vseh razredih nad 20 m². V ožjem ogroženem območju je 27 stanovanj za počitek in rekreacijo v počitniških hišah, 26 v družinskih hišah in 3 v drugih vrstah stavb.

Opazna je velika razlika v številu vikendov med naselji idrijske in tolminske občine, saj je na območju slednje 73,5% vseh tovrstnih stanovanj ožjega ogroženega območja. Po drugi strani pa po podatkih popisa lastnik vikendov v naseljih idrijske občine pogosto oddajajo le-te turistom, med lastniki vikendov v tolminski občini pa tega pojava sploh ni.

Manjše število vikendov se pojavlja tudi v naseljih, ki sodijo v širše ogroženo območje (skupaj jih je 9), le-ti bodo ob eventualni

izgradnji akumulacijskega jezera in možnosti rekreacije ob vodi prav gotovo pridobili na vrednosti in atraktivnosti, seveda če ne bodo zaradi potepitve izgubili najkrajše prometno povezavo (glej tabelo!).

Lov in ribolov sta hkrati gospodarski in rekreacijski dejavnosti, ki imata izrazito naravovarstveni pomen. Naravni pogoji agrarne pokrajine ter drugi činitelji nudijo dobre pogoje za obe rekreativni dejavnosti. Pod vrhom pri Masorah je planinsko zavetišče in lovska koča, kjer je tudi bogato lovišče srnjadi. Ob Idrijci pri Straži so primerni pogoji za ribolov, kjer je še do sedaj Ribiška družina prodajala dovolilnice za ribolov.

Posebno kvaliteto za rekreacijski potencial pokrajine nudijo tudi tipična domača obrt, ki je ohranjena v tem delu Slovenije, to je čipkarstvo. Danes je ta dejavnost razširjena kot domača obrt posebno še v naseljih: Jazne, Otalež, Plužnje in Gorenji Trebuši. Čipkarstvo pomeni na eni strani ohranjanje etnološko-kulturne tradicije tega območja, po drugi strani pa pomeni tudi dodatni zaslužek mnogih družinam, saj precej svojih izdelkov prodajajo trgovini Dom.

Šolstvo in otroško varstvo

Za ožje prizadeto območje smo podatke o šolstvu in otroškem varstvu zbrali s terenskimi anketiranjem. V tabelah so podatki prikazani tako po posameznih naseljih ožjega prizadetega območja kot po krajevnih skupnostih. Podatki veljajo za drugo polovico šolskega leta 1982/83.

Na tem območju je skupno 76 učencev v osnovni šoli, od teh 36 v občini Idrija in 40 v občini Tolmin. Učenci hodijo v centralne osnovne šole v Idrijo, Spodnjo Idrijo, Cerkno, Most na Soči in v Tolmin. Največ jih hodi v Cerkno in Most na Soči, saj sta Idrija in Tolmin že preveč oddaljena. Prav na ožjem prizadetem območju pa je tudi podružnična šola v Dolenji Trebuši, ki bi bila edina direktno prizadeta z izgradnje hidroenergetskega sistema. Ta šola ima tri zaposlene delavce.

Velika večina učencev hodi v osnovno šolo z avtobusom, kar je posledica razpotegnjenosti doline Idrijce in tako ima 75% učencev do šole od 3,1 do 15 km.

V srednjo šolo hodi skupno 18 učencev, in sicer 11 iz občine Idrija in 7 iz občine Tolmin. Učenci hodijo v bližnje tri srednješolske centre Idrijo, Tolmin in Novo Gorico ter v Ljubljano. 8 učencev se vozi v srednjo šolo z avtobusom, le pa jih prebiva v dijaških domovih, od tega 5 v Novi Gorici in 4 v Ljubljani.

Na ožjem prizadetem območju je tudi 6 študentov, ki se vsi šolajo v Ljubljani.

Šolske ustanove v občini Idrija spadajo v organizacijsko enoto Ljubljana, ustanove v občinah Tolmin in Nova Gorica pa pod organizacijsko enoto Nova Gorica.

Na ožjem prizadetem območju je skupno 9 otrok v vrtcih, od tega 6 v občini Idrija in 3 v občini Tolmin. 2 otroka hodita v VVO v Idriji, 4 v VVO v Cerknem, 3 otroci pa obiskujejo malo šolo pri

osnovni šoli v Dolenji Trebuši. 3 otroci prihajajo v vrtec peš, oddostalih bolj oddaljenih pa se jih 5 vozi z avtobusom, 1 pa z avtom.

Na vsem tem območju je v socialnem zavodu v Tolminu samo en prebivalec iz Reke.

Za širše ogroženo območje smo vključili v raziskavo vse učence in predšolske otroke iz vseh 29 naselij, ki so v krajevnih skupnostih širšega območja.

Podatke o tem, kam hodijo v šolo ali vrtec, smo črpali iz seznamov učencev po posameznih šolah ali vrtcih. Ugotavljali smo tudi način prihoda v šolo ali vrtec. Podatke smo prikazali v 2 skupinah tabel. Prva skupina tabel prikazuje iz katerih naselij in kako hodijo učenci in predšolski otroci v posamezne kraje s šolo ali VVO, iz druge skupine tabel pa lahko razberemo, kam in kako hodijo učenci in otroci iz posameznih naselij. Naselja so urejena po abecedi.

S posebnima znakoma so označeni tisti učenci in predšolski otroci, ki bi imeli z izgradnjo akumulacijskega jezera ogrožen dostop do šole ali vrta. Tisti, ki se vsakodnevno vračajo iz šole ali vrta domov so označeni kot "zelo ogroženi". Učenci, ki prebivajo v dijaških domovih, kot podnajemniki ali pri sorodnikih in se vračajo v stalno prebivališče le občasno, pa so označeni kot "delno ogroženi". Ker so ti večino časa odsotni iz stalnega bivališča in ker gre za kraje šolanja, ki so precej oddaljeni in do katerih je možnih več prometnih zvez, je označba "delno prometno ogroženi" lahko sporna.

V raziskavo smo vključili osnovnošolske in srednješolske ustanove ter VVO v občinah Idrija, Tolmin in Nova Gorica. Učenci in študentje, ki se šolajo v drugih občinah in ki ne le občasno vračajo domov, niso vključeni.

V občini Idrija obiskujejo učenci s širšega prizadetega območja 3 centralne in 4 podružnične šole. V okvir centralne osnovne šole v Cerknem spadata podružnični šoli v Orehku in na Šebreljah, v okvir centralne šole v Spodnji Idriji pa podružnični šoli v Otaležu in Srednji Kanomlji.

Pri podatkih za osnovno šolo v Idriji so vključeni tudi učenci enote s prilagojenim programom. V občini Tolmin obiskujejo centralni šoli v Tolminu in Most na Soči in podružnično šolo v Dolenji Trebuši.

Skupno obiskuje osnovne šole 835 učencev. V osnovne šole, ki so v občini Idrija, hodi 763 učencev, v osnovne šole, ki so v občini Tolmin pa 72 učencev. Daleč največ učencev obiskuje centralni šoli v Cerknem (44,5%) in Spodnji Idriji (37,1%). Podružnično osnovno šolo v Dolenji Trebuši, ki bi bila edina direktno prizadeta, obiskuje 19 učencev nižjih razredov iz Dolenje Trebuše in Stopnika.

Srednješolske centre v Idriji, Tolminu in Novi Gorici obiskuje skupno 148 učencev s širšega ogroženega območja. Največ (89) se jih šola v Idriji, 48 se jih šola v Novi Gorici in 11 v Tolminu.

Skupno obiskuje različne vzgojnovarstvene organizacije in predšolsko pripravo 447 predšolskih otrok s širšega prizadetega območja. 430 otrok obiskuje tiste ustanove, ki so v občini Idrija, 17 otrok pa ustanove iz občine Tolmin.

V tabelah smo posebej ločili otroke, ki so vključeni samo v varstvo od tistih, ki obiskujejo razne oblike predšolske priprave. V dnevno varstvo so vključeni otroci v vrtcih v Idriji (2 vrtca), Spodnji Idriji, Otaležu, Idriji pri Bači in v Cerknem. V malo šolo pri VVO hodijo otroci v Idrijo, Spodnjo Idrijo, Otalež, Most na Soči in Cerkno, v malo šolo pri osnovnih šolah pa v Cerkno, Šebrelje in Dolenjo Trebušo. Otroci obiskujejo 120-urno pripravo na šolo v Spodnji Idriji, Srednji Kanomlji in Idrskih Krnicah ter 80-urni program v Cerknem. Daleč največ otrok hodi v Cerkno

(56,1%), na drugem mestu pa je Spodnja Idrija (27,3%). V vse ostale kraje hodi le 16,6% predšolskih otrok.

V raziskavo smo zajeli skupno 1430 učencev v osnovnih in srednjih šolah ter predšolskih otrok. Od teh jih 1328 (92,6%) biva v občini Idrija, 102 (7,1%) pa v občini Tolmin. 801 (56,0%) hodi v šolo ali vrtec peš, 352 (24,6%) se jih vozi z avtobusom, 30 (2,0%) z avtom, 154 (10,8%) jih uporablja kombinacijo peš-avtobus, 76 (5,3%) jih biva v dijaških domovih, 7 (0,4%) jih biva pri sorodnikih ali kot podnajemniki, 10 (0,7%) pa jih uporablja druge načine.

V dijaških domovih prebivajo predvsem srednješolci, nekaj pa je tudi učencev višjih razredov osnovne šole iz prometno odrezanih hribovskih naselij. Dijaški domovi so v Cerknem, Idriji, Tolminu in Novi Gorici.

Zdravstvo

Podatke o mreži zdravstvenih organizacij nam je posredoval Zavod SR Slovenije za zdravstveno varstvo.

Kljub temu, da prebivalci z ogroženega področja ne obiskujejo vseh zdravstvenih organizacij v občini Tolmin, posredujemo kompletan seznam vseh zdravstvenih domov, ambulant, bolnišnic in lekarn.

Zdravstvene delovne organizacije v občinah Idrija in Tolmin:

<u>Občina</u>	<u>Naselja</u>	<u>Zdravstvena delovna organizacija</u>
Idrija	Idrija	zdravstveni dom
		lekarna
		psihiatrična bolnišnica
		ambulanta
Tolmin	Cerkno	lekarniška postaja
	Sp. Idrija	ambulanta
	Tolmin	zdravstveni dom
		lekarna
	Most na Soči	ambulanta
	Kobarid	lekarna
		ambulanta
	Bovec	obratna ambulanta
		lekarna
		ambulanta
Breginj	lekarna	
	ambulanta	
Fodbrdo	ambulanta	

Najbližja splošna bolnišnica je v sosednji občini Nova Gorica v Šemptru pri Gorici, v mestu Nova Gorica pa je tudi Zavod za socialno medicino in higieno. Ogroženemu območju sta v občini Nova Gorica najbližji ambulant v Kanalu in Čepovanu, najbližja lekarna pa je v Kanalu.

Kam hodi neposredno ogroženo prebivalstvo k zdravniku, zobozdravniku ali v lekarno, je razvidno iz tabele, ki so sestavljene za vsako naselje ožjega ogroženega območja ponebej.

Skupno število gospodinjstev ožjega ogroženega območja glede na to, kam hodijo k zdravniku, zobozdravniku in v lekarno
(Vir: ankete, IGU)

Kraj z zdravstveno ustanovo	zdravnik	zobozdravnik	lekarna	ni podatkov
Idrija	30	28	29	
Cerkno	47	47	49	
Most na Soči	72	63	76	
Tolmin	8	19	3	
Skupaj	157	157	157	7

Prebivalstvo ožjega ogroženega območja je glede zdravstvenih uslug navezano le na 4 kraje - Idrijo, Cerkno, Most na Soči in Tolmin. V občini Idrija so vse tri zdravstvene usluge očitno ustrezne in enako dosegljive za prebivalce tako v Idriji kot v Cerknem, saj skoraj vsa gospodinjstva opravljajo obisk zdravnika, zobozdravnika in lekarne v istem kraju. V občini Tolmin pa je moč opaziti razlike med Mostom na Soči in Tolminom. Tolmin je kljub večji prometni oddaljenosti prekomerno privlačen za obisk zobozdravnika, dočim je za obisk lekarne (razen za 3 gospodinjstva) privlačnejši bližji Most na Soči.

Razlike med občinama so tudi v deležu prebivalstva ožjega ogroženega območja, ki zadovoljuje potrebe po zdravstvenih uslugah znotraj svoje občine. V občini Idrija praktično vse prebivalstvo dobiva vse zdravstvene usluge znotraj občine. Izjema sta le dve gospodinjstvi iz Reke, pa še pri teh gre le za obisk zobozdravnika v Tolminu. K zdravniku in v lekarno pa hodijo znotraj občine. V občini Tolmin prebivalstvo naselij Dolenje in Gorenje Trebuše dobiva vse zdravstvene usluge znotraj občine. Specifična pa je situacija v razpotegnem naselju Stopnik, od koder hodi prebivalstvo po zdravstvene usluge pretežno znotraj občine Tolmin, del pa jih hodi tudi v občino Idrijo.

Vzrok temu pa je lega naselja Stopnik, ki leži približno na sredini med oskrbnimi centri in prometne zveze.

Število gospodinjstev po posameznih naseljih glede na to, kam hodijo k zdravniku, zobozdravniku in v lekarno - ožje ogroženo območje (Vir: ankete, IGU)

Naselje	kraj z zdrav- stveno DO	O b i s k o v a n j e:			ni podatkov
		Zdrav- nika	zobo- zdrav.	lekarne	
Sp. Kanomlja	Idrija	9	9	9	
Jazne	Idrija	2	2	2	
Masore	Idrija	2	2	2	
Otalež	Idrija	5	4	5	
	Cerkno		1		
Plužnje	Idrija	3	3	3	
Straža	Idrija	1	1	1	
	Cerkno	18	18	18	
Cerkno	Cerkno	6	6	6	
	Idrija	1	1	1	
Ravne pri C.	Cerkno	1	1	1	
Orehek	Cerkno	1	1	1	
Reka	Cerkno	15	14	17	
	Idrija	4	3	2	2
	Tolmin		2		
Stopnik	Most na Soči	15	11	16	
	Tolmin	4	8	2	
	Cerkno	6	6	6	
	Idrija	1	1	2	
Dolenja Trebuša	Most na Soči	53	48	55	
	Tolmin	3	8	1	5
Gorenja Trebuša	Most na Soči	4	4	5	
	Tolmin	1	1		
Šebrelje	Idrija	2	2	2	

Kulturne dejavnosti in ustanove

Na ožjem prizadetem območju ni večjih kulturnih ustanov. Prebivalstvo zadovoljuje svoje večje kulturne potrebe v nekaterih bližnjih središčih.

Najbližji delavski univerzi sta v Novi Gorici in Tolminu, najbližje profesionalno gledališče pa je Primorsko dramsko gledališče v Novi Gorici. Amaterska gledališča delujejo samostojno ali pa v sestavi kulturno-umetniških društev. Najbližje je samostojno amatersko gledališče s predstavami v stalni gledališki dvorani v Idriji, ki je imelo od 1.9.1981 do 31.8.1982 štiri predstave z okrog 1.000 obiskovalci. V občini Tolmin deluje amatersko gledališče v Kobaridu, v občini Nova Gorica pa je leta 1982 delovalo 5 amaterskih gledaliških skupin v različnih krajih.

Najbližja kinematografista v naseljih Idriji in Tolminu. V občini Tolmin je kinematograf tudi v Kobaridu, v občini Nova Gorica pa so 4 kinematografi. Najbližje javni knjižnici sta v občinskih središčih Tolminu in Idriji. Slednja ima tudi javno izposojevališče v Cerknem. Poleg teh obstoja tudi vrsta specialnih oziroma strokovnih knjižnic, ki delujejo v okviru nekaterih ustanov oziroma delovnih organizacij in so dostopne le omejenemu krogu bralcev.. Večinoma gre tu le za zaposlene v teh delovnih organizacijah. Pet takšnih knjižnic je delovalo po podatkih za leto 1980 v mestu Idrija v okviru VVZ Štefke Hajnik, Doma upokojencev, Doma učencev Nikolaj Pirnat, Mestnega muzeja in Rudnika živega srebra. Strokovna knjižnica deluje tudi v okviru Eta Cerkno. V občini Tolmin deluje poleg javne knjižnice Cirila Kosmača v Tolminu tudi njeno izposojevališče v Bovcu. Specialne knjižnice pa so po podatkih za leto 1980 delovale v okviru Soškega gozdnega gospodarstva in dijaškega doma Svetozar Markovič v Tolminu ter v Srpenici v okviru tankajšnjega obrata Helios a. V občini Nova Gorica sta delovali

javni knjižnici v Novi Gorici (s dvema izposojevališčema v Prvačini in Renčah) in v Kanalu. Poleg teh je delovalo v občini še 10 specialnih oziroma strokovnih knjižnic, dostopnih le omejenemu krogu bralcev. Od pomembnejših kulturnih ustanov je treba omeniti tudi Mestni muzej v Idriji, Muzej NOB v Cerknem, Tolminsko muzejsko zbirko v Tolminu in Goriški muzej v gradu Kromberk. V okolici ogroženega območja pa pritegujejo obiskovalce tudi druge kulturne zanimivosti kot so naravni spomeniki (Divje jezero) in številna obeležja iz NOB. Še posebej je znana Partizanska bolnišnica Franja.

Prebivalstvo ~~ogroženega~~ območja je najtesneje vključeno v kulturno življenje v okviru kulturno-umetniških društev oziroma pevskih zborov in raznih ansambljev. Po podatkih Zavoda SR Slovenije za statistiko so leta 1982 kulturno-umetniška društva delovala v Spodnji Idriji, Planini pri Cerknem in Ravnah pri Cerknem, kulturno-prosvetni društvi v Otaležu in Dolenji Trebuši, v Cerknem pa sta delovala amatersko dramsko društvo in moški pevski zbor. Po podatkih za leto 1983, ki smo jih zbrali z anketiranjem, pa kulturno-umetniška društva delujejo v krajevnih skupnostih Orehek-Jesenica, Spodnja Idrija, Šebrelje in Dolenja Trebuša. V okviru teh ali pa samostojno delujejo pevski zbori v krajevnih skupnostih Cerkno, Otalež, Spodnja Idrija, Šebrelje in Mlenja Trebuša. Ansambla delujeta v krajevnih skupnostih Knjice - Masore in Dolenja Trebuša.

Kar se tiče kulturno-zabavnih prireditev, so jih imeli v preteklih letih v 7 krajevnih skupnostih. Daleč največje število so jih imeli prav v Dolenji Trebuši. Zdravstvene tečaje so imeli v štirih krajevnih skupnostih. Največje število obiskovalcev je bilo tudi v Dolenji Trebuši.

Na najožjem ogroženem območju je najbolj neposredno ogroženo kulturno delovanje le v Dolenji Trebuši, ki pa je po zbranih podatkih eno najbolj intenzivnih v vseh obravnavanih krajevnih skupnostih. Pri ostalih krajevnih skupnostih, v katerih obstaja tovrstno kulturno delovanje, je namreč neposredno ogrožen le zelo majhen del prebivalstva.

Delovanje krajevne samouprave

Teritorialni samoupravni organi delujejo po ustavi iz leta 1963 pod skupnim imenom krajevne skupnosti. Predstavljajo tretjo temeljno obliko samoupravnega organiziranja delovnih ljudi poleg temeljnih organizacij združenega dela in samoupravnih interesnih skupnosti. Krajevne skupnosti so teritorialne skupnosti, kar pomeni, da povezujejo vse občane in delovne ljudi, ki na njenem območju prebivajo in tudi delajo.

Podatke o delovanju KS v preteklih dveh letih na širšem ogroženem območju smo zbrali s posebej pripravljeno vprašalno polo, ki smo jo razposlali na vse krajevne skupnosti. Ker na vseh krajevnih skupnostih nimajo popolne statistične evidence o vseh oblikah delovanja, so nekateri podani podatki nepopolni.

Obravnavali smo 11 krajevnih skupnosti in sicer 8 v občini Idrija in 3 v občini Tolmin. V vseh krajevnih skupnostih imajo program dela za leto 1983, razen v krajevni skupnosti Šebrelje pa imajo povsod tudi petletni razvojni program za obdobje 1981 - 1985.

Zaradi večje medsebojne povezanosti občanov pri urejanju skupnih vprašanj so v nekaterih od tistih krajevnih skupnosti, ki obsegajo več naselij ali saselkov, oblikovali vaške odbore. V občini Idrija imata po 4 takšne odbore krajevni skupnosti Otalež in Spodnja Idrija, po 2 vaška odbora pa krajevni skupnosti Krnice - Masore in Ravne - Zakriž. V občini Tolmin nima vaških odborov nobena od obravnavanih krajevnih skupnosti.

V več krajevnih skupnostih so kot svoj temeljni samoupravni organ imenovali skupščino KS, ponekod pa svet KS. Število članov temeljnega samoupravnega organa je večje v večjih KS (Cerkno, Otalež, Sp. Idrija), število sej temeljnega samoupravnega organa pa je bilo v letih 1981 in 1982 v obravnavanih KS precej različno. Daleč na prvem mestu je bila po številu teh sej KS Dolenja Trebuša. V okviru

sveta KS delujejo tudi razne stalne komisije, odbori in druga stalna delovna telesa. Po razpoložljivih podatkih le-ta delujejo v 6 KS (Cerkno, Orehek-Jesenica, Ravne-Zakriž, Spodnja Idrija, Dolenja Trebuša in Slap ob Idrijci).

V vsaki KS imajo tudi delegacije KS za občinsko skupščino, preko katere občani in delovni ljudje soodločajo v občinski skupščini oziroma skupščinah širših družbenopolitičnih skupnosti. Poleg te delegacije volijo tudi delegacije za samoupravne interesne skupnosti. Največ sej so imele v preteklih dveh letih delegacije KS Krnice - Masore, Orehek-Jesenica in Gorenja Trebuša, najmanj pa delegacija KS Dolenja Trebuša.

Delovni ljudje in občani odločajo na zborih delovnih ljudi in občanov o pomembnih vprašanjih z osebnim izjavljanjem. Največ zborov so imele v preteklih dveh letih KS Krnice-Masore, Orehek-Jesenica in Spodnja Idrija. Daleč največja udeležba na zborih je bila v obeh letih v KS Dolenja Trebuša. Delovni ljudje in občani so se osebno izjavljali tudi na referendumih. V zadnjih dveh letih so imeli referendume v KS Otalež, Spodnja Idrija, Šebrelje in Dolenja Trebuša.

Potrošniški sveti, ki varujejo interese delovnega človeka kot potrošnika, obstajajo v 8 obravnavanih KS, vendar v KS Otalež niso imeli v preteklih dveh letih nobene seje. Največje število članov imata sveta v obeh največjih KS Cerkno in Spodnja Idrija. Organi za sporazumno in izvensodno poravnavo raznih sporov - poravnalni sveti - so formirani v sedmih KS, vendar v treh KS v zadnjih dveh letih niso obravnavali nobenih prošelj za poravnavo.

VII. ODNOS PREBIVALSTVA OŽJEGA OGROŽENEGA OBMOČJA DO IZGRADNJE HIDROENERGETSKEGA OBJEKTA

Izgradnja hidroenergetskega objekta spada v tisto vrsto posegov v prostor, pri katerem se kot posledica oziroma pogoj za njegovo realizacijo pojavlja tudi preselitev večjega števila prebivalstva, ki je zelo navezano na prostor in okolje, v katerem so preživeli večji del svojega življenja. Navezanost teh ljudi na prostor je praviloma poleg tega tudi trdnjše, kot je to primer med urbanim prebivalstvom, posebno izstopa navezanost na prostor oziroma zemljo pri kmetih, saj jim zemlja predstavlja tudi proizvodno sredstvo. Po drugi strani pa so prebivalci teh območij navezani tudi na ljudi, s katerimi so v takšnih ali drugačnih stikih preživeli svoje življenje. Za naravo stikov med ljudmi v teh okoljih je značilna dokajšnja mera intimnosti, neposrednosti in trajnosti. Ljudje postajajo navezani na kraj in znance, tako da štejejo bivanje v okviru svoje skupnosti za posebno vrednoto. Hipotetično je mogoče te odnose celo ohraniti skoraj nedotaknjene, kljub preselitvi, če bi preselili celo (lokalno skupnost na novo območje. Vendar pa za večino ljudi velja, da se ne selijo z lahkoto. In kakor je preseljevanje za ene lažje, za druge težje, tako so tudi posledice, ki jih lahko povzroči premik, zelo različne. Negativne psihološke posledice so mnogo manjše oziroma jih sploh ni, če niso prisotne hkrati tudi negativne socialne posledice. Redki so primeri ali pa jih sploh ni, pri katerih bi premik v prostoru pomenil dejansko izboljšanje v vseh pogledih, vendar je potrebno težiti k temu, da predstavlja preselitev družbeno mobilnost navzgor oziroma izboljšanje socialnega položaja prizadetega prebivalstva. Poleg tega pa se je treba ves čas zavedati, da je tudi v družbi cela vrsta elementov (tako kot v prirodi), ki jim ne vemo cene, koliko je npr. vreden običaj, ki zaenkrat še živi in ki ga bo sprememba dokončno odnesla, koliko so vredni odnosi med ljudmi.^x

^xTomo Štefe: Socialno-psihološke posledice posegov v prostor. Socialno-demografska študija (teoretični okvir). Informativni bilten št. 1-2/1980 Zavod SR Slovenije za družbeno planiranje.

Z anketiranjem prebivalstva na ožjem ogroženem območju smo želeli dobiti odgovore na vprašanja:

- ali so bili že predhodno informirani o načrtovani izgradnji hidroenergetskega objekta in o obsegu akumulacijskega jezera;
- kolikšen del prebivalstva se je pripravil izseliti in pod kakšnimi pogoji;
- eno izmed važnejših vprašanj je tudi, kam bi se želeli preseliti;
- ali nameravajo po eventualni preselitvi spremeniti način življenja (preusmeritev v druge dejavnosti, prekvalifikacije).

Na vsa vprašanja o odnosu prizadetega prebivalstva do izgradnje elektroenergetskega objekta in do načrtov za njihovo preselitev je možno odgovoriti le, če so informacije zbrane po metodi direktnih anketiranj prizadetega prebivalstva. Zavedati pa se moramo, da je material, ki smo ga zbrali po tej metodi odraz subjektivnega gledanja posameznih anketirancev in njihovega trenutnega razpoloženja. Mnenja smo bili, da je veliko odvisno od tega, kako so bili prebivalci predhodno obveščeni o posegu, ki se pripravlja, ker jim le predhodna obveščenosť zagotavlja objektivnejše odgovore anketiranih in je tudi večja verjetnost, da bo le-ta posredoval mnenje in predloge več članov družine, ne le svoje osebne, ker so imeli možnost, da so se predhodno o tem pogovarjali in posvetovali. Z ozirom na to, da ideja o izgradnji hidroenergetskega objekta ni nova in da so bile pred leti opravljene že tudi detalnejše študije o ogroženih območjih, ne preseneča podatek, da je večina anketiranega prebivalstva poznala projekt načrtovanega objekta, kot tudi obseg akumulacijskega jezera. Od 162 anketiranih, ki so bili pripravljene odgovorjati tudi na vprašanja, ki so direktno vezana na izgradnjo omenjenega objekta, jih je kar 153 odgovorilo, da so že bili obveščeni o gradnji Hidroelektrarne. Ob tem je potrebno izpostaviti podatek, da od štirih kmečkih gospodinjestev, kolikor jih je v ožjem ogroženem območju v dveh anketirani niso bili predhodno informirani o načrtih za izgradnjo HE oziroma kar se zdi bolj verjetno, o tem niso želeli odgovorjati.

Najmanj informacij o predvideni gradnji HE imajo prebivalci Reke. Večji pa je bil delež anketiranih, ki niso poznali načrta oziroma obsega akumulacijskega jezera (127), ponovno se kažejo razlike med posameznimi naselji: najmanj poznajo ali ne želijo poznati načrtov o obsegu akumulacijskega jezera prebivalci Reke, Straže, Stopnika in Spodnje Kanomlje.

58,6% anketiranih gospodinjstev bi, v primeru da bi prišlo do izgradnje hidroenergetskega objekta, zapustili domačijo in to večina pod pogojem, da bi dobili nadomestno stanovanjsko zgradbo, gospodarsko poslopje in zemljo, le 3 delavska gospodinjstva bi želela imeti denarno nadomestilo. Preseneča pa podatek, da je kar 51% anketiranih delavskih družin odgovorilo, da se podobenim pogojem ne želijo preseliti; to so nazreč družine, za katere smo predpostavljali, da so najšibkeje vezane na okolje. Med gospodinjstvi, katerim vir dohodka poleg dela izven agrarnih dejavnosti predstavlja tudi zemlja ali pa živijo izključno od zemlje, pa jih le 35% oziroma 25% ne želi zapustiti domačije.

Največ gospodinjstev, ki se ne želijo preseliti je v Dolnji Trebuši 61% ali absolutno 34, od tega 25 delavskih in 9 mešanih delavsko-kmečkih. Več kot polovica anketiranih gospodinjstev se je opredelila negativno do izgradnje hidroenergetskega objekta oziroma do preselitve še v naseljih: Stopnik in Straža.

32 gospodinjstev bi zapustilo domačijo v primeru, da dobijo nadomestno stanovanje in zemljo in od le-teh smo želeli dobiti tudi odgovor na vprašanje - kam bi se najraje preselili ne glede na to, ali so za to tudi realne in objektivne možnosti in ne glede na to, da vemo, da v Sloveniji ni takšnih praznih območij, kamor bi lahko preselili cele lokalne skupnosti (razen predelov, ki bi za tiste, ki bi jih tja preselili, pomenili kaznovanje!).

Mozaik odgovorov je bil izredno pester in bi v bodoče ob podobnih študijah kazalo spremeniti potek dela tako, da bi pri sestavljanju anket poznali vsaj okvirne možnosti za preselitev prizadetega prebivalstva, da bi le-to lahko ob anketiranju še izbralo alternativne rešitve.

Prebivalci naselij tolminske občine bi najraje ostali na območju domače občine oziroma bi se preselili v mesto Tolmin. Ta želja je pogosta predvsem med delavskimi gospodinjstvi. Med prebivalci naselja Dolnja Trebuša, ki je med prizadetimi največje strnjeno naselje, je zelo prisotna želja, da bi vas ostala skupaj tudi po preselitvi, značilno pa je, da se pri anketiranju gospodinjstev v ostalih rasloženih naseljih tovrstna želja oziroma predlog ni pojavil. Pri naseljih idrijske občine pa se pojavlja vrsta ostalih želja po kraju preselitve. Zelo pogost je odgovor, da bi se najraje preselili nekam na Primorsko (27,7%) ali pa na Goriško (13%) oziroma v mesto Novo Gorico. Med delavskimi gospodinjstvi pa je več predlogov, da bi se preselili v Cerkljo ob Gori in zaradi bližine delovnega mesta. Nakazana diferenciacija predlogov za preselitev glede na socialno-ekonomski tip gospodinjstev se kaže tudi v tem, da je med gospodinjstvi, ki imajo zemljo (predvsem mešana) pogostejša izražena želja, da bi jih preselili na Goriško ali nekam na Primorsko, med delavskimi družinami pa želja po preselitvi v bližino zaposlitvenih centrov.)

V primeru preselitve bi se le 3 mešana delavsko-kmečka gospodinjstva popolnoma preusmerila v neagrarno dejavnost, pri dveh mešanih gospodinjstvih pa načrtujejo preusmeritev le nekaterih družinskih člani, ne pa gospodinjstva kot celota, vsi ostali pa bi se tudi v novem okolju ukvarjali s kmetijstvom.

Na novo zaposlitev oziroma prekvalifikacijo računajo predvsem mlajši; v 5 družinah so odgovorili, da s prekvalifikacije v novem okolju želijo sinovi, v 2 pa hčere.)

Že v uvodu je bilo napisano, da je načrtovana preselitev manj boleča, če prinaša s seboj pozitivne družbene premike navzgor. Ker gre v našem primeru za prebivalstvo, ki se večji del še vedno ukvarja s kmetijstvom, čeprav večini ta dejavnost ne predstavlja edinega vira dohodka, je vsekakor zanimiv podatek o načrtovani specializaciji v živinoreji ali v poljedelstvu. Večina

anketiranih gospodinjstev ne načrtuje tovrstne intenzifikacije oziroma modernizacije kmetovanja, le 8 mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev bi v novem okolju usmerila svoje sile in sredstva v specializacijo v živinoreji. Ta podatek je tesno povezan s podatkom o družinskih članih, ki bi se tudi v novem okolju, po preselitvi ukvarjali s kmetovanjem. V veliki večini - 75,7%² se bi s kmetijstvom ukvarjali starejši člani družin (oče, mati), kar pomeni ostarelo kmečko delovno silo, ki nima niti materialnih možnosti niti želja po spremembah ali izboljšavah. Le pri mešanih gospodinjstvih bi delali na kmetiji tudi mlajši (sin, hči). Trditi je mogoče, da so nekateri ljudje oziroma skupine ali družine bolj pripravljene za preselitev kot drugi. Pri njih je mogoče govoriti o dejavnikih, ki jih silijo iz sedanjega kraja in ne le o dejavnikih, ki jih zadržujejo v sedanjem kraju. Tisti mladi ljudje, ki ne vidijo svoje prihodnosti v sedanjem kraju bivanja, so vsekakor potencialni migranti; isto je mogoče trditi za cele družine, ne le za posameznike. Z našo anketo smo skušali ugotoviti tudi delež posameznikov, iz obsega ogroženega območja, ki so se ne glede na načrtovano izgradnjo hidroenergetskega objekta, nameravali odseliti. Skupina teh potencialnih migrantov je razmeroma majhna (15), ni pa presenetljivo, če upoštevamo izredno neugodno starostno strukturo prebivalstva. V proučevanih naseljih (tabela 21). Večina načrtovanih preselitev je iz Dolenje Trebuše in Kanomlje, med vzroki za preselitev pa se najpogosteje pojavljajo stanovanje in poroka, potencialni migranti iz Kanomlje pa se bodo v največ primerih odselili zaradi zaposlitve. Ob tem je potrebno poudariti še to, da grede vse načrtovane preselitve na račun mlajšega dela prebivalstva, s čimer bi se socialna in starostna struktura naselij le še poslabšala.

²Razlike pri skupnem številu posameznih tipov gospodinjstev med vprašanji v tabeli so nastale zaradi tega, ker anketarji pri nekaterih gospodinjstvih niso dobili kompletnih odgovorov na vprašanja v anketi.

GLOBALNA OCENA POSLEDIC PREDVIDENE IZGRADNJE HIDROENERGETSKEGA OBJEKTA IN MOŽNE REŠITVE

Rezultati proučevanj družbeno ekonomskega razvoja potencialno ogroženega območja v prvi vrsti opozarjajo na neugodne socialno-demografske razmere, ki se odraža v naslednjih pojavih oziroma trendih:

- razvoj prebivalstva naj bi se tudi v prihodnje nadaljeval v smeri zmanjševanja absolutnega števila in ostarevanja prebivalstva v ožem ogroženem območju
- starostna in socioekonomska sestava prebivalstva v ogroženem območju ne zagotavljata potencialov za nemoteno izboljševanje ekonomskega položaja prebivalstva v prihodnje
- v primeru izgradnje akumulacije ne moremo opredeliti vpliva na razvoj prebivalstva v širšem območju, saj bi bil le-ta odvisen od spremenjenih pogojev komuniciranja v prostoru in morebitnih sprememb gravitacijskih območij zaradi doslej manj pomembnih zapolitvenih središč in centralnih krajev
- obstoječa izobrazbena in poklicna struktura aktivnega prebivalstva bi v primeru izgradnje akumulacije omogočala prestrukturiranje aktivnega prebivalstva vendar v okviru tehnološko manj zahtevnih proizvodenj
- predvidena odselitve prebivalstva v ogroženem območju kažejo, da je število delovno sposobnega prebivalstva že v precejšnji meri izčrpano, tako da ni mogoče pričakovati večjega obsega odselitev s izjemo porok ipd.

Izgradnja hidroenergetskega objekta bi vsem gospodarskim in negospodarskim dejavnostim vtisnila najmočnejši pečat (kmetijstvo, gozdarstvo) primarnih dejavnosti, tako njihovi funkciji varovanja krajine, kot proizvodni funkciji, čeprav je le-ta, zaradi neugodnih migrogeografskih razmer in socialno-ekonomske strukture prebivalstva, ki se ukvarja s kmetijstvom, v okviru Slovenije in tudi v okviru celotne regije oziroma obeh občin ne igra vidnejše vloge pri pridelovanju hrane. Prav zaradi teh dejstev smo pri globalni oceni posledic dali največjo težo kmetijstvu.

Če upoštevamo doseđanje analizo kmetijskih djeavnikov in elementov po posameznih postavkah, lahko spoznanja strnemo v naslednjih splošnih ugotovitvah:

- izgradnja hidroenergetskega objekta bi bila pomemben udarec v varovanju stoletne pokrajine in njene ekološke funkcije;
- z vidika proizvodne funkcije kmetijskega prostora poseg ne bi bil pretirano boleč,
- z vidika tržne proizvodnje bi bili učinki posega zanemarljivi,
- z vidika samooskrbnega kmetovanja bi bili učinki negativni,
- negativni bi bili učinki tudi z vidika razširjenosti kmetijske infrastrukture, še posebno, ker so kmetije nadpovprečno mehanizirane. Manjša bi bila škoda na gospodarskih poslopih;
- z vidika organizacije kmetovanja zapreostale kmetije na širšem območju bi bili učinki dokaj neprijetni,
- neprijetni učinki bi bili tudi zato, ker so slabi izgledi za pridobitev nadomestnih zemljišč.

Poglejmo si problematiko nekoliko podrobneje. Pogoji za kmetijsko proizvodnjo so relativno neugodni ali drugače povedano - proizvodna usmerjenost se zaradi permanentne samooskrbne funkcije kmetijstva ni optimalno prilagodila naravnim razmeram, ki dovoljujejo predvsem usmeritev v pašno živinorejo. Za rastlinsko proizvodnjo predstavlja pomembno omejevalno vlogo strm relief, do neke mere pa tudi relativno manj ugodne klimatske razmere. Boljši so naravni pogoji za rast gozda. Ker pa je gozdnatost tako na Idrijskem kot v celotni republiki precejšnja in gozd v večini območij celo nezadržno napreduje, sam poseg tudi z vidika lesno-proizvodne funkcije ne bi imel težjih posledic. Drugače pa je, če upoštevamo varovalno vlogo gozdov.

Med 163 potencialno ogroženimi gospodinjstvi je samo manjši del takšnih, ki so eksistenčno odvisni od kmetovanja. Mednje uvrščamo vsa čista kmečka gospodinjstva (4), ki pa so že večinoma ostarela, pa tudi mešana-pretežno kmečka gospodinjstva. Drugače je pri preostalih dveh grupah mešanih gospodinjstev, pri mešanih - enakovrednih ter mešanih - pretežno kmečkih. Tu je brez dvoma v

ospredju generacijski problem. Medtem ko so se mlajši družinski člani redno zaposlili, ostaja starejšim glavna življenjska preokupacija delo na zemlji. Brez dvoma niso eksistenčno odvisna od kmetovanja nekmečka gospodinjstva, katerih je največ.

Opozoriti moramo še, da dosegajo mešana - pretežno nekmečka gospodinjstva relativno ugodne proizvodne rezultate.

Zaradi nizke stopnje tržne usmerjenosti se dohodek na veliki večini kmetij zaradi izgradnje HG ne bi bistveno zmanjšal. Izpad v letnem družinskem proračunu bi bil minimalen. To še zlasti velja za skromen pomen gozdarstva.

Bolj boleče kot finančni izpad pa bi bile psihološke posledice, posebno pri starejšem prebivalstvu, ki je tradicionalno navezano na delo na zemlji in na domačije. Opozarjamo na negativne posledice pri popotresni obnovi v Breginjskem kotu, kjer je živinoreja zaradi napačnih družbenih odločitev in prisotne kolektivizacije skoraj povsem zamrla. Dejstvo je, da kmečkih ljudi, starejših od 40 let ni več mogoče poklicno prekvalificirati.

Vpliv na zmanjševanje proizvodnje je potrebno relativno vrednotiti. Omenili smo pomemben delež v samooskrbi in skromno, skoraj zanemarljivo tržno usmerjenost. Nedvomno bi se proizvodnja poljščin ob ojezeritvi še zaradi zmanjšanja obdelovalnih površin, skrčila. Še bolj pa bi se zgradi tega skrčila živinoreja.

Število živine bi se zmanjšalo iz večjih razlogov:

- zaradi fizičnega propada kmetij in gospodarskih poslopij,
- zaradi uničenja kmetijskih površin potencialno ogroženih kmetij,
- zaradi uničenja kmetijskih površin kmetij izven ogroženega območja,
- zaradi oteženega komuniciranja med kmečkim domom in zemljišči,
- zaradi poklicne preokupacije prebivalstva na širšem območju.

Prvi trije vzroki so direktni, zadnja dva pa indirektna. Direktno bi se zmanjšalo število živine za današnjih 319 GNŽ, indirektno pa za najmanj 115 GNŽ zaradi poplavitve zemljišč v domudoline, ki so v lasti sicer neogroženih kmetij. Izguba 435 GNŽ je v današnji ekonomski situaciji kljub samooskrbni funkciji omembe vredna, če ne zaradi drugega, zaradi zmanjšanja pritiskov na tržišče. Upoštevati pa je potrebno, da bi bilo možno ob intenzifikaciji in ustrezni specializaciji proizvodnje na obravnavanem območju rediti še mnogo več živine.

Ob izgradnji HC Trebuša bi bilo potopljenih 686 ha zemljišč v zasebni lasti kmetij s proučevanega območja. Od tega je 66,1% zemlje v lasti kmetij, ki bi morale menjati lokacijo, preostalih 33,9% pa je v lasti kmetij, katerim bi se površina zmanjšala. V širšem ogroženem področju je 73,2% zemlje v lasti neogroženih kmetij, 26,8% pa v lasti potencialno ogroženih kmetij. Medogroženimi in neogroženimi gospodinjstvi v strukturi zemljiške izrabe ni bistvenih razlik, le te pa izhajajo iz lokacije v dnu doline oziroma na pobočjih.

Negativni učinki predvidene ojezeritve bi se lahko pomembno omilile, če bi omogočili neprizadetim kmetijam izrabljati (uporabljati) zemljišča zunaj ogroženega območja, ki so danes v lasti kmetij, ki bi jih bilo potrebno razseliti. Na ta način bi vsaj del kmetij ohranil današnji atar ali ga celo povečal, saj so obrati danes za potrebe pašne živinoreje v večini primerov premajhni. Zmanjšala bi se tudi zemljiška razdrobljenost in posestva bi se lahko zaočroževala na osnovi farmskega principa v celke. S tem bi bilo olajšano komuniciranje in pretirana izguba neefektivnega delovnega časa, ki je danes tako značilna v vseh sferah naše proizvodnje. Seveda pa tovrsten pristop zahteva poglobljeno analizo stanja in izrazit posluš za individualno reševanje problematike.

Težje pa je rešljiva problematika potencialno ogroženih kmetij. Tudi če računamo, da je eksistenčno odvisna od dela na zemlji le 20 gospodinjstev, (želje po proizvodnji specializaciji kljub izgradnji akumulacijskega jezera je izrazilo 8 kmetij) to zahteva spriče zahtev po specializaciji proizvodnje vsaj 200 ha obdelovalnih površin oziroma 400 ha kmetijskih zemljišč. Kako priskrbeti potrebne površine? Odgovor tiči v načrtovani naselbinski politiki, ki jo jemogóče izvajati v več variantah, pri čemer so možna tudi njihova prepletanja:

- Razpršeni sistem poselitve (na ta način bi bilo v najbližji okolici možno najti manjše komplekse kmetijskih zemljišč, kar pa bi šlo na škodo razvoja tankajšnjih kmetij. Prehod lastništva zemljišč spremlja zapletena problematika posestno-lastninskih odnosov, ki v praksi samo izjemoma dovoljuje nasilno spremembo lastništva. Pojavlja se še problem potencialno novega vrednotenja z drugimi vizijami (izkoriščenost kulturne pokrajine).
- Deloma usmerjeni, deloma razpršeni sistem poselitve (v skupno naselje bi naselili vsa gospodinjstva, ki jim delo na zemlji ni eksistenčna nuja, medtem ko bi najbolj perspektivne obrate preselili nad predvideno jezersko gladino. Kmetije bi se uredile v obliki zakroženih enot - celkov. Vse dileme v zvezi z možnostjo naselitve in pridobitve kmetijskih zemljišč so identične kot v prejšnji skupini).
- Usmerjen način poselitve (V tem sistemu je iskanje možnosti za kontinuirano kmetovanje in nadomestna zemljišča najmanj realno, saj bi bilo potrebno poiskati večje sklenjene obdelovalne komplekse. Kot vemo, pa le teh ni na razpolago. Znano je, da je bila večina marginalnih kmetijskih površin v procesu mehanizacije podvržena opuščanju. Zato iskanje povsem novih površin oziroma krčege gozda ter revitalizacija opuščenih površin skoraj ne pride v poštev. Izjemo lahko predstavlja ureditev pašnih površin za drobnico, vendar je potrebna podrobna stroškovna analiza. Če konkretno pogledamo, je takšen sistem na Tolminsko-Idrijsko-Cerkljanskem območju izvedljiv zgolj za reševanje bivanjskih problemov

potencialno ogroženih gospodinjstev. Z vidika kmetijske problematike je rešitev nehumana);

- Stihijski sistem poselitve (vsak zainteresiran posameznik bi se ob družbeni pomoči preselil skladno z njegovimi željami, seveda ob predpogoju, da bi ga bilo novo okolje fizično sposobno sprejeti. Na ta način bi se deloma menjala tudi današnja proizvodna usmeritev in specializacija. Zdi se, da je takšna variantna rešitev v danih razmerah, vsaj za prebivalstvo, ki se namerava ukvarjati s kmetijstvom, še najboljša rešitev).

Vrednotenje mnenja in predlogov potencialno prizadetega dela anketiranega prebivalstva se najbolj nagiba k drugi varianti eventualne bodoče poselitve. Ta varianta bi bila tudi iz psihološko-sociološkega vidika za prizadeto prebivalstvo še najmanj boleča, saj bi omogočala sedanjim prebivalcem strnjenih in gručastih naselij preselitve naselij kot celota in bi se tako ohranili primarni odnosi med prebivalci, ki so značilni za večji del ruralnih naselij, kjer se prebivalci med seboj dobro poznajo, vrednotijo drug drugega kot celovite osebnosti glede na celovito življenjsko pot posameznika. Medsebojna pomoč v stiski, simpatija in obzir so postavljene iznad tekmovanja za individualne prednosti posameznikov. Pomembno vlogo v življenju ruralnega prebivalstva imajo navade in običaji, ki se praviloma izoblikujejo kadar ljudje dalj časa živijo v istem okolju. Ljudje postanejo navezani na okolje in tako štejejo bivanje v okviru svoje skupnosti za posebno vrednoto. Deloma razpršeni sistem poselitve v okviru te variante bi zagotavljal tudi prebivalcem današnjih razloženih naselij in samotnih kmetij, da tudi v novem okolju vsaj delno obdržijo način življenja kakršnega so vajeni. Predlogi posameznikov o kraju preselitve je bolj odraz želje kot realnih možnosti (Goriška, Primorska), zanimivo pa je, da se tovrstne želje pojavljajo med gospodinjstvi, katerim obdelovanje zemlje pomeni dodatni vir za preživljanje, čista delavska gospodinjstva pa kažejo večjo afiniteto do urbanih središč oziroma kraja z več možnostmi za zaposlitev (Tolmin, Cerklje).

^xJože Goričar: Temelji obče sociologije

IX. ZAPOREDNI SEZNAM TABEL V PRILOGI

1. Število prebivalstva med leti 1868 in 1981
2. Gibanje števila prebivalstva med leti 1868 in 1981
3. Gospodinjstva po številu družinskih članov 1971 in 1981
4. Gibanje števila gospodinjstev
5. Stalno prebivalstvo po spolu in aktivnosti
6. Kmečko prebivalstvo po spolu in aktivnosti
7. Delavci glede na kraj dela in stalno bivališče, učenci in študentje glede na kraj šolanja in stalno bivališče
8. Osebe na začasnem delu v tujini, povratniki
9. Osnovne skupine prebivalstva
10. Biološka struktura prebivalstva
11. Projekcija prebivalstva po naravni rasti do leta 2001
12. Projekcije prebivalstva
13. Prebivalstvo po spolu in starosti (po naseljih in KO) za ožje ogroženo območje
14. Družinska in nedružinska gospodinjstva po številu članov in družine po sestavi (naselja in KS za ožje og. obm.)
15. Priselitve prebivalstva glede na leto in vzrok priselitve (po naseljih in KS ožje ogr. obm.)
16. Priselitve prebivalstva glede na kraj prejšnjega bivanja(naselja in KS ožj. ogr. obm.)
17. Odselitve prebivalstva glede na leto in vzrok odselitve(naselja in KS ožje ogr. obm.)
18. Odselitve prebivalstva glede na kraj odselitve (naselja in KS)
19. Starost odseljenih glede na poklicno strukturo gospodinjstev (naselja, KS)
20. Šolska izobrazba odseljenih glede na poklicno strukturo gospodinjstev (naselja in KS)
21. Nameravane odselitve (kraj in vzrok) po naseljih in KS
22. Stalno prebivalstvo po spolu in aktivnosti (naselja in KS)
23. Aktivno in vzdrževano prebivalstvo(naselja in KS)
24. Aktivno prebivalstvo po dejavnosti (naselja in KS)

25. Vrsta zaposlitve glede na strukturo gospodinjstev (naselja, KS)
26. Aktivno prebivalstvo po poklicu (naselja, KS)
27. Kraj zaposlitve in način prihoda na delo (naselja, KS)
28. Delavci glede na kraj dela in stalno prebivališče ter učenci in študentje glede na kraj šolanja in stalno prebivališče (za naselja in KS ožjega ogr. obm.)
29. Šolska izobrazba prebivalstva nad 10 let starosti (naselja in KS)
30. Osnovne skupine prebivalstva (za naselja in KS ožjega ogroženega območja)
31. Učenci v osnovni šoli glede na kraj bivanja in način prihoda v šolo iz 11 ogroženih KS- širše ogroženo območje
32. Učenci v srednji šoli glede na kraj bivanja in način prihoda v šolo iz 11 ogroženih KS- širše ogroženo območje
33. Otroci v VVO in v mali šoli pri VVO glede na kraj bivanja in način prihoda v vrtec- širše ogroženo območje
34. Otroci v mali šoli (pri osnovnih šolah) glede na kraj bivanja in način prihoda v šolo iz 11 ogroženih KS- širše ogroženo obm.
35. Otroci v vrtcih in ljudje v socialnih zavodih- ožje ogroženo obm.
36. Učenci v osnovnih in srednjih šolah ter študentje -po KS za ožje ogroženo območja
37. Oskrba prebivalstva na ogroženem območju
38. Starost hiš- po naseljih ožjega ogr. obm.
39. Izgled hiš- po naseljih ožjega ogr. obm.
40. Opremljenost stanovanj glede na socio-ekonom. tip gospodinjstev
41. Stanovanja za počitek in rekreacijo po številu sob, površini in vrsti stavbe
- 41.a. Stanovanja za počitek in rekreacijo , leto zgraditve, napeljavo in pomožni prostori stanovanj, vrsta materiala in stanovanja, ki jih oddajajo turistom
42. Spolna, starostna in izobrazbena struktura delavcev v tovarni Ciciban
43. Učenci po osnovnih in srednjih šolah ter predšolski otroci- po naseljih glede na način odhoda v šolo ali VVO in glede na kraj šole in VVO- širše ogroženo območje
44. Učenci v osnovnih in srednjih šolah ter predšolski otroci po šolskih ustanovah in VVO glede na potencialno ogrožen dostop do šole ali VVO- širše ogroženo območje

45. Učenci v osnovnih in srednjih šolah ter predšolski otroci po naseljih glede na potencialno ogrožen dostop do šole in VVO-širše ogroženo območje
46. Delovanje krajevne samouprave po KS
47. Kulturno- prosvetna dejavnost po KS v letih 1981-1982
48. Odnos prebivalstva ožjega ogroženega območja do izgradnje hidro-energetskega objekta
49. Lesne zaloge, tekoči prirast in 10-letni etat po gozdnogospodarskih oddelkih v širšem ogroženem območju
50. Poklicna struktura z ozirom na starostno strukturo gospodinjstev
51. Velikost posesti z ozirom na starostno strukturo gospodinjstev
52. Velikost posesti z ozirom na poklicno strukturo gospodinjstev
53. Površina obdelovalne zemlje z ozirom na velikost posesti (v ha)
54. Nasledstvo z ozirom na starost. strukturo gospodinjstev
55. Nasledstvo z ozirom na poklicno strukturo gospodinjstev
56. Zaščitenoštokmetije z ozirom na velikost posesti
57. Na kakšen način bo naslednik delal na kmetiji- z ozirom na pokl. str.
58. Opremljenost kmetije z mehanizacijo z ozirom na star. str. gosp.
59. Opremljenost kmetije z mehanizacijo z ozirom na pokl. str. gosp.
60. Opremljenost kmetije z mehanizacijo z ozirom na velikost posesti
61. Pomoč pri kmetijskih opravilih z ozirom na star. str. gosp.
62. Pomoč pri kmetijskih opravilih z ozirom na pokl. str. gosp.
63. Prodaja kmetijskih pridelkov z ozirom na star. str. gosp.
64. Prodaja kmetijskih pridelkov z ozirom na pokl. str. gosp.
65. Prodaja kmetijskih pridelkov z ozirom na velikost posesti
66. Vrsta in vrednost prodanih kmetijskih proizvodov leta 1981
67. Posedovanje živine leta 1983 z ozirom na starostno strukturo gosp.
68. Posedovanje živine leta 1983 z ozirom na pokl. str. gosp.
69. Posedovanje živine leta 1983 z ozirom na velikost posesti
70. Število GNŽ z ozirom na star. str. gosp.
71. Število GNŽ z ozirom na pokl. str. gosp. leta 1983
72. Število GNŽ z ozirom na velikost posesti leta 1983
73. Spremembe v številu živine v zadnjih 10. letih z ozirom na star. str. gospodinjstev
74. Spremembe v številu živine v zadnjih 10 letih z ozirom na pokl. str. gospodinjstev
75. Spremembe v številu živine v zadnjih 10. letih z ozirom na velikost posesti
76. Povprečno število GNŽ v letih 1973 in 1982 z ozirom na star. str. gospodinjstev

77. Povprečno število GNŽ v letih 1973 in 1983 z ozirom na poklicno strukturo gospodinjestev
78. Stanje gospodarskega poslopja z ozirom na poklicno strukturo gospodinjestev
79. Obdobje izgradnje gospodarskega poslopja z ozirom na poklicno strukturo gospodinjestev
80. Investicije v letu 1982 z ozirom na starostno strukturo gospodinjestev
81. Investicije v letu 1982 z ozirom na poklicno strukturo gospodinjestev
82. Struktura investcij v letu 1982 z ozirom na starostno strukturo gospodinjestev
83. Struktura investicij v letu 1982 z ozirom na poklicno strukturo gospodinjestev
84. Struktura proučevanih površin po občinah z ozirom na poplavljenost (in 84 a)
85. Struktura proučevanih površin po katastrskih občinah z ozirom na poplavljenost (z absol. št.)
- 85a. Struktura proučevanih površin po katastrskih občinah z ozirom na poplavljenost (z odstotki)
86. Struktura proučevanih površin po zemljiških kategorijah z ozirom na poplavljenost (z absol. številom)
- 86a. Struktura proučevanih površin po zemljiških kategorijah z ozirom na poplavljenost (z odstotki)
87. Razmerje med katastrsko in dejansko izrabo tal glede na poplavljenost proučevanega območja (površine v m^2) - absolutno
- 87a. Razmerje med katastrsko in dejansko izrabo tal glede na poplavljenost proučevanega območja (površine v m^2) - relativno
88. Razmerje med katastrsko in dejansko izrabo tal glede na sektor lastništva na proučevanem območju (površine v m^2) - absolutno
- 88a. Razmerje med katastrsko in dejansko izrabo tal glede na sektor lastništva na proučevanem območju (površine v m^2) - relativno
89. Razmerje med katastrsko in dejansko izrabo tal glede na kraj bivanja lastnikov v zasebnem sektorju na proučevanem območju (površine v m^2) - absolutno
- 89a. Razmerje med katastrsko in dejansko izrabo tal glede na kraj bivanja lastnikov v zasebnem sektorju na proučevanem območju (površine v m^2) - relativno
90. Razmerje med katastrsko in dejansko izrabo tal z ozirom na starostno strukturo gospodinjestev na proučevanem območju (površine

v m²) - absolutno

- 90a. Razmerje med katastrsko in dejansko izrabo tal z ozirom na starostno strukturo gospodinjstev na proučevanem območju (površine v m²) - relativno
91. Struktura proučevanih površin po sektorju lastništva z ozirom na poplavljenost (absolutno)
- 91a. Struktura proučevanih površin po sektorju lastništva z ozirom na poplavljenost (relativno)
92. Struktura proučevanih površin z ozirom na lastništvo družbenega sektorja glede na poplavljenost (absolutno)
- 92a. Struktura proučevanih površin z ozirom na lastništvo družbenega sektorja glede na poplavljenost (relativno)
93. Struktura zemljiških kategorij glede na sektor lastništva (absolutno)
- 93a. Struktura zemljiških kategorij glede na sektor lastništva (relativno)
94. Struktura zemljiških kategorij z ozirom na lastništvo družbenega sektorja (absolutno)
- 94a. Struktura zemljiških kategorij z ozirom na lastništvo družbenega sektorja (relativno)
95. Struktura proučevanih površin z ozirom na kraj bivanja lastnikov glede na poplavljenost (absolutno)
- 95a. Struktura proučevanih površin z ozirom na kraj bivanja lastnikov glede na poplavljenost (relativno)
96. Struktura zemljiških kategorij glede na kraj bivanja lastnikov (absolutno)
- 96a. Struktura zemljiških kategorij glede na kraj bivanja lastnikov (relativno)
97. Struktura proučevanih površin z ozirom na starostno strukturo gospodinjstev glede na poplavljenost (absolutno)
- 97a. Struktura proučevanih površin z ozirom na starostno strukturo gospodinjstev glede na poplavljenost (relativno)
98. Struktura zemljiških kategorij z ozirom na starostno strukturo gospodinjstev (absolutno)
- 98a. Struktura zemljiških kategorij z ozirom na starostno strukturo gospodinjstev (relativno)
99. Struktura proučevanih površin z ozirom na poklicno strukturo gospodinjstev glede na poplavljenost (absolutno)
- 99a. Struktura proučevanih površin z ozirom na poklicno strukturo gospodinjstev glede na poplavljenost (relativno)

- 100. Struktura zemljiških kategorij z ozirom na poklicno strukturo gospodinjstev (absolutno)
- 100a. Struktura zemljiških kategorij z ozirom na poklicno strukturo gospodinjstev (relativno)
- 101. Struktura proučevanih površin z ozirom na prizadetost bivalnega prostora lastnikov glede na poplavljenost (absolutno)
- 101a. Struktura proučevanih površin z ozirom na prizadetost bivalnega prostora lastnikov glede na poplavljenost (relativno)
- 102. Struktura zemljiških kategorij z ozirom na prizadetost bivalnega prostora gospodinjstev (absolutno)
- 102a. Struktura zemljiških kategorij z ozirom na prizadetost bivalnega prostora gospodinjstev (relativno)